ORAȘ REGAL

Curtea de la Argeș

Revistă de cultură

Anul XV ■ Nr. 6 (163) ■ Iunie 2024

Monumentul Eroilor din Orăştioara de Sus, Hunedoara

Din sumar:

Revista apare sub egida Centrului de Cultură şi Arte „George Topîrceanu”, cu sprijinul S.C. CER Cleaning Equipment SRL Curtea de Argeş şi al Asociaţiei Culturale „Curtea de Argeş”.

Două Renaşteri, trei-patru duble revoluţii

Gheorghe PĂUN

Un argument creaţionist sună cam aşa: dacă, într-o pădure, zăreşti pe jos o piatră, nu te miri cum a ajuns acolo, dar dacă dai peste un ceas, este clar că el nu e un obiect rezultat dintr-o evoluţie naturală, ci este creat. Cam aşa mă uit eu uneori la „potrivirile” din istorie, chiar dacă bine ştiu că există şi întâmplare, ciclitate şi alte legităţi şi, peste toate, stăruinţa omului de a vedea coincidenţe şi de a le da înţeles.

Mă uit, de pildă, în istoria ultimelor secole şi mi se pare mirabilă seria de revoluţii propriu-zise (Franceză – 1789, cea de la 1848, Bolşevică – 1917, cea pe care o trăim acum, progresist-neomarxistă sau cum se va numi ea, marcată semnificativ de anul 1989), pusă în paralel cu seria celor patru revoluţii industriale (prima, asimilată cu motorul cu abur – final de secol XVIII, a doua, corespunzătoare motorului cu ardere internă şi electricităţii, simbolizată de banda de montaj a lui Henry Ford – cumpăna dintre secolele XIX şi XX, a treia, pe la mijlocul secolului XX, bazată pe calculator, automatizare, energie nucleară, şi cea în care se zice că am intrat de vreo două decenii, adusă de internet, inteligenţa artificială şi cele înrudite cu acestea). Revoluţia (considerată şi *a naţiunilor*) de la 1848 este ceva mai netipică printre celelalte revoluţii social-politice – măcar prin faptul că nu a plecat de la obiectivul de a face *tabula rasa* din „orânduirea” dinainte şi nu a pus în mişcare *plutoane de execuţie* folosind ghilotine-gloanţe-acuze-mass-media pentru a extermina o „clasă veche” în numele unei dreptăţi auto-asumate de o „clasă nouă”, cea cu arma/microfonul în mână. La fel, o consider atipică pe cea de a treia revoluţie industrială, care este continuată direct în cea de a patra, le-aş număra împreună (de aceea am pus nehotărâtul „trei-patru” în titlu). În ambele este vorba despre digitalizare, nimic mai mult, nimic mai puţin, doar că pe trepte diferite de perfecţionare a calculatoarelor şi reţelelor şi a ştiinţei folosirii lor (spre capabilităţi numite, uşor abuziv, „de învăţare”, ducând la „inteligenţă artificială”).

De fapt, toate noţiunile din ultima frază, uneori până la terminologie, îşi au originea în scrieri (unele rămase în manuscris) ale lui Alan Turing, de pe la mijlocul anilor 1930 şi până în 1954, când a murit. Ajung astfel şi la cele două Renaşteri. Prima este mult invocată şi mult discutată, uneori cu diferenţe de aprecieri. În principiu, secolele XIV-XVII. Influenţă arabă, urbanizare, universităţi, inventarea tiparului, separarea ştiinţei de teologie, omul pus în centrul universului, arogant, tot mai arogant... Utilitarism, realism, eficienţă, progres cu orice preţ, cartezianism...

Despre A Doua Renaştere se vorbeşte abia în ultima vreme. Personal, am citit prima dată despre aşa ceva în prefaţa „1900-1930 – Noua Renaştere” scrisă de fizicianul-filosof româno-francez Basarab Nicolescu la cartea *Ştiinţa modernă, muza neştiută a suprarealiştilor,* publicată de Petrişor Militaru la Ed. Curtea Veche, Bucureşti, în 2012. Subiectul merită o discuţie aplicată. Ideea m-a convins, dar nu aş limita deloc la trei decenii durata. Nu pentru a nu părea prea „grăbită” în raport cu prima Renaştere, ci pentru a prinde şi realizările următoarelor două-trei decenii, teoremele lui Gödel şi, mai ales, calculatoarele, de la teorie (A. Turing) la realizare practică (John von Neumann, anii 1940), şi cibernetica. Basarab Nicolescu punctează marile evenimente din ştiinţă (fizica cuantică, relativitatea, Big-Bang-ul, psihanaliza, logica nearistoteliană) şi cultură (arte plastice – Picasso, Kandinsky, suprarealismul din literatură) – aş adăuga şi politica-filosofia (Şcoala de la Frankfurt) – şi prezice şi o A Treia Renaştere, apropiată, bazată pe „întâlnirea spectaculară între transdisciplinaritate şi revoluţia informatică”. Nu progrese, oricât de importante, ci schimbări majore de paradigmă, cu adevărat fundamentale, au fost consemnate încă din primii ani ai secolului trecut (doar un exemplu: fizica cuantică a pus în discuţie însuşi principiul cauzalităţii).

În siajul Renaşterii dintâi, putem considera primele revoluţii, până la Primul Război Mondial. Cea de A Doua Renaştere pare a fi terenul revoluţiilor ulterioare, politice sau industrial-ştiinţifice (şi de data aceasta, cu „mondialul” aferent – să căutăm încă un şir de coincidenţe, aducând şi războaiele în ecuaţie?!...), dar cu o întrebare „de adâncime”: cine pe cine influenţează între cele trei – Renaşterile, revoluţiile politice, revoluţiile industriale? Avem probabil o interdependenţă dinamică, profundă. Temă pentru profesioniştii filosofiei istoriei, aici semnalez un alt „detaliu”: Prima Renaştere a încercat să-L evacueze pe Creator din însăşi creaţia Sa, cu mijloace violente la vremea unora dintre revoluţii; acum, se vorbeşte despre trans- şi post-umanism, omul este cel evacuat, lumea virtuală ia locul celei reale. Primele revoluţii industriale aveau de a face cu forme noi, la vremea respectivă, de energie, cu înlocuirea muşchilor (omului şi animalelor), curenta revoluţie are de a face cu informaţia, deci cu înlocuirea creierului (omului). Până unde se va merge, *vom muri şi vom vedea*, vorba poetului...

La limită, cea de A Treia Renaştere va fi numărată de „cyberfiinţe” dintr-un *cloud* pe care, acum, nici nu ni-l putem imagina. Dar cine le va evacua pe „cyberfiinţe”?... Sunt încredinţat că cercul se va închide, Creatorul va reveni, şoptind, pe înţelesul serverelor stăpânitoare peste Pământ, *Reset!*, şi ciclul se va relua, cam de pe la străbunicii gânditorului de la Hamangia...

Domnul Eminescu scris-a

Toate-s vechi şi nouă toate...

Monumentul lui Mihai Eminescu de la C. de Argeş

Când vedem atâţia oameni care din nimic au ajuns milionari, fără a înfiinţa fabrici, fără a face agricultură, şi când ştim că pentru majoritatea oamenilor banul se datoreşte muncii, la ce să atribuim aceste îmbogăţiri ca din senin? Dar vom numi-o agiotaj, dar păsuială, dar favoare guvernamentală, destul că sume de aur se duc în mâini care n-au oferit societăţii un echivalent de servicii pentru ele şi poate ca juridic lucrul să fie îngăduit sau să poată scăpa printre picături; moralmente şi economic vorbind e o spoliaţie. Spoliaţie sistematică, de sus până jos. O pensie reversibilă, de exemplu, care se plăteşte unui om ce nu şi-a petrecut timpul în serviciul statului, ci urmărindu-şi ambiţiile sale personale, e după a noastră părere o spoliaţie a tezaurului. Da-ne-va dl C.A. Rosetti în judecata tribunalului că nu poate mânca şi el o pâine de râul nostru? Nu credem.

Dar, pentru a ne întoarce la cazul nostru, orice delict, fie de natură privată, fie de natură publică, care se consumă şi se comite *prin presă* nu poate veni decât înaintea Curţii cu Juraţi. Cuvântul tipărit, iată termenul de căpetenie. Cuvântul tipărit se judecă de Curtea de Juraţi. Dl Ciurcu a afirmat ceva prin cuvânt tipărit. Dl Ciurcu vine înaintea juraţilor. Dacă juraţii vor judeca că afirmarea d-sale tipărită e o calomnie, că această aserţiune calomnioasă a adus pagubă Creditului, cestiunea acelor pagube poate fi urmărită mai departe, pân-atunci însă nu. Nu vorbim aci ca amici ai libertăţii presei. Se poate că noi înşine am dori să vedem respectate multe lucruri; am voi să vedem respectate credinţele religioase şi tradiţiile naţionale, am voi poate să vedem neatinse bunurile ideale ale poporului şi ale istoriei noastre, dar n-o putem face. Vorbim aci de textul pozitiv al legii fundamentale, care nu permite nicio urmărire a presei decât înaintea juraţilor. La conştiinţa publică se adresează tiparul, conştiinţa publică să-l judece.

Poate cineva să nu fie mulţumit cu libertatea absolută a presei. Indiferent. Pe cât timp Constituţia subzistă şi trimite orice enunţare a presei, de orice natură ar fi, înaintea juraţilor, acolo trebuie să şi meargă. Cine nu e mulţumit se va plânge de Constituţie, va cere modificarea ei; dar, până-a nu se modifica, tribunalele nu devin competente de-a judeca nici ceea ce se petrece, nici ceea ce nu se petrece în presă.

Şi s-au petrecut multe în presa din ţară. Ziare scrise în limbi străine sau şi de străini au insultat adesea poporul şi istoria noastră. Mai mult. Era destul să sosească în mijlocul nostru vreun om dintr-o bună familie română pentru ca o pană ocultă să-l denigreze în ochii publicului, nu pentru altceva decât pentru singura cauză că e român şi că familia lui a fost domnească în România. Denigrări de cea mai înjosită speţă, a căror sorginte era cu toate astea foarte sus, al căror instrument era vreun erou de tristă figură. Ei, pe tribunalul secţia cutare nici nu l-a durut capul de asta, pentru că n-avea dreptul să se ocupe. Curtea cu Juraţi ar fi trebuit să judece şi la dânsa nu s-a adresat nimenea. Sunt cestiuni acestea care ţin de conştiinţa chiar a poporului românesc şi când această conştiinţă suportă injuriile ce se aduc oamenilor de frunte ai naţiei, aceştia sunt destul de generoşi pentru a nu apela la ea, pentru că ruşinea naţională ar fi ruşinea lor. Libertatea presei poate fi un rău, dar e înscrisă în Constituţie; nicio excepţie, nicio tâlcuire într-altfel a Constituţiei nu se încape.

Singura pedeapsă care s-a aplicat regulat celora care au abuzat de această libertate, celor ce-au insultat Coroana şi familia regală, de exemplu, a fost câte-un *Bene merenti* aplicat pe piept.

(*Timpul,* 12 decembrie 1882)

Pe când la noi în ţară atenţia publică e absorbită de fenomenele de corupţie şi de cădere, ce le prezintă un partid în disoluţiune, ale cărui miasme se răspândesc, umplând spiritele cele mai bune de slăbiciune şi de îndoială, în afară de marginile ţării noastre se pregătesc lucruri proprii a da o altă faţă Europei.

Deşi, până mai ieri, se ştia de toată lumea că relaţiile dintre Germania şi Austro-Ungaria sunt bune, că, în aproape toate cestiunile exterioare, aceste puteri merg mână-n mână, totuşi nimeni nu cunoştea mai de aproape natura acestor relaţii, nu ştia dacă ele consistă într-un consimţământ de mai înainte stabilit asupra tuturor cestiunilor ce s-ar putea ivi în urma Tratatului de la Berlin sau dacă ele mergeau mai departe, constituind o alianţă adevărată, fixată prin documente autentice.

Ocolul pe care dl de Giers, ministrul de Externe al Rusiei, l-a dat – în afaceri de familie – Curţilor Europei a dat însă ocazia la o sumă de descoperiri care au început a nelinişti spiritul public şi a dovedi că situaţia politică e plină de furtună şi de pericole.

Imediat în urma plecării sale din Germania, unde fusese foarte bine primit şi avuse o întrevorbire cu principele de Bismarck, o foaie acreditată, ale cărei inspiraţiuni se datoresc oficiului de externe, a afirmat că înţelegerea între Austria şi Germania nu este numai un fel de acord în privirea intereselor comune, ci e stabilită în scris prin act autentic.

LFC

Austria n-a prea fost mulţumită cu enunţarea aceasta publicistică, căci, când un lucru se întâmplă în taină şi e menit a rămâne tăinuit, descoperirea nu poate fi decât neplăcută, mai ales când ea e de natură a da loc la explicaţii între două puteri de o potrivă şi rivale cum e Austria şi Rusia. Cu toate acestea, în momentul întâi ştirea aceasta era de natură a linişti lumea financiară şi politică. Oricât de puternic ar fi imperiul de la nord, nu poate risca un război în contra celor două mari puteri ale Centrului Europei. În contra uneia din ele chiar succesele ar fi neînsemnate şi pierderile mari; în contra amândurora Rusia ar rămâne învinsă.

Dar numaidecât se ivi o altă ştire care slăbi în mod considerabil efectele celei dintâi. (...) Cheia acestei convenţiuni pare a fi următoarea: după încheierea Tratatului de la Berlin, Germania a prevăzut posibilitatea unei alianţe ruso-franceze, pe când Austria, care, prin ocupaţiunea Bosniei şi Herţegovinei, iritase în grad mare susceptibilitatea Rusiei, putea să presupună că această din urmă va apela şi la Italia. În decursul politicii sale de unitate, Italia a cam perândat alianţele; ea a câştigat Lombardia prin alianţă franceză, Veneţia prin cea germană; se putea deci presupune că, pentru a câştiga Triestul şi Trentinul, nu va fi surdă la propunerile Rusiei.

Cum însă ar ieşi alianţa austro-germană, calculată cazuistic pe aceste eventualităţi de mai înainte determinate, dacă Germania n-ar avea a face decât cu Franţa şi nu cu Rusia, dacă Austria n-ar avea în contră-i decât Rusia şi nu Italia? Aceasta a fost întrebarea gravă ce s-a născut în urma descoperirii de mai sus şi care a imprimat înţelegerii un caracter şi mai problematic. Abia se puseseră în avanscenă aceste amănunte asupra înţelegerii austro-germane şi se născuse siguranţa că în ea nu mai e loc pentru un al treilea, când ni se dădu un nou signalment al ei: nu este încheiată decât pe cinci ani; s-a stabilit la 1879 şi expiră în octombrie 1884.

Toate aceste descoperiri la un loc au făcut a se presupune că evenimentele la care ele se referă se apropie, o presupunere întărită încă prin înarmările Rusiei, prin crearea de noi drumuri de fier strategice spre marginea Poloniei, prin întărirea graniţelor ei. În fine, zilele din urmă secretarul cel mai intim al principelui de Bismarck, fiul său, contele Herbert, a sosit la Viena cu depeşe pentru ambasadă şi pentru contele Kalnoky. Acest din urmă eveniment caracterizează pe deplin gravitatea situaţiei. (...)

E curios ca în preziua unor evenimente, ale căror urmări sunt aproape incalculabile, cei ce ne guvernează să nu aibă alte griji decât de-a semăna dezbinarea şi neliniştea prin propuneri de reformă constituţională. Oamenii aceştia, care-n fiece zi inventează un nou teren pentru aplicarea maniei lor de înnoire şi prefacere, par a voi să ameţească ţara, s-o preocupe atât de mult cu luptele dinlăuntru încât, în cazul unor complicaţiuni exterioare, să nu ştie unde-i e capul.

(*Timpul,* 15 decembrie 1882)

Curtea de la Argeş

Revistă lunară de cultură

Apare sub egida Centrului de Cultură şi Arte „George Topîrceanu" (Bv. Basarabilor 59) şi a Asociaţiei Culturale „Curtea de Argeş"

Redacţia: Str. Schitului 45A, 115300 Curtea de Argeş

Tiparul: DeaPrint, Bucureşti, www.deaprint.ro

ISSN: 2068-9489

E-mail: curteadelaarges@gmail.com

Website: www.curteadelaarges.ro

Abonamente se pot face direct la redacţie, trimiţând contravaloarea (90 lei/an) în contul specificat mai jos şi, prin e-mail, adresa poştală.

Revista poate fi sponsorizată prin Asociaţia Culturală „Curtea de Argeş", CIF 29520540, Banca Transilvania, IBAN RO38 BTRL RONC RT0V 1516 7901.

Homo sapiens

„Oile gândirii” (IV) Noua Inchiziţie

Horia BĂDESCU

Vă reamintesc care a fost răspunsul dat de Marcuse, la apariţia volumului *Eros şi civilizaţie,* întrebării din 1930 a lui Horkheimer: „Cine vor fi noii lideri ai revoluţiei marxiste, în locul clasei muncitoare?” „O coaliţie cu rol de victimă, formată din minorităţi – negri, femei şi homosexuali.” Prin urmare, problematica legată de aceştia urma să fie nucleul noii ideologii, care trebuia să distrugă vechile mituri socio-biologice. Actualizând probleme ale trecutului, sancţionând trecutul prin valori care nu aparţineau acestuia şi transpunând vina greşelilor istorice pe umerii contemporanilor, după principiul biblic „părinţii au mâncat aguridă şi copiilor li s-au strepezit dinţii”, exacerbând aceste probleme în registru cominatoriu, inventând acolo unde acestea nu există, legitimând şi chiar legiferând sub egida normalităţii fantezii şi derapaje psihice, incriminând stările şi modurile naturale de vieţuire umană. Întreg acest ansamblu de probleme şi căi de acţiune ale grupurilor, grupusculelor şi curentelor de tot felul, dedicate imigraţiei, schimbărilor climatice, feminismului, decolonizării, inclusiv falanga LGBTQ+... se află reunit astăzi sub mantaua ideologiei WOKE, aducând sub acelaşi stindard batalioanele neomarxismului în bătălia distrugerii vechilor structuri sociale şi a valorilor fondatoare ale umanităţii *sapiens.* Această doctrină a „trezirii” (cum se traduce în româneşte termenul englezesc) este un amestec de impostură conceptuală, de impostură existenţială, de manipulare lingvistică, un fel de „păsărească adoptată de militanţi împotriva a orice”, după aprecierea lui Radu Jacotă (*Cotidianul*, 24.06.2021), pentru care nimic nu are sens şi valoare în afara militantismului. Numai că această impostură s-a infiltrat şi în bună măsură a infestat nu doar mediul academic, artistic şi intelectual, ci centri de putere politică, determinând nu doar decizii care sunt deseori împotriva însăşi umanităţii omului, ci introducând iacobinismul opiniei, cenzura corectitudinii politice, poliţia ideilor, cu alt cuvânt, noua Inchiziţie. Fiindcă, precum constata profesorul Szlamowicz, „acest prozelitism ideologic e acompaniat de ambiţia de a împiedica orice alt discurs”.

Iată de ce avea dreptate un alt analist al *Wokeismului*, filosoful Jean-François Braunstein, avansând în ultima sa carte, *La religion Woke* (Grasset, 2022), ideea că acesta nu are nimic de-a face cu filosofia, ideologia sau politica, ci că este mai degrabă o religie: „Rituri, texte sacre, blasfemie, anateme... Dacă wokeismul se roagă pentru venirea unei societăţi mai egalitare şi binevoitoare, transpunerea lui în practică tinde să semene mai de grabă cu o Inchiziţie. O religie care are apostolii ei, care-i transmit ideile inviolabile precum Robin Di Angelo, Éric Fassin, Elsa Dorlin sau Houria Bouteld. (...) În sânul wokeismului nu se poate pune problema de a-i ierta pe cei care nu adoptă tezele vehiculate de *French Theory* (sursă incontumabilă de inspiraţie, teorie avansată de Foucauld, Deleuze, Derrida, n.n.). Este însă o obişnuinţă să denunţi necredincioşii şi să excomunici pe acela care nu ascultă de perceptele wokeismului. Exemplul cel mai evident e tratamentul rezervat autorului seriei Harry Potter, care a refuzat unul dintre versetele noului cult, continuând să afirme diferenţele biologice între bărbaţi şi femei. Într-o stupefiantă diatribă, autorul a fost acuzat de *transfobie* şi de *fascism.* (...) Alte anateme care justifică excomunicarea refractarilor la *wokeism:* grosofobia, lesbofobia, homofobia, negrofobia, islamofobia etc. Păcatul originar: masculinitatea şi «privilegiul de a fi alb». Albii sunt consideraţi responsabili de opresiunile înaintaşilor, bărbaţii din 2022 făcuţi vinovaţi de secolele trecute de inegalitate între bărbaţi şi femei. În acest orizont radical, «masculinitatea toxică» (care emană doar de la bărbatul alb) trebuie neapărat condamnată şi, mai ales, nu trebuie supusă discuţiei, nuanţei, reflecţiei. Bărbatul alb occidental e rasist sistemic, un sexist sistemic, iar acestora li se adaugă alte motive de excomunicare: homofob, transfob etc. Distrugerea a tot ceea ce se apropie de această moştenire occidentală constituie o formă de pelerinaj pe care fiecare fidel trebuie să fie sigur că o îndeplineşte.” (Apud Elsa Margueritat, *Newsletter,* 23.09.2022.)

Germenul acestui fanatism religios se află într-o altă lucrare a lui Marcuse, *Toleranţa represivă,* publicată în 1965. „În noua sa teorie – aprecia David Galland – tolerarea tradiţională în societatea americană a tuturor valorilor şi ideilor însemna de fapt reprimarea ideilor «corecte». El a fabricat termenul de «toleranţă eliberatoare», prin care a propus tolerarea oricărei idei aparţinând stângii şi intoleranţă la ideile dreptei (conservatoare). De atunci, o temă omniprezentă a Şcolii de la Frankfurt este totala şi absoluta intoleranţă a oricărui punct de vedere diferit de al lor. Aceasta este, de asemenea, trăsătura fundamentală a celor ce venerează azi *corectitudinea politică.*” Şi evident, precum remarca Jean-François Braunstein, a religiei *Woke* şi a noilor inchizitori.

Din această blestemată nouă cenzură, din această intoleranţă feroce, îşi trag seva feminismul radical şi polarizarea rasială, libertinismul extrem şi decăderea familiei, contracultura agresivă, toate binefacerile „progresismelor” care bântuie o societate hedonistă, ce şi-a pierdut în bună măsură reperele morale. Cohortele de fani au văzut că vocaliza depăşeşte, ba chiar reduce la tăcere analiza, că politica pumnului în gură e cea mai eficace în impunerea noilor doctrine, a noii religii. „Versetele satanice” ale ei n-au nevoie de nimic altceva decât de a fi rostite, asumate, urlate. Fiindcă ignorarea lor, tăcerea neasumării este, în opinia lor, egală respingerii şi, prin urmare, blamabilă şi reprimabilă. Pe toate căile şi cu toate mijloacele. Şi dacă nu se mai poate apela la întregul arsenal de mijloace de persuasiune ale măritului Ignaţiu de Loyola şi la arta călăului medieval sau, de ce nu, fascist sau bolşevic, noii torţionari practică metode mult mai subtile, care mută suferinţa, chinul, de la biologic la psihic, de la trup la suflet, prin excludere, omerta, aneantizarea spirituală, oprobiul public etc. Şi, mai ales, prin lobotomizarea conştiinţelor, prin mancurtizarea sensibilităţii şi emoţiei.

Noua Inchiziţie face un salt spectaculos în convertirile religiilor progresiste, printr-o metodologie care-i vizează, deopotrivă, pe adepţi, pe nehotărâţi şi pe contestatari. Ea nu mai obligă, ea seduce. Cu instrumente şi metode vechi de când lumea, dar ale căror efecte, mult mai eficace şi pe termen lung, n-au fost multă vreme apreciate la adevărata lor valoare. Căci „libera” consimţire valorează mult mai mult decât teroarea. Ne avertiza, încă de acum un secol, Aldous Huxley, acest mare vizionar al distopiilor pe care omenirea şi le pregătea şi şi le pregăteşte cu entuziasm, în inegalabilul roman *Minunata lume nouă.* O făcea însă, mult mai explicit, mult mai crud, într-o scrisoare pe care i-o adresa la 21 octombrie 1949 celuilalt transcriptor de distopii, George Orwell, la apariţia nu mai puţin celebrului *1984.* Am mai pomenit, fragmentar, despre această scrisoare şi într-un alt context, însă cred că pentru subiectul nostru şi, mai ales, pentru situaţia actuală a umanităţii este important să o reproducem în întregime, în traducerea dnei Nedeea Burcă:

21 octombrie 1949

„Stimate domnule Orwell,

Aţi fost foarte amabil spunându-le editorilor să-mi trimită un exemplar al cărţii dvs. Când mi-a parvenit mă aflam în toiul unei lucrări care necesita multă lectură şi consultare a referinţelor. Cum vederea slabă mă obligă să-mi raţionalizez lecturile, a trebuit să aştept mult timp înainte de a mă apuca de citit.

Fiind de acord cu tot ce au scris criticii, nu trebuie să vă mai spun, încă o dată, cât de bună şi profundă este cartea. Aş putea, să vorbesc, în schimb, despre subiectul abordat – revoluţia supremă?

Primele indicii ale unei filosofii a revoluţiei finale – aceea care se află dincolo de politică şi economie şi care urmăreşte subminarea totală a psihologiei şi fiziologiei individului – se găsesc în marchizul de Sade, care se considera continuatorul lui Robespierre şi Babeuf. Filosofia minorităţii conducătoare din *Nouă sute Optzeci şi Patru* este un sadism dus la concluzia sa logică, dincolo de sex, şi negându-l. Faptul că politica cizmei-pe-obraz poate continua la infinit pare îndoielnic. Convingerea mea este că oligarhia conducătoare va găsi modalităţi mai puţin dificile şi costisitoare de a guverna şi a-şi satisface pofta de putere, iar aceste căi vor fi asemănătoare cu acelea pe care le-am descris în *Brave New World/ Minunata Lume Nouă.* Am avut, nu demult, ocazia de a consulta istoria magnetismului animal şi a hipnotismului, fiind foarte impresionat de felul în care, vreme de o sută cincizeci de ani, lumea a refuzat să ia în considerare în mod serios descoperirile lui Mesmer, Braid, Esdaile şi restul.

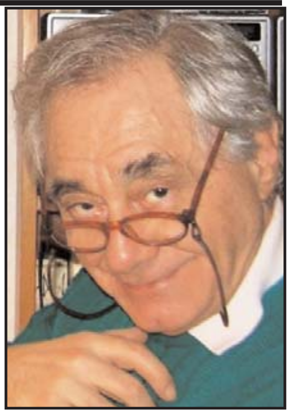
Parţial din cauza materialismului predominant şi parţial din cauza respectabilităţii predominante, filosofii şi oamenii de ştiinţă din secolul al XIX-lea nu au fost dispuşi să investigheze ciudăţeniile psihologiei, astfel încât practicienii (oamenii politici, soldaţii şi poliţiştii) să o poată aplica în domeniul guvernării. Datorită ignoranţei voluntare a părinţilor noştri, revoluţia finală a fost amânată cu cinci sau şase generaţii. Un alt accident norocos a fost neputinţa lui Freud de a hipnotiza cu succes şi, în consecinţă, denigrarea hipnotismului, ceea ce a întârziat aplicarea generală a acestuia în psihiatrie timp de cel puţin patruzeci de ani. Dar acum psihanaliza este combinată cu hipnoza; iar hipnoza a fost înlesnită şi extinsă la infinit prin utilizarea barbituricelor, care induc o stare hipnoidă şi sugestibilă chiar şi la cei mai recalcitranţi subiecţi.

Cred că, în următoarea generaţie, conducătorii lumii vor descoperi că *narcohipnoza şi condiţionarea copiilor* (s.n.) sunt mai eficiente, ca instrumente de guvernare, decât bătaia şi închisorile şi că, sugerând oamenilor să-şi iubească servitutea, îşi pot satisface pofta de putere la fel de complet ca atunci când îi supun cu şuturi şi lovituri de bici. Cu alte cuvinte, simt că oroarea din *Nouă sute Optzeci şi Patru* este menită să se transforme în coşmarul unei lumi care seamănă mai mult cu aceea pe care mi-am imaginat-o în *Brave New World*. Schimbarea va surveni ca urmare a nevoii de creştere a eficienţei. Între timp, desigur, poate exista un război biologic şi atomic mondial – caz în care vom avea coşmaruri de alte tipuri şi greu de imaginat. Vă mulţumesc încă o dată pentru carte.

Cu stimă, Aldous Huxley”

Suntem deja aici. Cu adăugirea că Huxley nu cunoştea, încă, nici Internetul, nici reţelele de socializare şi de televiziune, nici smartphone-ul, adică drogul universal capabil să mancurtizeze întreaga planetă. Dar în 1931 ne prevenea: „Dictatura perfectă va avea aspectul unei democraţii, dar va fi în esenţă o închisoare fără ziduri din care prizonierii nici măcar nu-şi vor dori să evadeze. Va fi un sistem de sclavie în care, prin consumerism şi divertisment, sclavii îşi vor iubi stăpânii.” Însă atât consumerismul, cât şi divertismentul sunt droguri! Ca şi ideologiile, mai ales cele întemeiate pe impostura conceptuală. Cu toate menite a şterge creiere şi anestezia voinţe. Şi dacă se poate, la vârste cât mai necoapte, unde puterea de judecată e încă firavă! Nu spunea Huxley în scrisoarea către Orwell: „conducătorii lumii vor descoperi că narcohipnoza şi condiţionarea copiilor sunt mai eficiente, ca instrumente de guvernare”? Este ceea ce se întâmplă astăzi şi decizii de ultimă oră ale Parlamentului şi Comisiei Europene o probează. Vom vedea mai încolo, împreună cu profesorul Jean Szlamowicz, care sunt fantasmele şi imposturile cărora li se dă sau se încearcă a li se da drept de cetate şi prin ce tertipuri. (Va urma.)

Fulguraţii

Paul DIACONESCU

Iarnă grea, foarte grea, cum n-a mai fost de mulţi ani: minus 15-17 grade dimineaţa şi sub 10 grade în timpul zilei, zăpadă multă, ninsori dese şi abundente, avioane şi trenuri anulate, camioane grele şi autobuze răsturnate în şanţurile şoselelor etc. Şi ca în fiecare iarnă o maşină sau două, cu doi pasageri, alunecă pe polei şi cade de pe chei în apa îngheţată... Şi, din nou, îmi dă târcoale aceeaşi întrebare: nu cumva e vorba de sinucideri deghizate în „nefericite întâmplări ale sorţii"?

(8 ianuarie 2024)

Prietenul meu nonagenar, dl Laurenţiu V., îmi trimite relatarea scenei la care a asistat recent: despărţirea de ultimele rămăşiţe pământeşti ale unui vechi şi bun prieten. M-a impresionat tonul sobru, lipsit de orice urmă de sentimentalism, deşi a fost singurul lui prieten care l-a însoţit toată viaţa, începând din copilărie.

„Mica ceremonie, dacă poate fi numită aşa, n-a durat mai mult de un ceas, cu «slujba» preotesei, o tipă blondă, înaltă, spălăcită şi ştearsă, apoi cu drumul în maşină până la mormânt. Ceea ce m-a tulburat a fost urna, ovală ca un ou mai lunguieţ, de un albastru închis, – un albastru *profund*, mi s-a părut –, aşezată vertical în mijlocul micului piedestal unde erau un mare buchet de flori şi coroana funerară. Capela în care ne aflam n-avea nimic de «capelă»: mică, pentru 30-40 de persoane, deloc înaltă, intimă. Din totul, se degaja o atmosferă de simplitate, de modestie sau chiar de sărăcie care se potrivea, de fapt, cu ideea lepădării de tot ce este lumesc, de podoabe, de inutil, în vederea marii Plecări, a definitivei Despărţiri. Impresia pe care am avut-o a fost de un anume *bun gust.* La mormânt, în faţa crucii, era făcută o mică groapă rotundă atât cât să încapă urna. Am pus în jurul ei firele de trandafir roşu primite de fiecare în capelă, apoi am aruncat o mână de pietriş fin adus în două căldări de către un «cioclu», un domn îmbrăcat elegant în costum, cravată şi pardesiu, toate de culoare neagră."

(18 octombrie 2020)

Cele mai importante subiecte dezbătute în dimineaţa asta la televizor: e normal ca repararea himenului musulmanelor înainte de căsătorie să fie suportată de asigurările sociale sau nu? În jurul mesei rotunde participanţii îşi dau cu presupusul pro şi contra. Alt subiect: 4 din 10 pensionari beau prea mult! Cum s-a realizat această statistică? Simplu: controlând plăţile făcute cu cartea bancară la Systembolaget... (Reţea comercială a statului suedez care deţine monopolul vânzării băuturilor spirtoase.) Trei sticle de vin pe săptămână – adică 320 gr de vin pe zi – e prea mult pentru un pensionar, iar băutura anulează efectul doctoriilor pe care le iau băutorii. Deci noi plătim din impozit doctoriile ineficace ale „beţivilor"!

(1 august 2008)

În penultimul număr al *României literare* citesc lungul şir de amintiri şi evocări prilejuite de dispariţia marelui profesor, cronicar, critic şi istoric al literaturii române, Nicolae Manolescu. Descopăr astfel un interesant comentariu la o notă semnată recent de cel dispărut, notă în care Ion Vartic descoperă „sindromul de aniversare" numit şi „loialitatea invizibilă" de familie. Este vorba de un ciudat fenomen despre care aflasem în urmă cu câteva decenii: un eveniment important are loc la aceeaşi dată cu alt eveniment anterior. Astfel am găsit câteva exemple în propria familie, dar mi-l amintesc acum doar pe cel ce mă priveşte în mod personal: sora mea a născut pe fiul său exact în ziua în care eu împlineam 19 ani!

(6 aprilie 2024)

Academia de sub Pământ

Mihai SPORIŞ

O inspirată metaforă, trăită şi rostită de Petre Pandrea în temniţa, cu zăvorâre prin ocnele cele mari ale puterilor ostile, la Ocnele Mari (istorica Vel Ocna, vâlceană!)! În spatele cuvintelor, o realitate a infernului omenesc vădit într-o întreire a citirii celor ascunse sugerează pătimirile oamenilor. (Se ascund oamenii, ideile şi faptele lor!)

Academia este, ca orice cuvânt, exprimând *mai cunoaşterea,* o stare specială a scării devenirii spre mai înalt în cercul informal. Pare, în planul fizic al ascunderii sub pământ, un sens inversat al instituţiei ca un far strălucitor, dacă nu am şti că în adânc stau marile taine, comorile ascunse de vreme rea, să nu le risipească cei ce nu le preţuiesc şi au doar pornirea profanărilor. Natura model, în zăcămintele sale formate în milioanele de ani, ştie restitui vieţile puse în străfunduri de pământ şi ape, ardorilor cele noi, dincolo de detenţiile intrate demult în prescrieri. Academia, ca for al multor ştiinţe/domenii diverse, are menirea împreunării diversităţii şi atenuarea diversităţii întru numitorul comun suprem, deschis ubicuităţii, trup şi suflet al generalităţii, dincolo de adevărurile relative. Dincolo, *sub pământ,* răposează valorile de tezaur, care validează libera circulaţie a celor din freamătul cotidian. Acestea, în zborul lor de fluturi, mai poartă chipuri/icoane ale celor demult ascunşi. *Erau pe când vremurile îi ascundeau, azi îi vedem şi nu mai sunt!* – parafrazăm şi noi poetul preocupat de lumina, chiar aceasta într-o legiuire cosmică a relativităţii. În realitatea cu succesiunea fără sfârşit a generaţiilor, sunt pline cimitirele cu cei plecaţi în ascundere cu grăbirea impusă de vrăjmăşii... la loc comun, împăcaţi în diversitatea lor (vezi săracul şi bogatul, împăratul şi ostaşul într-o devălmăşie iertată şi împăcată... în planul fizic!).

Toate sunt până la o vreme! S-au observat demult rotirile, caznele sisifice, sus-josul, fluxul şi refluxul, resurecţiile, reevaluările, renaşterile şi chiar consacrarea trăirii celor sfinte cu patimi, răstigniri, ascunderi vremelnice şi învierile cu înnoire! Aşa ne-am sesizat şi noi, o parte dintre vâlceni, cu Ocnele Mari prin preajmă, la inspirata rostire a lui Petre Pandrea: *Academia de sub Pământ!* Intrasem de vreo 10 ani (eram prin 2000) într-o tranziţie dinspre o stare cu ascunderi, cu multe dosite şi care trebuiau scoase neapărat la vedere, sub imboldul multor direcţii. Asociaţia Culturală „Anton Pann" trebuia să dea curs *patronului*, cel cu îndemnul *de la lume adunate şi iarăşi la lume date!;* Asociaţia Naţională „Cultul Eroilor" se mobilizase conform îndemnului din imnul eroilor: „Dezveliţi tot adevărul şi să spuneţi tuturor"; Asociaţia Foştilor Deţinuţi Politici îşi avea viu îndemnul: „Nu ne răzbunaţi şi să nu ne uitaţi!" Asociaţiile celelalte, gen ONG-uri, îşi căutau mersul pentru numita societate civilă, care avea nevoia de urgentă de maturizare, cu clarificări de sensuri (între obscure interese/oportunităţi/chilipiruri

LFC

şi neclaritatea celor cu adevărat de interes public!). Eram într-o perioadă ceţoasă, cu o scenă a puterii politice prea infantilă să aibă coerenţă. Pentru supravieţuire chiar asociaţiile nonguvernamentale căutau un patron politic, ori vreo umbrelă cu nume şi credibilitate (precum Biserica, vreo Primărie... etc.). În atare situaţie, un comitet de iniţiativă, dinspre personalităţi publice din spaţiul cultural-spiritual şi cu o oarecare echidistanţă politică, a luat iniţiativa înfiinţării în 2001 al unui *grup informal* (sfătuitor dezinteresat politic): Cercul de la Râmnic „România, Grădina Maicii Domnului"! Numele ales, cu un patron unificator şi cu trimitere la mama tuturor românilor din ţara pe care ne-o dorim o grădină vie, ne garanta echidistanţa şi legitima obiectivul grupului: să slujim, într-o horă/*cerc*, toate iniţiativele, proiectele de interes public, naţional – din România grădină!

Unul din proiectele susţinute de Cerc, prin convergenţa eforturilor mai multora, este cel devenit manifestare anuală sub genericul „Academia de sub Pământ", ocazionat ca eveniment în luna iulie (8 iulie, în legătură cu poetul Vasile Militaru), la Ocnele Mari. Semnalăm de-a lungul anilor: depuneri de coroane la Monumentul de la Ocniţa, parastase la cimitirul Bozeasca, evenimente cultural-spirituale diverse (Biserica Trăistari, în salină, Casa de cultură, Şcoala gimnazială „Costea Marinoiu" etc.). Fiecare manifestare anuală şi-a ales una sau mai multe personalităţi, pentru a fi readuse în conştiinţa publică, ca modele umane excepţionale, care au servit exemplar neamul şi grădina noastră a tuturor – România. Ne-am numit eroii desemnaţi „Academicieni" ai „Academiei de sub Pământ", pentru a sugera amplitudinea personalităţii alese şi dimensiunea eroică a sacrificiului pus în slujba neamului. Apoi... biografia *Academicianului,* readusă prin media în conştiinţa publică să arate alt gen de temniţă, una colectivă, cea a Statului, în întregul lui, aflat vremelnic în lagărul geopoliticii, din care chiar eliberat fiind, încă mai poartă într-o inerţie a dresajului reflexele dobândite. Noii-născuţi să-şi primească în biberon leacul dezintoxicării şi acesta pregătit de cei ce s-au vindecat de bolile trecutului.

Căderea în supunerea Răsăritului ateu, al fostei ordini planetare, a făcut din lărgimea cea mare un lagăr şi din ţară o închisoare, cu multe temniţe-iad, cum vor fi fost multe pe la noi, unele cu cătuşe anume până în 1990. Ideologiile cultivate în mentalul generaţiilor, care predicau raiul unui realism social secularizat, nu se pot vindeca fără decontaminarea câmpului însămânţat şi păzit straşnic de conştiinţele dresate atâtea generaţii. Este nevoie de renaşterea unei elite eliberate de traume şi de readucerea din ascundere nu a moaştelor de închinare, ci a duhurilor supravieţuitoare în comorile puse la păstrare. Trebuie recitite scripturile, cu ochii minţii! Trebuie scoase din temniţele uitării scrierile interzise, puse la index; traduse marile lucrări ale exilului şi date spre cunoaştere acasă! Trebuie descuiate arhivele, cu cele puse la păstrare în scopul uitării păcatelor, înainte de instalarea amneziei cu repetarea greşelilor. Fără mărturisirea păcatelor nu există iertare, nu se vindecă blestemele, de aceea iertarea îşi cere adevărul mărturisit. Perpetuarea minciunilor şi refolosirea lor, ca reţete verificate, ne ţin prizonieri cercului vicios şi unei (i)moralităţi criminale. Credem şi aici că îndemnul imnului nostru despre deşteptare este la fel de actual, precum şi rostul proiectului nostru.

Am privit scena lumii cu geopolitica regizor şi am constatat actorii din scenă şi rolurile jucate, chiar în faţa ochilor noştri, ai locuitorilor *grădinii.* Apoi am căutat spre noi înşine, spectatorii, implicaţi în jocul actorilor din scenă. Am avut senzaţia că privitorii, semenii mei cu toţii urmăreau diferit spectacolul, ba păreau chiar unii în conflict cu ceilalţi.

→

Homo sapiens

Duşmanii lui Mircea Eliade

Mihai Neagu BASARAB

O problemă care m-a interesat întotdeauna când am studiat personalităţile culturale cu care România ar trebui să se mândrească a fost cea a duşmanilor pe care respectiva personalitate i-a stârnit.

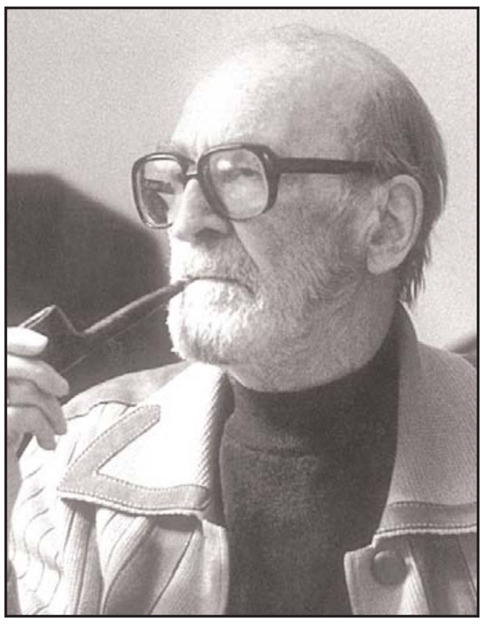
Bineînţeles, cel mai mult m-a pasionat acest lucru la Eminescu. Ca poet, l-a invidiat nu numai Macedonski, dar efectul a fost minor. Eminescu a fost ucis pentru că, în calitate de ziarist influent, s-a ocupat şi cu politica. Mai aproape de zilele noastre, Dan Deşliu şi Titus Popovici au fost ucişi pentru că n-au vrut să înceteze să se ocupe cu politica adecvată momentului. Deci valoarea artistului nici nu contează, dacă se amestecă în politică. Îmi aduc aminte de o cronică din *România literară* la un volum de versuri al lui Deşliu de prin anii '80 în care autorul recenziei semnala faptul că Deşliu, conştient de faptul că e un poet lipsit complet de valoare, trăieşte o disperare în care licăreşte o urmă de lirism autentic.

Adevărul este că pe români îi fascinează politica, indiferent dacă aceasta îi seduce sau îi scârbeşte. Eliade însuşi are în presa exilului un articol intitulat „I-a mâncat capul politica", aceasta fiind o vorbă a bunicii sale care l-a impresionat în copilărie, ulterior dându-şi seama că, deşi el a fost *vaccinat contra politicii* încă înainte de a deveni elev, ca adult a constatat că aceasta nu poate fi lăsată la voia întâmplării, pe mâna oricui.

Prieten la toartă cu Cioran, acest campion al pesimismului jucat, pentru că *Schimbarea la faţă a României* infirmă *Pe culmile disperării,* numai pentru că autorul a primit de la Corneliu Codreanu o scurtă scrisoare în care Căpitanul îi atrăgea atenţia că inteligenţa excesivă şi talentul cu totul ieşit din comun al lui Cioran nu-i permit acestuia să se situeze chiar *pe culmile disperării* în faţa destinului României. Lui Cioran însă, în toate cărţile lui ulterioare, pesimismul *îi stă foarte bine.*

Eliade a intrat asistent la Nae Ionescu pentru că era o personalitate pozitivă şi optimistă, dornică să modeleze oameni întregi din studenţii şi cititorii săi. Toate marile personalităţi româneşti au fost duşmănite de duşmanii României şi de românii oportunişti care aşteaptă încă recompense pe măsura carierismului lor de la duşmanii României. Un anumit Totok de la München îi înjură pe marii scriitori şi savanţi români, ca şi mai mulţi pretinşi savanţi din ţară precum şi o poetă de la Cluj, care i-a făcut cu ou şi cu oţet. Nu o numesc pentru că i-a luat apărarea în faţa mea profesorul Vasile Voia, că e poetă talentată.

Există, de asemenea, o duşmănie la ordinul Securităţii, fără păreri personale, sau cu păreri personale care nu contează, când nu concordă cu ordinul Securităţii. În această situaţie era chiar discipolul său, Culianu, care a amânat atacarea lui Horia Stamatu în presă până după moartea lui Eliade, întrucât magistrul îi interzisese să-l atace securistic pe Stamatu.

O formă aparte de duşmănire a lui Eliade o reprezintă dezacordul faţă de optimismul constructiv al său, faţă de dorinţa lui de a modela oameni de nădejde pentru nevoile patriei. Am fost mai mulţi ani discipolul lui Oscar Lemnaru, unul din cei mai inteligenţi scriitori evrei din România, ceea ce nu e puţin lucru. Lemnaru îl adora pe Cioran pentru nihilismul şi pesimismul acestuia şi îl detesta pe Eliade, pentru optimismul său constructiv, insistent activ pedagogic. Desigur, avea şi argumente care pentru mine nu aveau mare valoare. Lemnaru susţinea că marea majoritate a scriitorilor francezi nu stăpânesc limba franceză cât Cioran şi că *mediocrul* Eliade are nevoie de traducători pentru tot ceea ce scrie. Când un invidios l-a acuzat pe Eliade c-ar fi plagiat ceva, Lemnaru s-a grăbit să gloseze, în presa de scandal a epocii interbelice: „Nu trebuie să ne mire că domnul Eliade plagiază. Faptul îi stă şi-n nume: El ia de la toţi."

Invidia măruntă generatoare de nemeritate insulte sau numai de critici inconsistente, cum s-a manifestat Macedonski faţă de Eminescu, a fost puţin practicată în România interbelică împotriva lui Eliade. Chiar şi în exil, Eliade a fost destul de puţin criticat pe nedrept, mai mult pentru o insuficientă implicare anticomunistă decât pentru scrierile sale. Cine au fost atacatorii parşivi nu mai contează azi, numele lor n-a rămas, iar valoarea lor nu merită efortul de a cerceta încă odată presa timpului, pentru a-i depista, cu nume şi prenume.

Cele două incendieri ale bibliotecii lui Mircea Eliade nu au fost accidente. Securitatea executa ordinele Moscovei: România nu avea voie să aibă valori cunoscute şi recunoscute. De fapt, R.P.R. şi R.S.R. l-au împins pe Eliade în politică, interzicându-l în patrie şi, mai târziu, cenzurându-l. El n-a făcut parte din organizaţii politice ale exilului, ci numai din organizaţii culturale, cum a fost, de pildă, Institutul Român din Freiburg, unde Eliade venea cu multă plăcere pentru a ţine conferinţe şi a se întâlni cu colegii cărturari români în exil. De fapt, tot ceea ce făcea el, făcea cu plăcere. Astfel nici nu obosea prea tare, chiar dacă citea şi scria mai mult de 12-14 ore zilnic. Cei care i-au studiat mai temeinic viaţa cunosc faptul că, încă din România, se învăţase să doarmă de mai multe ori pe zi foarte scurt, pentru a economisi din timpul datorat somnului şi a consacra mai multă vreme cititului şi scrisului. Cât datora Indiei şi învăţăturilor asimilate acolo acestei tehnici de somn economic nu constituie subiectul intervenţiei mele de astăzi*.

În orice caz, scriitorul şi savantul Mircea Eliade confirmă proverbul românesc că nu se dă cu pietre decât în pomul încărcat cu rod. Este un mare noroc pentru cultura naţională că Eliade nu s-a ocupat mai mult cu politica, pentru că atunci, în mod sigur, ar fi fost asasinat, ca atâtea alte personalităţi politice româneşti care au reuşit o vreme să supravieţuiască în exil, după ce avuseseră norocul de a nu fi exterminate în închisorile din ţară pentru deţinuţi politic.

Este foarte greu de apreciat în ce măsură Eliade se simţea măgulit de faptul că era invidiat şi atacat, invocându-se diverse învinuiri, mai mult sau mai puţin îndreptăţite. Pentru noi, admiratorii lui actuali, este o datorie să fim mulţumiţi că nu s-a ocupat mai mult cu politica şi a preferat să fie un mare savant şi un desăvârşit prozator român.

(*Text prezentat la *Simpozionul Mircea Eliade,* Piteşti, 25 martie 2024.)

În scena cea mare a *grădinii* se confruntau de fapt două puncte cardinale: Răsăritul, cu toate armatele lui de prozeliţi, cu Apusul şi el înarmat până în dinţi. Să se fi născut această polarizare doar de puţin timp? Vezi conflictul ruso-ucrainean! Mira m-aş! Nu cumva la noi în bătătură să se fi însămânţat mai demult această ofertă cu partizanatele ei? Oare nu ar trebui să ne dumirim de ce ne antagonizăm interesele interne pentru probleme pe agenda vieţii politice multiseculare? Constatasem că Orientul şi Occidentul, pe frontul luptei între imperii, între Credinţele instituţionalizate, se războiau demult şi frontul chiar se instalase prin mijlocul grădinii noastre. Maica Domnului, maică de-o parte şi de alta a Carpaţilor, dar bisericile? Una cu Roma Veche (vezi Rusia), iar cealaltă cu Roma Nouă prin Europa. Azi nu se confruntă ele, mânând la luptă oamenii fără vreo vină, ba îndemnaţi la război chiar de Biserica creştină şi ortodoxă, împotriva altor ortodocşi?

Am privit Grădina Maicii şi am observat „convieţuirea" dintre ortodocşi şi greco-catolici, creştini cu toţii, dar în ecuaţia celor două Rome, cu ponderi diferite. Poziţionările faţă de conflictul cel mare par impuse de simpatiile faţă de taberele sfinţilor din cer şi ale celor de pe pământ. În tabăra ortodoxă, cei mai mulţi sunt în „imperiul" Rus, care merge până la Pacific. Dar noi avem şi autodeterminarea proprie, Biserica noastră unită *diplomatic* şi cu Roma Nouă (vezi Papa Ioan Paul al II-lea, 1999, şi Papa Francisc, 2019), nu ar trebui să se alinieze Răsăritului belicos. Şi ar trebui să observe globul întreg cuprins de Roma Nouă, noi fiind oricum legitimaţi prin nume că... *de la Râm ne tragem,* în niciun caz dinspre Roma... muscală!

Am cercetat scena românească şi am observat un anti-ecumenism, indus propagandistic, chiar de o parte dintre slujitorii cu oarece cultură ai ortodoxiei noastre, aflaţi încă într-o respingere a greco-catolicilor, fraţii noştri, români creştini. Inerţia canoanelor nereformate şi ascultarea peste logica omului eliberat de prejudecăţi sunt încă obstacole ale slujitorilor care au propovăduit multe decenii „adevărurile"! Marele dirijor geopolitic despărţise în 1948 bisericile surori (vezi desfiinţarea uneia şi sugrumarea politică a celeilalte!), iar timpul trecut din 1990, este prea scurt în melcuirea împământenită în veacuri a canoanelor care nu ţin pasul cu emanciparea societăţii omeneşti!

Am revăzut de curând culegerea de articole, apărute în presă şi puse într-o carte, *Veşnicia de zi cu zi,* editată la Arhiepiscopia Argeşului şi Muscelului, Curtea de Argeş, 2013. Arhiepiscopul Calinic pune şi răspunde multor întrebări, de mare interes public. Ne aflam după istorica vizită din 1999 a Papei Ioan Paul al II-lea, dar înaintea viitoarei vizite a Papei Francisc, de la Blaj şi Iaşi, din 2019. La întrebarea „Ce credeţi despre refacerea Bisericii Creştine?" (p. 109-113), răspunsul unui ierarh al Bisericii Ortodoxe şi membru al Sfântului Sinod este al unei diagnoze bine făcute asupra unei stări de fapt, cu anticiparea unei fireşti reunificări, într-un orizont de timp. Sunt observate şi obstacolele momentului şi este făcut şi îndemnul spre mântuirea de cele păcate... Să semnalăm că au trecut 11 ani de la publicarea cărţii, că între timp s-au schimbat conducătorii Bisericilor noastre (Teoctist – Daniel, Ioan Paul al II-lea – Francisc), dar parte din piedicile constatate sunt încă în cale. Spunea ÎPS Calinic: „Refacerea Trupului Bisericii Ortodoxe şi Catolice, adică fiii plecaţi din motive pământeşti să vină acasă, în vatra Bisericilor, ar fi un pas bun pe drumul refacerii unităţii. *Este vremea unor reflectări extrem de serioase în vederea refacerii unităţii creştine, lăsând la o parte ceea ce ne dezbină, adică un procent de 5%-10% şi a fructifica ceea ce ne poate uni în numele lui Dumnezeu, adică procentul de 90%-95%.* Se impune o refacere grabnică a Bisericii Creştine din lume." (p. 112)

Acesta este motivul alegerii, pentru anul 2024, drept candidat al Academiei de sub Pământ a lui Iuliu Hossu. Reamintim că în 2023 *Academicianul* consacrat de proiectul nostru a fost ierarhul ortodox Dumitru Stăniloaie. Am constatat că marile izbânzi în făptuirea proiectului de ţară (Statul Român modern, în vatra trăirii neamului întregită!) au fost opera unei unităţi, inclusiv creştine, între bisericile surori, în consens cu marea deschidere a raţiunii umaniste, promovate de o elită remarcabilă, cum a fost şi cea sacrificată la venirea pârjolului roşu, cu urmele scrumului ei şi azi în cele cenuşii şi fără oxigenarea necesară!

Prostia artificială

Florin Radu PINTEA

Fericiţi cei săraci cu duhul... Matei 5:3-11
Chestiunea se împute. E clar că sunt inferior mental (sau *mintal* – nu mi-e foarte clar care ar fi mai potrivit aici) inteligenţei artificiale. Continui să cred totuşi că am un avantaj faţă de ea: sunt un prost *natural*. Adică am exact atâta glagorie câtă s-a milostivit Biologia de fracţie umedă să-mi toarne (mai bine zis, să-mi picure) sub boltă. Craniană.

Plecând de la definiţia cel mai general acceptată a inteligenţei – capacitatea unui organism de a se adapta într-un mediu complet şi brusc nou – nu ar fi foarte greu de închipuit cam cum s-ar adapta IA într-un mediu social în mijlocul căruia s-a născut. Nu ca un balaur, leviathan, gorilă mutantă gigantică sau vreo altă mitologică dihanie, ci ca o alcătuire de conductori şi semiconductori electrici care vehiculează, stochează, filtrează şi compară diverse stări electro(magnetice) denumite generic „informaţii" de către utilizatorul uman pentru care acestea (informaţiile) au un sens.

Pentru maşinile de gândit profund (specific exclusiv fiinţelor umane) nu există, dar i se atribuie unul care să imite oarecum „coaja" etică şi chiar escatologică a gândirii de tip umanoid.

Acest surogat compozit 100 % sintetic poartă numele pompos de „inteligenţă artificială".

Se pune problema serioasă unde e locul *prostiei* în noua societate transhumană guvernată de inteligenţa artificială, ai cărei colţi încep deja să rânjească. Deoarece prostie va exista fără doar şi poate şi în imperiul algoritmilor infailibili. Şi despre ce vorbim atunci când ne referim la *prostie*? Cine prostu' cui mai este? De ce natură e? Mai e ea naturală de vreme ce i-am cedat toate drepturile, cel de a face tâmpenii inclusiv? Ori poate că e o prostie pur artificială după cum la fel e şi conjugata sa prin intenţie şi definiţie? Ori nu cumva e şi ea de „natură" hibridă? Nu că i-ar mai păsa cuiva, dar e bine, pe cât se poate, să punem lucrurile la punct pentru eventualitatea oricât de îndepărtată, când dintr-un motiv ori altul va mai supravieţui cineva căruia să-i pese.

În urmă cu *n* ani m-am supus de bunăvoie şi nesilit de nimeni unui test de inteligenţă la care am obţinut scorul 133. Era pe atunci un test făcut de oameni pentru oameni. Nu ştiu alţii cum sunt, dar eu mor de curiozitate cam ce scor mi-ar da azi maşina de gândit profund! Probabil 0,133 sau 0,00133 dacă nu cumva 133 x 10 exp(-10)! Sau undeva pe aproape. Nu cred că azi un astfel de test ar mai fi bun la ceva. Sau fiind într-un univers tot mai artificial, e inevitabil ca şi cea mai naturală prostie să dobândească un puternic iz de artificial.

Cum întoarcerea la vechile sisteme de referinţă nu mai e entropic posibilă, orice diferenţă, oricât de infimă între inteligenţa artificială şi prostia artificială, dacă prin absurd ar exista, s-ar volatiliza în aerul rece şi rarefiat al unor abstracţii pure la care poţi să te holbezi dacă chiar ai chef, dar nu trebuie să te aştepţi a le înţelege ca pe ceva care ţi-ar părea familiar sau măcar cunoscut. Deoarece nicio tabelă de scor nu va mai fi controlată de om. Orice urmă sau tentative de referinţe va fi şi aceasta sau vor fi şi acestea – cum probabil aţi bănuit – artificială; sau artificiale.

Zău, nu ştiu cum să pun problema ca să nu par prost, deşi ştiu că sunt, iar în perspectiva anilor ce vor urma, tendinţa de prostificare a mea va deveni cumva tot mai manifestă, tot mai abruptă, tot mai stânjenitoare – nu pentru mine; că eu cu mine mă simt bine-mersi, ci pentru ceilalţi care intră în contact sau interacţiune cu mine şi care par, cu toţii, că aşteaptă de la mine să fac cele mai elucubrante lucruri pe care le poate scorni o minte omenească suficient de bine odihnită, deoarece cu cât IA va fi mai încărcată, cu atât mintea omenească va fi mai odihnită. Iar când nu le fac şi le las impresia durabilă că mă doare la bască de ele (ceea ce e perfect adevărat) strigă la mine: „Bă, da' prost tare te-a mai făcut mă-ta!" Şi asta, o fi adevărat, n-o fi adevărat, pe mine tot mă doare la bască şi la modul cel mai sincer vă mărturisesc că nu mă simt deloc în pragul depresiei, nici măcar pe aproape...

O iau mai degrabă ca pe un fel de etapă pregătitoare de adaptare la traiul în intimitate cu autoritatea tutelară, cu vieţuirea (mai exact, *supra*vieţuirea) de pe o zi pe alta sub presiunea ei. A inteligenţei artificiale. Care poate oricând comite o prostie artificială de foarte mare calibru – global. Fără ca nimeni să-şi poată da seama ori să nu aibă cum reacţiona reparator.

Am ajuns, cred, la o conturare a problemei care mă preocupă azi: în vreme ce marea majoritate a oamenilor se frământă asupra modului de comportare şi de reacţie la IA (în infinitatea ei de forme de manifestare), pe mine mă interesează în cel mai înalt grad ce m-aş face eu dacă m-aş găsi faţă în faţă cu o manifestare iminentă şi explicită a unei *prostii artificiale?*

Să luăm pe rând, organizat, verbele asociate: să urlu? Să protestez? Să râd? Să fac glumiţe imbecile

cu cei care s-ar afla eventual în jurul meu? Să înjur? (Iar dacă da, pe cine? sau ce?) Să fac o sesizare scrisă la Primărie? Să trimit un e-mail picant la Google? Să pun mâna pe o drujbă şi să retez toate cablurile de Reţea pe care le văd atârnate de stâlpi?

Fiindcă, după umila mea părere de cetăţean certificat cu IQ 133 (e adevărat, cam de multişor) este imposibil ca odată cu rostogolirea peste mase a I.A. sub toate cameleonicele-i forme să nu se iţească şi spectrul încă şi mai sumbru al *prostiei artificiale.*

Orice şi oriunde ar fi IA, PA nu poate fi prea departe. Din capul locului trebuie să credem cu toată convingerea că PA nu este nici o IA răsturnată, nici absenţa IA şi nici o disfuncţie a IA, ci altceva cu mult mai adânc, prea adânc, mă tem chiar şi pentru maşinile de gândit adânc care fac azi deliciul dezbaterilor savante despre pro şi contra IA, despre la ce-ar fi bună şi de ce-ar fi rea. Astfel că pe bună dreptate e să mă preocupe ravagiile pe care le-ar face prostia artificială (deja nivelul următor) mai degrabă decât distrugerile („prietenoase", s-o recunoaştem) pe care ni le-ar pregăti IA în funcţionare operaţională oficialmente autorizată.

Studiu de cazuri antagonice luate pur aleator dintr-o literatură într-o abundenţă vertiginoasă arată poziţiile, jalonând de pe acum meandrele contenciosului viitor cu care vor avea de furcă instanţele supravieţuitoare (mai degrabă cele umane...).

...Ralf Stapelfeldt pe bună dreptate îi zice „inteligenţă instrumentală". Piloţii sunt demult obişnuiţi cu termenul „zbor instrumental" în care avionul este „pilotat" (sau dacă vreţi *controlat*) de o sumă de aparate (evident artificiale) care iau desigur decizii (de viaţă şi de moarte) în locul piloţilor umani care *cu bunăştiinţă şi bunăcredinţă* le-au cedat întreagă această putere şi această responsabilitate.

De parcă nu erau de ajuns complicaţiile stârnite de conceptul de bază, de „rădăcina" IA, nu au întârziat să apară şi texturi noi derivate din rădăcină: inteligenţa slabă, tare, generală (atribute ale inteligenţei artificiale, atenţie!) pentru a aminti aici doar trei dintre „tulpinile" cele mai reprezentative ce complică infinit de mult tabloul final (în fine, un fel de a zice „final").

Ele sunt exemplificate într-o literatură care deja capătă proporţii în momentul în care citiţi aceste rânduri, dar mă voi abţine să le descriu aici scolastic, ci doar să le menţionez ca pe tot atâtea tendinţe specifice de altfel metodologiei euristice de analiză şi sinteză a cercetării ştiinţifice pure. Adică unde pare a opera IA sub diversele sale morfisme comerciale, gratuite sau subliminale.

Sub o formă sau alta, sub o percepţie sau alta, IA este tot mai limpede că va constitui materialul de bază al viitoarei civilizaţii care azi abia s-a arătat la orizont; ba încă şi liantul dintre toate lucrurile din care va fi construită (mai bine zis reconstruită) civilizaţia posthumană.

Într-o scrisoare publicată de curând pe *Academia.edu,* Ralf Stapelfeldt (*Can there be a dumb Superintelligence? A critical look at Bostrom's notion of Superintelligence,* 2021) semnalează caracterul grosier al exemplului de funcţionalitate *in extremis* a IA la Nick Bostrom (*Superintelligence: Paths, Dangers, Strategies,* Oxford University Press, 2014) – ar fi un exemplu tipic de manual. Doar că R. Stapelfeldt îşi pune între ghilimelele sarcasmului, adică exact unde îi e locul. Fiindcă Bostrom se ia în serios. Nici urmă de ridiculizare sau de exemplificare prin ridiculizare; e mai degrabă reducere la absurd. În viziunea lui Nick Bostrom, toată IA sau (toate) maşinile de gândit profund propulsate de algoritmi ai IA tind în mod „natural" (e un oximoron, desigur!) să împingă lucrurile – *toate* lucrurile – până la limita lor extremă.

Fapt în total dezacord cu entropia cosmică întotdeauna iubitoare de atingere, prin armonie, a diverselor paliere de echilibru. Iertaţi-mi elucubraţia, dar chiar acum mi-a venit în minte o cerere de iertare către Dvs. Onoratul cetitor: vorbind azi despre IA este ca şi cum aş fi un răzeş de pe vremea lui Ştefan cel Mare şi Sfânt vorbind despre metrou. Ce vreau să subliniez este că s-ar putea să nu cunoaştem bine *animalul* de care vorbim şi în consecinţă să emitem judecăţi deplasate.

Închei cu o pildă auzită demult – nu mai ştiu de la cine şi de unde; înţelepciune populară, tot ce se poate.

Patru orbi mergeau unul lângă altul pe o cărare. La un moment dat se lovesc de un elefant. Primul orb pipăie şi dă de fildeş. „Ne-am lovit de un os!" exclamă el. Cel de al doilea are în faţă pântecele uriaşului pahiderm. Şi el pipăie şi zice contrariat: „Ba nu! Ne-am lovit de un perete!" Cel de-al treilea, care se izbise de piciorul din spate al elefantului, după ce îl pipăie îndeajuns, se pronunţă şi el: „Nu aveţi dreptate. Obiectul de care ne-am lovit este un copac!" Cel de-al patrulea, care se oprise în dreptul cozii, zice după ce o pipăie: „Niciunul nu aveţi dreptate. Este o funie!"

Morala este că toţi aveau dreptate. Singurul lucru prin care se deosebeau era *unghiul* de vedere (dacă se poate vorbi de aşa ceva la un orb) din care percepeau – *incomplet* – aceeaşi realitate complexă şi completă.

Greşeala în evaluare, diagnostic şi pronostic se datorează deci doar efectului de paralaxă tributar nu intensităţii sau clarviziunii, ci *unghiului* de vedere. Iar efectul (sau defectul) unghiului de vedere este acela că, ceea ce evidenţiază o face cu preţul unei sumedenii de alte lucruri pe care fără să vrea le ascunde.

Unde duc aceste unghiuri? Şi cine le va explora, dacă le va explora vreodată? Cine ştie?

Cine ştie dacă nu cumva IA devine cu atât mai greu de definit cu cât omul devine tot mai „compozit" din toate punctele de vedere? Iar dacă un lucru, să-i zicem inteligibil, e atât de greu de definit, atunci imaginaţi-vă un pic cam cum poate fi definită *prostia* – prostia artificială mai cu seamă? Iar Sun Tzu are dreptate peste milenii atunci când afirmă că doar ce se poate defini poate fi cucerit (acest soi de definiţie referindu-se la situaţii militare, de război).

Din acest unghi – cel mai aproape de miezul lucrurilor – războiul cu prostia e infinit mai periculos decât cel cu inteligenţa.

→

Homo sapiens

Virtuţile privite dinspre ştiinţele medicale şi neuroştiinţe

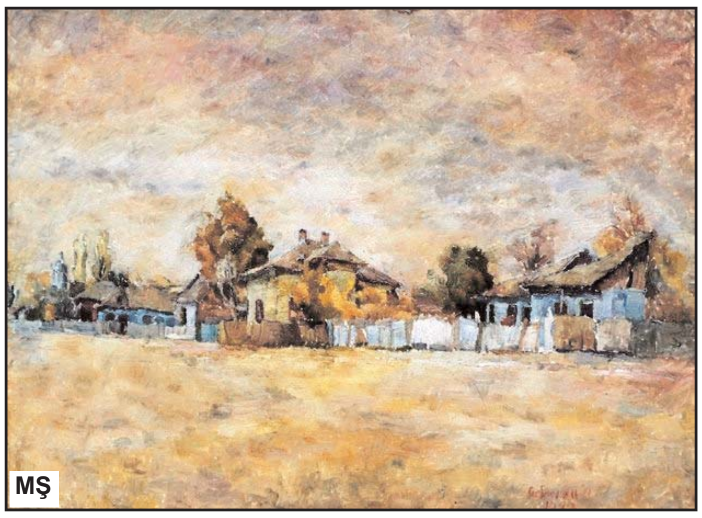
Alexandru MĂRCHIDAN

Aşa cum prea bine se observă, există un interes atotprezent pentru a afla opinia oamenilor de ştiinţă în orice privinţă, de la galaxiile de care ne despart mii de ani lumină, până la subiectele pe care le întâlnim zilnic: noile produse ale tehnicii, sănătate, nutriţie, dezvoltare personală, socială etc. De multe ori auzim că lucrurile stau aşa sau altminteri pentru că „cercetătorii de la Universitatea X au observat că...” Desigur, există „cercetări” care duc uneori această activitate foarte importantă în derizoriu, „descoperind” ceea ce aproape toată lumea ştie, dar nu ele ne interesează în textul de faţă.

Încerc, în schimb, să atrag atenţia asupra unei cărţi ce satisface atât curiozitatea celor care vor să fie la curent cu noile descoperiri ştiinţifice despre comportamentul uman, cât şi dorinţa semenilor de a-şi îmbunătăţi realmente viaţa pe baza a ceea ce ei consideră a fi solid, confirmat de experimente şi studii serioase. Am în vedere lucrarea semnată de arhid. Adrian Sorin Mihalache, *Eşti ceea ce trăieşti. Câteva date recente din neuroştiinţe şi experienţele duhovniceşti ale Filocaliei,* ediţia a II-a, revizuită şi adăugită, apărută la Editura Trinitas în 2019. Autorul, lector universitar la Facultatea de Teologie Ortodoxă Iaşi, este un cunoscut teolog datorită emisiunilor realizate şi conferinţelor transmise prin actualele mijloace de comunicare rapidă, iar mesajele sale stârnesc atenţia unui public vast, nu doar prin temele de actualitate, ci şi datorită pregătirii temeinice în domeniul filosofiei (doctor în filosofie, *magna cum laude,* pentru teza *Dimensiunea cosmică a persoanei*) şi a neuroştiinţelor, unde a obţinut, de asemenea, un titlu de doctor în anul 2023. Aria extinsă de preocupări cultural-ştiinţifice – matematică (licenţiat), teologie (licenţiat, masterat, în prezent doctorand), filosofie (masterat şi doctorat), psihologie (masterat), medicină psihosomatică (masterat), neuroştiinţe fundamentale (doctorat) – îi legitimează demersul auctorial pe teme referitoare la persoană.

Cuprinsul cărţii *Eşti ceea ce trăieşti* este deosebit de generos, făcând foarte instructivă lectura celor 448 de pagini. În plus, cele aproximativ 130 de subcapitole adaugă dinamicitate lucrării, oferind tot mai grăbiţilor cititori posibilitatea de a repera cu uşurinţă subiectele de cel mai mare interes pentru ei. Părintele arhidiacon Adrian Sorin Mihalache reuşeşte să realizeze o sinteză a unui număr impresionant de studii şi experimente referitoare la comportamentul uman, iar la finalul fiecărui capitol raportează aceste informaţii preţioase la învăţăturile prezentate în Filocalie, la idei din domeniul antropologiei ortodoxe, fundamentate pe experienţele duhovniceşti ale sfinţilor. Astfel, nu avem „doar” un fel de culegere de date ştiinţifice (ca rezultate a mai mult de o sută de experimente) grăitoare asupra factorilor ce influenţează pozitiv sau negativ persoana, ca să mă exprim cât se poate de cuprinzător, ci şi o atentă analiză comparativă şi o abordare critică. Aceasta presupune sesizarea ideilor – aparţinând moralităţii creştine – confirmate de neuroştiinţe, precum şi diferenţele ce apar din modul de a pune problemele, din lipsa unor instrumente sau pur şi simplu pentru că unele teme nu pot fi subiect al observaţiilor sau experimentelor ştiinţifice, din moment ce taina persoanei include elemente ce depăşesc orice capacitate de investigare raţională. Desigur, discursul este întotdeauna axat în jurul temeiurilor, autorul dovedind că este un bun argumentator şi un comunicator experimentat.

Din multitudinea de subiecte abordate străbat frecvent, asemenea unor fire de urzeală, câteva teme ce sunt tratate cu multă responsabilitate, pentru că autorul nu se opreşte la definiţii, ci explică procese şi face referiri la diverse contexte de manifestare: maladii comportamentale contemporane (ale căror rădăcini ajung până în solul căderii adamice), actualitatea virtuţilor, urmele biologice şi în special neurologice ale fiecărei activităţi (benefice sau nocive), incluzând şi gândurile în categoria activităţilor umane, neuroplasticitatea (*plasticitatea fiinţei,* chiar şi la vârste înaintate), inteligenţa spirituală, sensul vieţii, conştiinţa, meditaţia, raportul dintre libertate şi condiţionare, dintre cultură şi natură, omul creat pentru îndumnezeire, nu doar pentru o fericire terestră (oricât ar fi ea de sofisticată educaţional-cultural), raportul dintre raţiune-minte-inimă, reminiscenţe mecaniciste (materialiste, în ultimă instanţă) în secolul fizicii cuantice.

MŞ

Pe parcursul lecturii, cititorii vor fi pe deplin încredinţaţi că *orice acţiune oricât de neînsemnată aparent, precum gândurile, atitudinile, dispoziţiile, poate lăsa urme clare, vizibile în creierul persoanei respective, urme care devin din ce în ce mai accentuate odată cu repetarea acţiunii.* Atât de accentuate încât restructurează creierul (în ultimă instanţă, omul ca întreg şi, deci, viaţa sa), îi formează noi trasee de care persoana nu va mai putea face abstracţie decât cu mari eforturi sau sacrificii, dacă ne referim la patimi. Lăsăm deoparte discuţia despre diversele dependenţe ce presupun adicţii, orientându-ne, aşa cum face şi autorul, asupra acelor fapte care sunt mai subtile şi tocmai de aceea s-ar putea crede că efectele lor se pierd cumva. Departe însă de a fi aşa! Suntem pe deplin răspunzători, chiar dacă nu şi responsabili (adică nu conştientizăm răspunderea) de obişnuinţele pe care ni le formăm: a fi mânios sau calm, a jigni sau a vorbi frumos, a căuta ţapi ispăşitori sau a te orienta spre îndreptarea propriilor imperfecţiuni (evident, cele ce stau în puterea omului), a-i vedea pe ceilalţi ca pe competitori sau confraţi, a fi risipitor sau cumpătat, zgârcit sau generos, a trăi în lumea virtuală sau în cea reală, a binecuvânta sau a blestema, a fi apatici sau empatici, a fi credincioşi sau nu, a fi absenţi sau a dobândi „starea de prezenţă” etc. Tot ce facem are un corespondent în interfaţa care poate fi descrisă în termeni de neurochimie şi neurofizică.

O altă idee ce merită reţinută şi care face din acest volum o bază pentru schimbări comportamentale importante, în sensul că oferă cât se poate de argumentat motivaţia pentru a pune început bun, este aceea că *numai de noi depinde să reconfigurăm drumul vieţii,* fiind atenţi la ce alegem să ne gândim, ce unelte alegem să utilizăm, cât de mult ne lăsăm distraşi de lumea consumului de bunuri materiale şi divertisment. Distragere ce înseamnă în mod gradual o cedare de libertate, până ce ne vom da seama (doar unii dintre noi, iar dintre aceştia prea puţini mai putem schimba ceva) că am făcut cea mai rea alegere: aceea de a renunţa să fim liberi. Adică o autodesconsiderare, un mod de a spune că nu acceptăm demnitatea de a fi chip al lui Dumnezeu. Însă o fiinţă înzestrată cu libertate este automat răspunzătoare pentru utilizarea libertăţii, chiar dacă nu doreşte să fie responsabilă. Prin logica lucrurilor, nicio fiinţă înzestrată cu libertate nu poate evita asumarea consecinţelor acţiunilor sale, tocmai pentru că existenţa libertăţii implică faptul că avem de-a face cu legi morale, nu doar cu legi ale materiei. În limbaj kantian, suntem cetăţeni a două lumi. Mai interesant este că suntem cetăţeni ai lumii morale (în sensul că facem alegeri morale) chiar din primele luni de la naştere, aşa cum reiese din câteva experimente.

Totuşi, ideea pilon a cărţii, făcând din aceasta un imens serviciu gândirii morale, este că *cel mai mare bine pe care cineva şi-l poate face este să facă bine semenilor săi.* Efectul nu se reduce la o stare de mulţumire pentru fapta bună, ci la ample schimbări psihofizice. *În plus, antrenarea empatiei se dovedeşte a ne menţine vii antenele morale.* Altfel, se dezvoltă dispoziţia de a trata moralitatea cu laxitate, până ce standardele morale se vor dilua (la nivel subiectiv, evident) într-o zonă gri. Voi reda aici, chiar prin cuvintele autorului, un exemplu de punere a virtuţii în termenii ştiinţelor medicale.

„Un studiu comparativ a arătat că mila şi întrajutorarea pot remodela reacţiile emoţionale, determinând o schimbare a tiparului de activitate a nucleilor amigdalieni. Este vorba despre o diminuare semnificativă a emoţiilor negative (furie, anxietate sau tristeţe) în situaţia întâlnirii cu o persoană aflată în suferinţă. Datele obţinute dovedesc că experienţa compasiunii poate produce o modificare de durată a activităţii neuronale, în ariile cerebrale care corespund stărilor emoţionale. Pe de altă parte, compasiunea poate contribui la reorganizarea cognitivă, determinând o resemnificare a experienţelor traumatizante din trecut. Manifestând în mod repetat compasiune faţă de cei aflaţi în suferinţă, persoana poate antrena o schimbare de perspectivă asupra propriilor situaţii dramatice din trecut.

→

Cine ştie, poate suntem deja cu toţii într-o megabulă de megaprostie. Pe care nicio euristică a raţiunii nu o poate semnala ca atare – poate că războiul a şi fost fără ca noi să ne dăm seama.

Dar, chiar aşa, cine sunt eu să dezbat astfel de chestii? Un neica nimeni cu IQ 133 măsurat/cântărit/evaluat cândva înaintea erei noastre – adică un prost natural. Şi va fi, probabil, nevoie de un prost artificial care va „şti” să rezolve conjectura prostiei artificiale. Un prost artificial. Autentic. Activ. Augmentat. Acum!

Care va deveni legendar... dacă legendele vor mai conta.

Hasta la vista, ...baby! exclam şi eu în spaniolă precum *Terminatorul* lui Jim Cameron – dacă, mă rog, spaniola va mai conta într-un Univers curb, sub „comenzile” prostiei artificiale – fiecare e liber să „citească” sau nu ghilimelele sarcastice cărora le-am permis sub un impuls de moment orb dar năvalnic să îmbrăţişeze cuvântul *citească*. Nu mă îndoiesc că prostia artificială (indiferent de definiţie) poate fi Terminatorul mai real ca realitatea şi nu o ficţiune ca în memorabila operă cinematografică a lui Jim. Un Terminator care nu va lăsa în urmă decât teren arabil.

Pentru alte specii. Nu de culturi – de cultivatori.

Acum zece ani, Nick Bostrom (*op. cit.*) dădea exemplul unui sistem IA conceput să producă agrafe de birou – teoretic lăsat de capul lui şi fiind – desigur, cum altfel? – superinteligent, nu avea să se oprească până ce nu va fi transformat toată materia din întregul Univers în... agrafe de birou!

Halal inteligenţă, am spune noi.

Şi cu toate astea, chiar dacă a stârnit sarcasme, rânjete şi tot felul de ironii, studiul de caz ilustrat de N. Bostrom poate fi interpretat şi ca o pildă de extremă megaprostie (da, da, aveţi dreptate, tot artificială!) care trebuie să le dea de gândit celor ce mai au destulă luciditate şi dispoziţia (sau predispoziţia) s-o facă.

Revoluţia cercului

Sara MINA

Iată un truism la modă, miezul justificativ al multor conduite nefaste: suntem o societate de consum!

Epuizăm resurse inventând, drept paliativ, concepte sonore, cum e complexul *dezvoltării durabile.* Şi, deşi nu mai promovăm ştiinţele exacte într-o lume relativă, tot la geometrie apelăm pentru vizualizare şi autoinoculare.

Cât de vibrant şi motivant sună *economia circulară!* Am transformat dreapta într-un cerc. Modelul liniar de business se-nchide în cercul *reutilizării* şi *reciclării*, salvând *resursele proaspete, ne* sau *greu* regenerabile. Dar facem asta fără să vorbim de preţul reutilizării în buclă a unor elemente, care, pierzându-şi anumite proprietăţi din starea iniţială, trebuie să garanteze, odată reintroduse în proces, calitatea rezultatului final.

Totuşi, nimic nou sub soare… Sau, ca să rămân aproape de simbolul titlului, *nu reinventăm roata! Urme circulare* ridează faţa oricărui context, fie el politic, social, economic, tehnologic… Chiar şi în cel cultural, cercul deţine supremaţia, cum se-ntâmplă, de-amar de vreme, şi la noi.

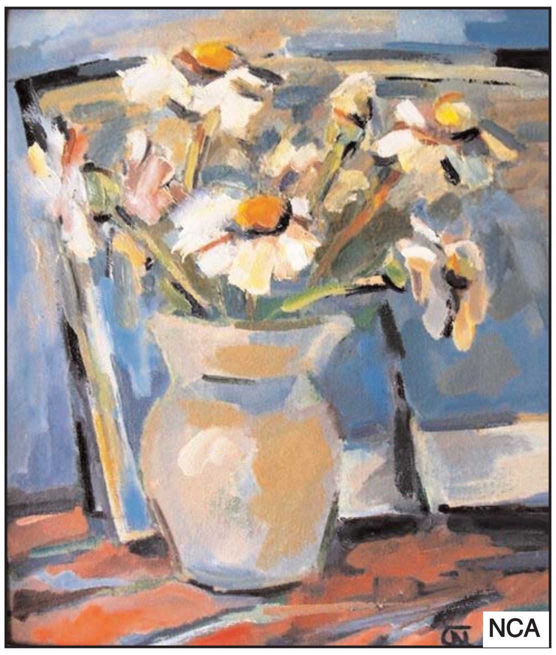
Să ne uităm împrejur. Pretutindeni… cercuri! Literare, estetice, editoriale, temperamental-critice, pro sau contra, c-un auditoriu mai mult sau mai puţin avizat, cu mijloace de promovare exclusiv în zona ieftină de *social-media* ori prin politici de marketing şi PR, cu major impact financiar. Cercuri, o multitudine! Cercuri importante, perfect rotunde, închise de-a pururi, ce n-admit intersecţii sau, măcar, sporadice tangenţe cu alte cercuri. Ori cu drepte simple, rătăcind singuratice, inofensive, neconcurenţiale. Cercuri dure, care împart lumea în interior şi exterior, în buni şi răi, valoarea autodeclarată versus derizoriul, efemerul, inexpresivul... Cercuri în care soarta literară a unui necunoscut, pătruns ilicit, e sacrificată pe masa unei epurări artificiale, uneori pe criterii aiuristice… de zonă, de vârstă, de profesie, de trecut… sau de lipsa lui.

Sunt câteva notabile excepţii printre aceste cercuri, rare, foarte rare, care întăresc, din nefericire, constatarea. *Cercuri deschise, care, desfăşurate pe verticală, se transformă în spirale evolutive.*

Mi-e drag cercul! Însă, numai în lumea lui, a geometriei euclidiene.

Dincoace, în realitatea-mi, cercurile se metamorfozează subit în mori cervantesciene. Oameni de litere, în postura de conducători ai unor celebre periodice ori în cea de critici, promotori de artă, în oricare dintre cele şapte forme ale ei, manageri de biblioteci publice ori de muzee, case de cultură – majoritatea sunt centrul propriilor cercuri. Încercarea de a-i sensibiliza, fie şi meteoric, e sortită eşecului – cu puţine şi preţioase excepţii, insist asupra acestui fapt!

Să adresezi azi vreunui astfel de cerc (ori centrului gravitaţional al său) întrebarea „Vreţi să ne fiţi alături pentru organizarea unui concurs literar cu tema…?" echivalează, pare-se, cu o jignire gravă. Chiar dacă expui un portofoliu credibil, dai repere, precizezi că toate costurile pentru antologia de texte ce va rezulta sunt deja asumate, că nu-ţi doreşti decât să fi ajutat să fluidizezi fluxul de informaţii către potenţialii destinatari talentaţi, doritori să se exprime – nimic nu ajută! Ba, mai mult! Iluştrii uită regula de *bon ton* a comunicării între intelectuali, aceea de a răspunde, chiar şi cu *nu!* Sau, mai ales când e vorba de un refuz! Altfel, subjugaţi vorbelor de-mprumut, cei care aşteaptă o reacţie firească pe lanţul de comunicare devin victimele unui optimism letal, gândind că *no news is good news!*

Să îndrăzneşti să trimiţi unui ilustru cerc, spre analiză şi publicare, câteva pagini scrise de cineva dinafara lui?! Demers inutil. Numele necunoscute sunt anihilate din start, odată cu opera lor, abia înfiripată ori consolidată şi confirmată pe alte căi! E viabil doar ce se găseşte deja în proximitatea probată cu propriile simţuri ale membrilor cercului, chiar dacă ce se vehiculează în spaţiul interior şi-a pierdut din strălucire de atâta *reciclare* (în fapt, un proces devorator de resurse financiare, cel mai adesea, chiar ale subiectului supus *reciclării*).

Văd în juru-mi o lume de cercuri, ce plutesc într-o masă coloidală, rezultată prin diviziunea ireversibilă a unor criterii valorice viabile în vremuri nu foarte îndepărtate, dar supuse inevitabil oprobiului public în prezent, în mod intenţionat şi bine coordonat. Sunt cercuri care, astfel, creează profit, atât financiar, cât şi de imagine…

Şi-atunci?! Ce soluţie am, în calitatea-mi de oarecare editor, care nu-şi poate îndeplini misiunea din pricina faptului că, din ce în ce mai evident, alte interese primează asupra valorii?! Sunt condamnată să-mi cresc mai departe propriul meu cerc, în care să intre numai doritorii de scris… *altfel* decât e în *trend.* Un cerc în care nu e desuet să scrii corect româneşte, să ai idei vibrante, împletite-n ţesături lingvistice desăvârşite.

Evident că mai sunt multe alte asemenea… reprezentative cu adevărat, având istorie şi viitor, dar sunt pur şi simplu impenetrabile! Pare că politica după care se ghidează este cea a ignorării totale a restului lumii, ca un pseudo-semn de intangibilitate regală. (Să mă ierte cititorul, însă totdeauna am asociat *geniul* ori *valoarea de necontestat* cu smerenia şi bucuria de a împărtăşi cu alţii din averea cognitivă…)

Acest cerc al meu e, însă, fraged, se împlinesc în 2024 doar cinci ani de când s-a înfiripat demersul meu de profan editor. E un cerc anemic, rarefiat, mai degrabă e făcut din vârfurile unui poligon cu puţine laturi înscris în spectrul sperat al unui astfel de rotocol, precum în aventura babilonienilor, care, în vremea lor, abia de supuseseră hexagonul circumferinţei unui cerc. Mda… suntem în el cinci autori şi eu… (Glumesc, sunt mulţi scriitori şi oameni de cultură alături de mine, cărora le mulţumesc, onorată fiind că mi-au acordat încredere, dar fac aluzie la *Cinci cinici,* titlul unui *booklet* recent închegat la editura-mi, cu proză scurtă inspirată de Urmuz, un fulgurant omagiu vernal adus acestuia.)

Micul meu cerc e departe de-a fi ca cel al lui Marin Sorescu… Acela „*mirosea a Rotund perfect.* A geometrie... a spumă de geometrie. Adică esenţa esenţelor..."!

Cine ştie?! După ce va mai creşte un pic, poate că va apuca vremea realei revoluţii a cercului, transformându-se într-o za de lanţ perpetuator de valoare, format din toate figurile geometrice perfecte, revigorate în adevărata lor menire.

Sau, dimpotrivă, cercul meu va rămâne observat în continuare doar de foarte puţini, să-i numeri pe degetele de la mâini (nu pot să-i numesc, cutumele revistei nu-mi dau voie).

Mă tem să n-aibă poetul, peste vreme, gură de *ne*-aur, ca-n *Cercul* său: „Şi, până la urmă, au biruit ăi care nu-l văzuseră."

Mă-ncăpăţânez să sper că… nu!

Experienţa compasiunii are efecte benefice şi asupra stării de sănătate. Mai multe studii indică rezultate ce confirmă existenţa acestei legături. De exemplu, experienţa compasiunii reduce nivelul de inflamaţie din organism (nivelul *citokinelor*). Pe de altă parte, o îngrijire mai atentă, care exprimă mai multă compasiune din partea personalului medical, diminuează incidenţa depresiei şi a ulcerelor. (...) Pacienţii care au resimţit empatie din partea doctorului, la întâlnirea cu el, au înregistrat, după 48 de ore de la prima lor vizită, o imunitate sporită.

(...) Dar, în afara însănătoşirii corpului comunitar, mila se dovedeşte a fi calea benefică prin care se restaurează şi sănătatea fiecărei persoane în parte, deopotrivă a celui ce oferă şi a celui ce primeşte." (pp. 164-166)

Analiza privind compasiunea continuă cu diverse situaţii (precum aplicarea ei în domeniul educaţional) şi nuanţe, redând de fiecare dată, la notele de subsol, sursele despre studiile recente relevante. Despre compasiune voi menţiona totuşi încă un singur aspect ce arată cât de important este rolul intenţiei şi al implicării în acţiunile altruiste sau, cu alte cuvinte, ilustrează faptul că faptele bune nu pot fi reduse la aspecte exterioare; viaţa interioară are diferite grade de profunzime şi de aceea nu putem niciodată să judecăm faptele doar după aparenţe. Miracolul şi taina umanităţii pot fi doar surprinse în anumite manifestări, nu explicate exhaustiv. Exemplul pe care îl am în vedere se referă la o cercetare despre activitatea de voluntariat. Au fost analizate două grupe de voluntari – în spitale, aziluri, orfelinate, secţii de îngrijire paliativă. Din primul grup făceau parte aceia care desfăşurau în mod interesat voluntariatul, de pildă, pentru că le era solicitată participarea la programe de voluntariat în perioada studiilor universitare sau pentru a se angaja. Efectele benefice pentru această categorie de voluntari erau clare, luând în calcul diverşi markeri biologici. Însă, pentru cei care se implicau dezinteresat în activităţi de voluntariat, efectele benefice erau cu mult mai mari. De aici ideea de mai sus: cel mai mare bine pe care şi-l poate face o persoană este să contribuie concret la binele celorlalţi. *Ne îndepărtăm cel mai bine de propriile probleme şi griji venind în întâmpinarea problemelor şi grijilor ce îi afectează pe semenii noştri. Ne vindecăm tristeţile încercând să înlăturăm tristeţile altora.*

Accentul poate fi pus şi astfel: machiavelismul este sau va deveni machiavelism împotriva propriei persoane. De ce dovadă mai puternică, omeneşte, concret vorbind, ar fi nevoie pentru a ilustra rolul compasiunii în special şi al moralităţii în general?

Este remarcabil faptul că foarte multe dintre învăţăturile patristice şi filocalice referitoare la înrădăcinarea şi dezvoltarea patimilor, la eforturile despătimirii, la rolul autoreflecţiei, al meditaţiei, la capacitatea de a ne situa voluntar într-un orizont sufletesc luminos ori, dimpotrivă, întunecat, la efectele virtuţilor sau ale diverselor obişnuinţe rele, toate acestea au devenit în prezent teme pentru cercetări ştiinţifice, beneficiind de utilizarea celor mai avansate tehnologii de scanare a activităţii cerebrale, în cadrul unor studii şi experimente desfăşurate pe toate categoriile de persoane. Şi cu adevărat grăitor este că aceste învăţături filocalice despre morala creştină au fost confirmate, desigur, în măsura în care se pot preta la astfel de abordări.

Rămâne ca cititorii să descopere în această carte importanţa celorlalte virtuţi pentru o viaţă frumoasă, împlinită, care ne este tot mai mult răpită, cu îngăduinţa noastră, de uriaşul carusel ce creşte exponenţial de la un an la altul, un bâlci al deşertăciunilor din care numai unii vor putea ieşi întregi. Care vor fi aceia? Scrie în carte, desigur.

Homo sapiens

Pamfil Şeicaru: Între camarilă şi *Dotla* asiatică (12)

Theodor CODREANU

Două tipuri de rezistenţă

În exil, s-au conturat două tipuri de rezistenţă, inter-operabile: Pamfil Şeicaru credea în posibilitatea unei rezistenţe prin *luptă* pe teritoriul naţional, diriguită din exterior cu sprijinul democraţiilor occidentale (*Ibidem*, p. 199). O asemenea rezistenţă exista deja în Munţii Carpaţi, unul din cei mai cunoscuţi eroi fiind Ion Gavrilă Ogoranu (1923-2006). Luptă simbolică, dar fără sorţi de izbândă. Şeicaru punea eşecul rezistenţei armate tot pe seama capitularzilor de la 23 august, folosindu-se şi în context tot de prestigiul regelui Mihai (*Ibidem*, p. 201).

Mircea Eliade a înţeles că singura rezistenţă reală pe care o poate urma emigraţia este cea culturală. El a denumit, salvator, adevăratul concept al *rezistenţei prin cultură,* având ca temelie opera lui Eminescu. Apoi, în exil, trei partide s-au erijat în reprezentante ale naţiunii: liberalii, ţărăniştii şi socialiştii, înlăturându-i din ecuaţie pe legionari şi pe alţii. Din păcate, sub Stalin, partidele politice au convenit, ca şi comuniştii, în Ţară, că armata sovietică ne-a eliberat de sub jugul nazist, nedezicându-se de această teză, hotărât, niciodată.

Până în 1950, sectanţii din gruparea capitularzilor au etichetat pe toţi cei de altă orientare drept nazisto-fascişti. După 1950, i-au rebotezat „comunişti”. Chiar şi Nicolae Malaxa a fost numit agent al comunismului pripăşit în SUA. I s-a înscenat şi un proces, denunţătorii fiind nimeni alţii decât Vişoianu şi Creţeanu. La proces, cei doi nu au putut justifica sumele surprinzător de mari deţinute în dolari, în conturi personale, respectiv 156 000 şi 400 000. Dacă nu erau din fondul mareşalului Antonescu (nu au declarat aşa ceva!), atunci trebuie să fi fost preţul trădării de la 23 august, „arginţii lui Iuda Iscariotul” (*Ibidem,* p. 213). Fondul depus la Berna şi Ankara era de 16 000 000 de franci elveţieni, echivalentul a patru milioane de dolari, nu câteva zeci de mii, cum pretindea Creţeanu, la 15 mai 1951.

Erupţia de bestialitate la adresa poporului român a fost numită „eliberare” de trădătorii României: „Ţara cea mai strivită de ruşi este România”, scria ziaristul american John Gunther (1901-1970) în cartea sa *Behind Europa's curtain* (*În spatele cortinei Europei*).

Şeicaru era îngrijorat de incapacitatea emigraţiei de a denunţa genocidul sovietic din România. Se gândea astfel la momentul întoarcerii: „Cum vom mai avea cutezanţa să ne întoarcem în patrie? Şi pietrele se vor ridica împotriva noastră!” (*Ibidem*, p. 220). Numai că în patrie, trebuie repetat, după 1989, puţini s-au mai întors, Şeicaru însuşi a plecat la ceruri în 1980. Între foştii capitularzi, un Neagu Djuvara.

Realist, Şeicaru ironizează iniţiativa Comitetului de a forma o armată în emigraţie, pur birocratică, înainte ca să existe o hotărâre a generalului Eisenhower că are nevoie de voluntari pentru un asemenea proiect. Cum putea un pseudo-general precum Garibaldi Petrescu să instruiască o armată în exil, când preferase a pleca din ţară cu multe bagaje, în loc să intre în rezistenţa armată din Munţii Carpaţi?!

Maladia snobismului

Diplomaţii români din exil s-au transformat repede în snobi, unii cu fineţuri homosexuale. La Madrid, o soţie de fost diplomat se adresa cu mândrie ministrului Educaţiei Naţionale din Spania, la o recepţie, că în România numai „le bas peuple parles la langue roumaine”, pe când elitele nu se compromit cu asemenea limbă! Efectul: nimeni nu i-a mai dat atenţie acelei sclifosite (*Ibidem,* p. 240).

Al. Creţeanu credea că poate capta bunăvoinţa americanilor irosind fondurile Antonescu în organizarea de recepţii. Nu cu astfel de mijloace, atrage atenţia Şeicaru, au captat pe occidentali paşoptiştii în emigraţia lor. Americanii invitaţi la recepţia lui Creţeanu, spre mirarea altor etnii emigrate, n-au fost cu nimic mişcaţi de cauza românească: „Nu poţi deştepta în sufletul altora un sentiment pe care tu nu-l încerci” (*Ibidem,* p. 143). *Ţara piere şi baba se piaptănă!* Cu asemenea metode, adaugă Şeicaru, „nu prea cred probabilă întoarcerea acasă; de aceea, unii – mai prevăzători – şi-au cumpărat apartamente sau ferme în Statele Unite” (*Ibidem,* p. 155). Mai mult: „Nu au nicio legătură cu viaţa poporului român. Sunt străini, să ne intre bine în cap: reflexele lor sufleteşti nu sunt româneşti” (*Ibidem*, p. 246). La centenarul naşterii lui Eminescu, Comitetul n-a tipărit nimic din marele poet: „Îşi închipuie un emigrant român că a citit Creţeanu un vers din Eminescu?”

Editorul publicisticii lui Pamfil Şeicaru, Victor Frunză, descoperă o „fisură” finală în toate demonstraţiile magistrale ale ziaristului şi gânditorului de la *Curentul:* „Nicăieri, în imensa operă lăsată în urma sa, nu există măcar aluziv o opţiune la ceea ce a numit fără drept de apel «trădarea de la 23 august»”.

Dar toată formidabila lui arguţie tocmai că niciodată nu părăseşte opţiunea sa, care este exemplul Finlandei, în matrice românească. Nu întâmplător am încheiat cu invocarea umbrei lui Eminescu la centenarul naşterii poetului şi confratelui său ziarist de la *Timpul.* Autorul studiului *Basarabia* i-a fost model, socotindu-l *prototipul ziaristului total,* prin stilistică, ontologie arheică, pe temeiul căreia şi-a întemeiat propriul sistem de gândire, având ca *spiritus rector* pe Nicolae Iorga, apoi, prin aciditate, comediile lui Caragiale, aspirând, totodată, la naţionalismul integral francez al lui Maurice Barrès şi Charles Maurras. Cei care au provocat, la nivel diplomatic, moral, lipsă de abilitate politică, dezastrul de la 23 august 1944, îl vor judeca şi condamna la moarte în contumacie, în procesul ziariştilor socotiţi „criminali de război vinovaţi de dezastrul ţării”, justiţie tipică pentru tradiţionala *hoţii strigă hoţii.* (Vezi şi Ando Andrei, *Pamfil Şeicaru. Autor şi personaj literar,* teză de doctorat, coordonator prof. univ. dr. Ionel Funeriu, pdf internet.)

Pamfil Şeicaru: „Cine se teme de suferinţă va suferi de teamă”. (Sfârşit)

Contratimp

Maria CALLEYA

Un mănunchi de rozmarin şi câteva rădăcini de mărar se gătesc pentru soarele ce va să vină; de mult, într-un tramvai spre casă, un bărbat exasperat. Din limitele trasate de Parce niciunui om nu-i este îngăduit să iasă. Îl redescopăr pe alei pustii şi într-un copac singuratic, ducând cu sine tomuri de muzică, împrăştiată în flori şi frunze. Împreună cu o sublimă tăcere. Expresivă. Vibrantă. Acum, un bărbat în facere-prefacere în orizontul lui subţire, de care e conştient – încă o tulpină roditoare, se pregăteşte de asalt.

Requiem pentru atâta iubire pierdută, contrazisă de stele.

Un curs de limba latină mi-ar veni în ajutor. Nişte limbi mai limpezi, alături de muzică, aprinsa mea rugăciune.

Lizu şi Concertul nr. 20 în re de Mozart. De ce n-ar fi de ajuns? Pe culoarul oaselor, câte o gâză, aşa…

Calleya, nu muri! – îmi striga profesoara de balet din mijlocul sălii celei mari din strada Lemnea, ea, de o energie molipsitoare, debordantă şi cu un glas ascuţit, în vreme ce, la pianina din colţ, mă luptam cu nuanţele, cu romantismele. Aşa mi-am „petrecut” cea mai mare perioadă a vieţii. Nu fără unele succese. Cel mai important: n-am abandonat, n-am înnebunit. Degetele şi mintea s-au antrenat, în exces. Secretul: în tot acest lung timp mă vedeam acolo, în mijlocul sălii, la bară, repetând până dincolo de epuizare. Niciodată obosind.

Simfonia a 8-a de Dvořák, un fulgarin şi o plimbare pe lac mi-ar face mult bine într-o zi ca aceasta, de tot tristă.

Dacă există cuvinte miraculoase, presupunem că există, în căutarea lor pornesc, pe orice drum mi se deschide; şi de n-ar fi decât unul, bine păzit, bine ascuns, încât nu-l află niciun muritor, încă mai mult merită osteneala. Şi poate că numai ecoul lui, venind către noi din depărtări neştiute sau, într-o clipită, pe prima pală de vânt primită pe obraz, ne-ar fi de ajuns spre o oarecare înţelegere, noi, aplecând uşor capul, mulţumind.

Pare că a secat/ seva zilei de azi/ deşi alte petale se deschid/ se mai aude ciripitul vesel/ dintre frunzele crude/ şi roua strălucitoare/ undeva/ departe/ umezeşte aerul/ de după colţul acestei zile/ va izbucni/ lumina.

Cât mi se mai îngăduie, voi continua să caut; locul celei mai depline libertăţi. Deşi, o ureche ascuţită va sesiza tremurul dintre nuanţe, o vagă modificare de tempo, unele excese neconforme cu textul.

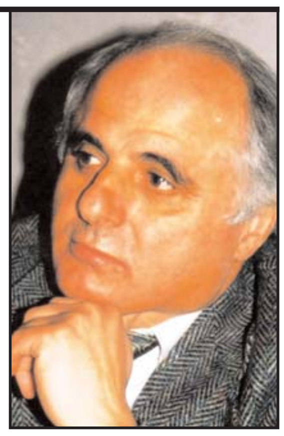
Răsplăţi ciudate, neaşteptate, oferă Domnul. După o lungă, cruntă suferinţă, fetiţa Măriucăi şi a lui Paul naşte o fetiţă – un dar, o înlesnire. Dulce şi blândă mângâiere. Taină ce împinge înainte nesăbuita noastră lume.

Stă la pândă soarele/ în ungherul cel mai ascuns al nopţii/ se preface că moare/ jocul se reia/ la intervale oarecum egale/ uneori zâmbim acru/ se răzvrăteşte fierea/ mocnind disperarea unor celule/ nerăbdătoare/ alteori/ fantasme de purpură/ ne străbat visele/ până ce mesagerul alb/ ne atinge pleoapa/ cu o boare/ să fii/ să fii viu/ în aşteptare/ mulţumind.

Extrema fineţe – un alambic aproape imposibil de descifrat; vagă şi inutilă tristeţe ce se abate asupră-mi atunci când gândul meu îl întâlneşte pe celălalt; răsucite fiecare în fel şi chip, pline de sevă, de sânge, liane în război cu ziua şi cu noaptea, cu mulţimea de trunchiuri mai tinere, mai obosite, se strecoară totuşi în aburii dimineţii, clătinând pacea de o clipă. O zonă interzisă, aceasta, pentru că inefabilă.

Iubiţi-i pe nebuni, sunt singurii în stare să numească mai limpede ceea ce nu mai are nume – ei privesc luna cu aceeaşi detaşare cu care, de soare, se adăpostesc; zâmbesc copiilor şi clipei.

Românii de lângă noi (din Ucraina şi Basarabia)

Tudor NEDELCEA

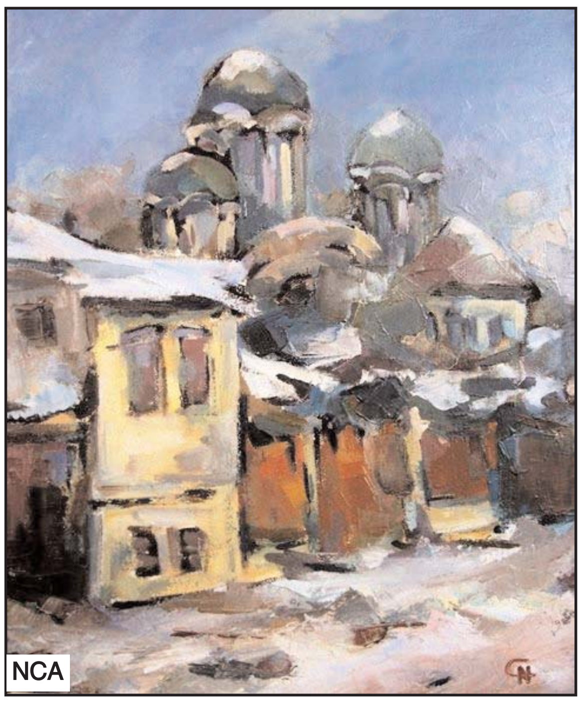
Motto: *Popor român! Mari învăţături îţi dă această întâmplare [răpirea Bucovinei, 1775]. Dacă fiii tăi ar fi uniţi totdeauna, atunci şi pământul tău strămoşesc rămânea unul şi nedespărţit!* (M. Eminescu)

Mai ştim noi câte ceva despre românii din jurul României? Nu cu mult timp înainte, Liga Culturală pentru Unitatea Românilor de Pretutindeni, reînfiinţată în 1990 şi condusă cu maximă eficienţă de Victor Crăciun, se ocupa de toţi românii pretutindenari, inclusiv de cei din Bucovina, Basarabia, Ucraina, Bulgaria, Serbia, Ungaria. Astăzi suntem inundaţi cu ştiri (unele propagandistice) despre războiul din Ucraina, uitând complet că acolo trăiesc, fără voia lor, şi români, atât în zona Cernăuţiului, cât şi în Basarabia de sud, azi teritoriu ucrainean. Unele informaţii obiective le găsim doar în *Flacăra lui Adrian Păunescu.* Ne-a părăsit, uitat de concetăţenii din Ţară, Vasile Tărâţeanu. Tăcere deplină.

Recent, la Universitatea de vară de la Izvorul Mureşului (14-18 septembrie 2022), Anatol Popescu se „descarcă" cu amărăciune şi multă tristeţe: „Reprezint, aici, cei 500.000 de români din sudul Ucrainei. Vin pentru a 5-a oară şi nimic nu s-a schimbat în bine. Până acum, îl însoţeam pe acad. Vasile Tărâţeanu, poet şi militant român din Cernăuţi, al cărui recent deces reprezintă o pierdere irecuperabilă. În ultimii trei ani, Guvernul Român nu a mai acordat nicio bursă pentru elevii români ai claselor I-IV din Ucraina. Din 17 şcoli cu predare în limba română, au mai rămas doar 5. Autorităţile dorm pe ele, şi la Bucureşti, şi la Kiev. Este o ruşine ca preşedintele României să vină de 2 ori în Ucraina, dar să nu dea nici măcar o dată bineţe românilor, să nu-şi facă timp pentru a se întâlni cu etnicii români de aici. Bucureştiul nu răspunde la niciun apel al nostru. De ani de zile, în sudul Basarabiei nu a mai sosit nicio carte în limba română" (Dan Lupescu, *FLAP,* nr. 38, 30 septembrie – 6 octombrie 2022, p. 2).

Excelenta activistă a românismului, Areta Moşu, preşedinta Departamentului ASTRA „M. Kogălniceanu", Iaşi, editează o revistă panromânească, *Revista română,* având colaboratori din Ţară, dar şi din Cernăuţi (V. Bâcu), Odessa (Vadim Bacinschi), Uzdin-Serbia (V. Barbu), Panciova-Serbia (Oct. Suciu). În ultimul număr (nr. 3-4 / 2022), de pildă, un capitol e dedicat „Coordonatelor româneşti", în care Dan Prisăcaru scrie despre *V. Stroescu – un mecena al românilor,* Tudor Nedelcea despre *Românii balcanici,* Vadim Bacinschi despre *Victorie în instanţă de judecată la Odessa,* I. Răducea despre *Publicaţii ale românilor din Ucraina,* dar şi despre *Întâlnire de suflet cu fraţii noştri de peste Prut* (Floarea Pleş).

Iată despre ce victorie scrie harnicul şi curajosul scriitor de la Odessa, Vadim Bacinschi: Curtea de contencios administrativ din Odessa a anulat Hotărârea fostului consiliu raional Sărata prin care se lichidau două şcoli româneşti din localităţile Mânju şi Furatu, spre a fi înglobate în cadrul şcolii cu limba de predare ucraineană din Faraonovca, situată la 20 km distanţă. Implicat în acest proces a fost juristul Eugen Patraş, vicepreşedinte al Centrului Cultural Român „Eudoxiu Hurmuzachi" din Cernăuţi. Despre acest român autentic, în fapte, nu numai în vorbe, am scris, dar voi relua, întrucât gestul său merită să fie urmat şi de alţii. E. Patraş a cumpărat în frumosul centru cernăuţean un imobil, unde, la parter, funcţionează un restaurant numai cu produse româneşti şi cu chelneri îmbrăcaţi în straie autentice româneşti, dar şi Centrul Cultural Român cu numele celebrului nobil şi istoric român din Bucovina. Centrul cuprinde: biblioteca, librărie, sala de expoziţie şi de conferinţe, iar conducerea i-a încredinţat-o regretatului Vasile Tărâţeanu. Statul român n-a catadicsit să înfiinţeze la Cernăuţi, localitate ctitorită de domnitorul Alexandru cel Bun, un I.C.R., aici unde era mare nevoie, zicem noi (în opoziţie cu guvernanţii). Despre soarta românilor din jurul Odessei şi despre victoria în instanţa de judecată, juristul dr. Eugen Patraş (care a contestat în instanţă abuzurile autorităţilor ucrainene, oferind şi suport juridic) se arată revoltat întrucât „nimeni dintre cei vizaţi n-a fost invitat la proces. Nimeni nu a dat nicio explicaţie. Niciunul din cele două sate n-a fost consultat. Niciun dialog. Nicio evaluare, niciun concurs, niciun respect faţă de cele stabilite de legiuitor." Iată cum se face dreptate pentru românii din Ucraina, în ciuda manifestărilor publice sub lozinca „Nu ne furaţi limba noastră cea română" (dacă ar cunoaşte cum este umilită în media românească „limba noastră cea română", ar fi dezamăgiţi.

NCA

Areta Moşu, prin ASTRA, sprijină logistic şi financiar publicaţia *Sud-Vest, almanah istorico-cultural în limba română pentru cititorii din sudul Basarabiei,* fondat şi condus de Vadim Bacinschi, cu un colectiv redacţional din ziarişti din Ceameşir (Chilia), Babele (Ismail), Herţa (Cernăuţi), Marea Britanie şi din Ţară. Susţinerea financiară este asigurată şi de alte persoane fizice.

În editorialul publicaţiei, intitulat *Eminescu şi-a scris opera în limba română, nu în „moldovenească",* se ia atitudine justificată asupra sintagmei „limba şi literatura moldovenească" utilizată de autorităţile ucrainene, cum e cazul concret al sărbătorii Zilei Culturii Române (15 iunie) în localitatea românească Satu Nou din fostul raion Reni, azi Ismail. Şi denumirea satului este azi ucraineană: Novosiliske. (Oare, deputatul Ucrainei în Parlamentul român are cunoştinţă de dubla măsură a respectării libertăţii minorităţilor în România şi Ucraina?! Nu ar fi corect şi moral să spună lumii întregi că minoritatea ucraineană din România se bucură de drepturi depline?!) În locul limbii române este permisă „scamatoria cu limba şi literatura moldovenească, rămasă încă de la artiştii circului ideologic sovietic. Circul a plecat de mult, iar scamatoria a rămas, acest glotonim fals fiind tutelat şi promovat în regiunea Odessa pe toate căile posibile, pentru a confirma, chipurile, că moldovenii nu sunt români". Această limbă „moldovenească" a fost inventată de Stalin în 1924 pentru populaţia din stânga Nistrului. Eminescu şi Creangă au scris în limba română, Poetul naţional demonstrând evident: „Suntem români şi punctum!"

În acelaşi spirit, *Sud-Vest* recenzează volumul *Spaţiul liric. Antologie de poezie românească contemporană din sudul Basarabiei,* ediţie realizată de Natalia Ursu, Violeta Craiu şi Mihaela Dincă (Ismail, Editura Isbis, 2021), reconstituie *Momente Eminescu* şi publică poezii semnate de Ilie T. Zegrea, V. Tărâţeanu, Vadim Bacinschi sau de alţi poeţi din sudul Basarabiei, adică din zona Odessei.

Trecând în celălalt spaţiu românesc, în Basarabia, trebuie să remarcăm cu mare tristeţe că doi din pilonii de bază ai românismului de aici şi de pretutindeni, Grigore Vieru şi Nicolae Dabija, ne-au părăsit, lăsându-ne speranţa că acolo, sus, între stele, alături de Dumnezeu, vor veghea mereu la destinul nostru, vorba cântecului, *Doamne, ocroteşte-i pe români!* sau vorba Alexandrei Păunescu (fiica Anei Maria Păunescu şi nepoata lui Adrian Păunescu): *Doamne, româneşte-i pe români!* Pe lângă cei doi titani ai creaţiei şi românismului, trebuie să-i adăugăm şi pe ceilalţi corifei care ne-au părăsit: Doina şi Ion Aldea Teodorovici, Leonida Lari, D. Matcovschi, Ion Ungureanu.

Întregul românism din Basarabia şi nu numai stă pe umerii lui Mihai Cimpoi, care a fost sărbătorit cum se cuvine şi nu prea de confraţi din Ţară (Dumbrăveni-Suceava) şi din Chişinău la împlinirea a opt decenii de viaţă pilduitoare şi creatoare. El a înfiinţat, printre altele, Centrul Academic Internaţional „Mihai Eminescu" şi Congresul Mondial al Eminescologilor, ambele la Chişinău, este coautorul ideii Zilei Culturii Române, este editor, critic şi istoric literar, filosof al culturii, un om al cetăţii care iniţiază sau se raliază altor idei care promovează unionismul, umanismul, naţionalismul (în sensul real al cuvântului) şi unitatea prin cultură. Recent, a iniţiat şi este primul semnatar al unei *Petiţii* adresate preşedintelui Klaus Johannis, prim-ministrului N. Ciucă, ministrului de Externe, Bogdan Aurescu. Petiţia are următorul conţinut:

Noi, românii din Republica Moldova, cei care am iniţiat lupta de eliberare naţională de la finele anilor '80 ai secolului trecut şi am mobilizat masele populare, cei care am revendicat drepturile noastre pentru identitatea românească, cei care am stat în genunchi pentru limba română şi alfabetul latin în Piaţa Marii Adunări Naţionale, cei care am făcut lanţ uman în faţa tancurilor sovietice în 1989 şi 1991, cei care am votat Declaraţia de Independenţă a Republicii Moldova faţă de Rusia imperială, cei care ducem şi azi o luptă continuă pentru salvgardarea limbii române şi identităţii româneşti în Republica Moldova, suntem profund indignaţi de gestul Preşedinţiei României, şi anume, decorarea cetăţeanului Republicii Moldova, Marian Lupu, cu cea mai înaltă distincţie a statului român – Ordinul „Steaua României" în grad de Comandor.

Amintim că sus-numitul Marian Lupu, actualmente preşedinte al Curţii de Conturi din Republica Moldova, este un ideolog aprig al moldovenismului primitiv, un promotor înverşunat al teoriei staliniste că moldovenii şi românii sunt două popoare diferite, iar „limba moldovenească" este distinctă de cea română, un politician cu trecut obscur, comunist, care a calificat revoluţia Twitter a tinerilor din 7 aprilie 2009 drept „lovitură de stat" şi, în virtutea funcţiei de preşedinte al Parlamentului la acea vreme, este responsabil direct şi cunoaşte, la sigur, în ce condiţii, şi cine a ars sau a răpit textul original al declaraţiei de Independenţă, în zilele din aprilie 2009.

***Manifestările politice,** în spaţiul public, ale lui Marian Lupu împotriva a tot ce este românesc, blamarea constantă a unioniştilor, apărarea „lumii ruse", inclusiv prin amendarea Codului Educaţiei în favoarea păstrării limbii ruse ca disciplină obligatorie în instituţiile preuniversitare, l-a acreditat pe Marian Lupu drept un ideolog al moldovenismului primitiv, un promotor al românofobiei în rândurile populaţiei îndoctrinate şi un politician făţiş anti-român.*

Acordarea lui Marian Lupu a celei mai înalte distincţii a statului român – „Steaua României" în Grad de Comandor, constituie o ofensă adusă tuturor românilor din Republica Moldova, din Ţară şi de peste hotare!

Noi, subsemnaţii acestei petiţii, cerem insistent ca Preşedinţia României să revadă decizia luată şi să-i retragă cetăţeanului Republicii Moldova, Marian Lupu, Ordinul „Steaua României" în Grad de Comandor.

Semnatarii sunt nume grele, încercate de viaţa sub ocupanţi, precum academicienii M. Cimpoi, Gh. Ghidirim, deputaţii: Ana Guţu, Alecu Reniţă, Anatolie Ţaranu, Valentin Dolganiuc, Ion Neagu, Anatol Arhire, foştii miniştri Gh. Şalaru, I. Negrei, istoricul Anatol Petrencu, scriitorii Iulian Filip, Doina Dabija.

→

Podul de reviste

De vorbă cu Olga Romaniuk

Raia ROGAC

Cărţile sunt o fereastră larg deschisă către lumea mare...

Biblioteca Municipală „B.P. Hasdeu” din Chişinău şi-a sărbătorit de curând a 146-a aniversare, la care a participat şi o delegaţie de bibliotecari de la Biblioteca Publică „Lesya Ukrainka” din Kiev, condusă de doamna Olga Romaniuk, directorul general, căreia i-am solicitat un interviu după revenirea acasă şi am primit răspunsuri complexe şi interesante pe care le pun în continuare şi la dispoziţia cititorilor revistei. [Lesya Ukrainka, 1871 – 1913, este o importantă scriitoare ucraineană, cunoscută mai ales pentru poemele şi piesele sale de teatru. La Chişinău se ortografiază Lesea Ukrainka. N.Red.]

Raia Rogac: *Doamnă director general, sunt onorată să realizez cu dumneavoastră această convorbire de suflet. Pentru început aş vrea să ne prezentaţi un succint breviar biografic personal, dar şi al bibliotecii pe care o conduceţi...*

Olga Romaniuk: Cărţile fac parte din viaţa mea încă din copilărie, pentru că în anii ’70 ai secolului trecut, acestea, în special cele din bibliotecă, deschideau mereu o fereastră largă către lumea mare, necunoscută, pentru o simplă fată de la sat, cum eram eu. Dragostea pentru oameni şi cărţi a devenit pasiunea mea şi a condus la alegerea profesiei, care s-a dovedit a fi pentru întreaga viaţă.

De aceea, după studiile medii la şcoala din Jitomir, am ales să le continui pe cele superioare la Facultatea de Biblioteconomie a Institutului de Cultură din Kiev, finalizându-le cu succes. 37 de ani din întreaga mea activitatea de muncă au fost dedicaţi Bibliotecii. Din start am condus Departamentul Servicii de Bibliotecă pentru Tineret, mai întâi în Biblioteca regională din Vinniţa, iar mai târziu într-una dintre bibliotecile din Kiev, ca din 2004 să mă aflu la Departamentul Ştiinţific şi Metodologic al Bibliotecii Publice „Lesya Ukrainka”. Din 2013 am devenit director adjunct al acestei biblioteci.

Îmi împart activitatea între manageriat şi creaţie. Încerc să fac dovada acestor două calităţi importante în deplină măsură. Creativitatea mă ajută la generarea ideilor interesante, la dezvoltarea Bibliotecii, la extinderea reţelei de parteneri şi la mobilizarea comunităţii locale în jurul acesteia.

Trebuie să recunosc că gestionarea Bibliotecii este foarte dificilă. Instituţia noastră nu are un sediu propriu, special construit, ci se află în şapte spaţii adaptate, închiriate, care continuu necesită reparaţii şi modernizare. Graţie colaborării fructuoase cu organizaţiile publice, cu sponsori, reuşim să menţinem spaţiile în bune condiţii, le modernizăm, creăm confort pentru toţi vizitatorii. Dar din toată inima ne dorim o clădire nouă, spaţioasă şi modernă pentru principala Bibliotecă Publică a Capitalei, care să corespundă standardului european.

Avem multe servicii pentru diferite categorii de utilizatori: pentru persoanele în vârstă avem cursuri de alfabetizare digitală şi limba engleză, pentru tineri – cluburi literare şi de poezie, ateliere de muzică şi artă, mai desfăşurăm spectacole de teatru pentru toată lumea, mai avem programe de biblioterapie, de ajutor psihologic, cursuri de limba ucraineană, tururi gratuite prin Kiev, cursuri de master de broderie. Nu mai puţin important s-a dovedit a fi un program special pentru resocializarea condamnaţilor. Şi totuşi, cărţile şi lectura prevalează.

R.R.: *Când va fi pace, voi veni la Kiev şi prima instituţie în care voi poposi va fi Biblioteca Publică „Lesya Ukrainka”, de unde voi face turul oraşului… Dar să revenim la discuţia noastră. Cum aţi ajuns în paradisul cărţilor şi la postul de manager?*

O.R.: În 2016, pe baza rezultatelor concursului pentru funcţia de director, am ajuns la conducerea Bibliotecii. A fost foarte greu la început, deoarece timp de 52 de ani instituţia a fost condusă neîntrerupt de Ludmila Ivanovna Kovalciuk, a cărei contribuţie mare la dezvoltarea bibliotecilor din oraş nu poate fi pusă la îndoială.

R.R.: *Când şi cum s-a născut ideea de colaborare cu Biblioteca Municipală „B.P. Hasdeu” din Chişinău?*

O.R.: La un moment dat, când anume nu-mi amintesc precis acum, Ludmila Ivanovna Kovalciuk a stabilit o colaborare cu unele biblioteci din Chişinău, în special cu biblioteca care poartă numele Lesea Ukrainka, aşa că sunt sigură că cei din generaţiile mai vechi de bibliotecari din Capitala R. Moldova îşi vor aminti de ea şi de relaţiile moldo-ucrainene ale instituţiilor noastre. Din păcate, au trecut doi ani de când Ludmila Ivanovna a trecut în lumea celor drepţi. Noi am încercat să restabilim şi să continuăm colaborarea cu bibliotecile din Chişinău, pregătindu-ne pentru împlinirea a 150 de ani a BM „B.P. Hasdeu”. A existat ideea unei lecturi comune, vers cu vers, a uneia dintre poeziile Lesyei Ukrainka, cu înregistrarea video a întâlnirii.

Participarea în 2021 la un eveniment profesional din cadrul „World Cafe”, unde am împărtăşit cu colegii români şi moldoveni experienţa implementării proiectelor de bibliotecă vizând resocializarea persoanelor condamnate, ne-a stimulat dorinţa de a reînnoi legăturile. Şi ne-am bucurat să primim o invitaţie la conferinţa aniversară pentru a ne cunoaşte colegii din Chişinău.

R.R.: *Aţi reuşit să semnaţi un contract de colaborare?*

O.R.: Vizita noastră a fost planificată, am fost foarte bine primiţi şi suntem profund recunoscători gazdelor de la Chişinău, în special conducerii, pentru organizarea impecabilă. Am încercat să vedem atât de multe şi să facem schimb de experienţă încât nu am avut timp să încheiem şi să semnăm un acord de cooperare în timpul vizitei. Îl vom încheia şi îl vom semna la Kiev. Nivelul modern de digitalizare permite ca acest lucru să fie făcut online.

R.R.: *Ce impresie generală aveţi despre manifestările din cadrul aniversării Bibliotecii Municipale?*

O.R.: Ne-a plăcut mult decorul festiv al sălii, atmosfera sărbătorii, am putut aprecia că Biblioteca este un loc de forţă, un loc atractiv atât pentru personal, cât şi pentru numeroşi vizitatori. Am fost impresionate de extinsa activitate editorială a Bibliotecii, de prezentările din diverse domenii ale activităţii a acesteia şi de nivelul de stăpânire a abilităţilor de vorbire în public de către bibliotecari.

R.R.: *Cum aţi reuşit, în situaţia în care vă aflaţi şi despre care ştie tot mapamondul, să veniţi şi cu donaţie de carte?*

O.R.: În aprilie 2022 am decis să colectăm şi să trimitem cărţi ucrainene în oraşele care primeau refugiaţii din Ucraina. Printre aceştia s-au numărat mulţi cititori obişnuiţi ai bibliotecii noastre, cu care am ţinut legătura. Nevoia de cărţi în limba maternă era foarte acută, deoarece mulţi concetăţeni au plecat cu copiii. Aşa am început şi am desfăşurat această iniţiativă. Ulterior, am putut satisface nevoia unor cărţi speciale la comanda compatrioţilor noştri: cărţi Braille, manuale, lucrări de literatură clasică şi modernă ucraineană, susţinuţi de bibliotecara (nu există foşti bibliotecari) voluntară care locuieşte la Praga, Alexandra Varuşeva. Ea a înaintat o cerere pentru a ne ajuta în iniţiativa de a primi sprijin financiar de la Fundaţia de Caritate Zimin.

Cu sprijinul financiar al acestui fond am reuşit să achiziţionăm un set din cele mai bune cărţi ucrainene, inclusiv noi ediţii ale lucrărilor Lesyei Ukrainka pentru Biblioteca „Lesea Ukrainka” din Chişinău. Alte zeci de publicaţii din bibliotecile proprii (basme ucrainene în limba română, proverbe moldoveneşti în ucraineană, traduceri în ucraineană ale poeţilor români şi moldoveni, în special Mihai Eminescu) au fost donate de prietenii Bibliotecii, printre care se regăsesc cercetătoarea creaţiei Lesyei Ukrainka, doamna Alla Diba, profesorul, filologul, cunoscător al limbii şi literaturii române, Serghei Lucikanin, poetul Serghei Chirkov ş.a.

→

În Ţară nu se ştie despre această decoraţie dată unui antiromân şi antiunionist cu acte în regulă şi o activitate politică în acelaşi sens. Oare Ilie Ilaşcu (care din celulă a strigat: „Vă iubesc, Popor Român!”), Gr. Vieru, N. Dabija etc. au fost onoraţi cu asemenea distincţie? Politicienii vorbesc de „fraţii noştri de peste Prut”, dar ei se simt fraţi cu alde Marian Lupu. Doar românul Raed Arafat a făcut ceva concret: a creat SMURDUL, cu aceeaşi funcţionalitate în România şi-n R. Moldova; din punctul de vedere al lui Raed Arafat, Basarabia este românească.

Ne-am fi bucurat ca oficialii noştri (numiţi, nu aleşi) să lase ipocrizia la o parte când e vorba de interese naţionale, s-o sprijine concret, permanent şi eficient pe inimoasa preşedinte, Maia Sandu. Reiau o propunere care pare, la prima vedere, fantezistă: Maia Sandu să fie aleasă la următoarele alegeri şi preşedinta României, repetându-se gestul lui Al.I. Cuza.

Plecat prea repede dintre noi, Nicolae Dabija a avut intuiţia s-o pregătească şi s-o lase la conducerea prestigioasei reviste *Literatura şi Arta* pe fiica sa, Doina Dabija, ajutată de acad. Mihai Cimpoi şi cu aceeaşi redactori (Andrei Moroşanu, Elena Tamazlâcaru, Nina Josu, Iulius Popa), să menţină stacheta valorică a revistei, care a avut în anii dezgheţului gorbaciovist un tiraj record: 260.000 exemplare.

Printre alte articole de mare calitate, mă opresc la medalionul Ilie Ilaşcu, realizat de El. Tamazlâcaru, pe care-l propune la Premiul Nobel pentru Pace (pentru Literatură merita să-l câştige Gr. Vieru şi N. Dabija), din care spicuim câteva date biografice: Economistul şi politicianul Ilie Ilaşcu s-a născut la 30 iulie 1952 în satul Taxobeni, Făleşti, într-o familie de simpli ţărani. A fost deputat în Parlamentul Republicii Moldova în două legislaturi (1994-1998) şi (1998-2000), senator în Parlamentul României (2000-2004) şi (2004-2008, pe listele PRM şi deţinut politic al regimului separatist din stânga Nistrului (1992-2001) pentru susţinerea Unirii Republicii Moldova cu România. În perioada 2001-2008 a fost membru titular al Adunării Parlamentare a Consiliului Europei din partea delegaţiei României. Mai spicuim pentru cei mai tineri că este „unul din fondatorii Mişcării de Eliberare Naţională din Basarabia (1988-1992)”, concomitent fiind şi „Preşedinte al Frontului Popular din Moldova – Filiala Tiraspol”. Participă la Războiul de pe Nistru din 1992 „în calitate de comandant al unor trupe militare cu destinaţie specială”. La început de iunie 1992 este capturat împreună cu alţi camarazi şi vor sta în cuşca de la Tiraspol vreo zece ani... Pentru dragostea de Ţară Reîntregită. În 1993 Ilie Ilaşcu a fost condamnat la moarte tot pentru Reunire şi dragoste de Ţară! De către „o instanţă neconstituţională subordonată politic Moscovei”. În acele clipe ale lui decembrie, din cuşca cu leii-patrioţi aduşi în faţa instanţei neconstituţionale moscovite s-a născut şi suprema şi unica Declaraţie de Dragoste a lui Ilie Ilaşcu:

„Vă iubesc, Popor Român!”

Să încheiem cu vorba Eminescului: *A fi bun român nu e un merit, nu e o calitate sau un monopol special [...], ci o datorie pentru orice cetăţean al acestui stat, ba chiar pentru orice locuitor al acestui pământ, care este moştenirea exclusivă şi istorică a neamului românesc. Acesta este un lucru care se înţelege de la sine* (*Timpul,* nr. 72, 1 aprilie 1881, p. 1) şi *Ceea ce istoria niciunui popor din lume n-a scuzat vreodată e laşitatea* (*Timpul,* nr. 9. 14 ianuarie, 1882, p. 1).

Ziua Revistei, 2024

A fost pe 13 aprilie, întâlnire organizată In Memoriam Nicolae Dabija, în cadrul *Podului de Reviste,* o serie de acţiuni iniţiată în octombrie 2011, la Chişinău, de revistele *Curtea de la Argeş* şi *Literatura şi Arta,* la care s-au alăturat multe alte reviste din Ţară şi din Basarabia.

Manifestarea a debutat cu o slujbă de pomenire a lui Mihai Eminescu şi Nicolae Dabija, săvârşită de ÎPS Calinic Argeşeanul, Arhiepiscop al Argeşului şi Muscelului (foto. 1), în faţa Monumentului lui Eminescu din Curtea de Argeş. A fost de faţă şi Doina Dabija, fiica poetului, cea care se ocupă în continuare de revista care a facut şi face istorie, *Literatura şi Arta.*

1

Apoi, s-a intrat în sala de spectacole a Centrului de Cultură şi Arte „George Topîrceanu", trecând prin expoziţia de fotografii *Eşti floare de dor, Basarabie!* de Alecu Reniţă şi prin seria de portrete ale unor oameni de cultură basarabeni realizate de Adina Romanescu.

2

Au urmat luări de cuvânt, s-a urmărit un film-interviu cu Nicolae Dabija, actorul Nicolae Jelescu (Chişinău) a recitat poeme de Grigore Vieru şi Nicolae Dabija, Maria Mocanu, profesor universitar şi cantautor (Chişinău), a interpretat melodii pe versuri de Eminescu, Vieru şi Dabija, rapsodul craiovean Ion Creţeanu, posesorul titlului UNESCO Tezaur Uman Viu, a cântat balade vechi olteneşti.

Au fost acordate diplome „Suntem români şi punctum!" din partea revistei *Curtea de la Argeş.* (În fotografia 2, sunt pe scenă, de la stânga la dreapta, academicienii Mihai Cimpoi, Svetlana Cojocaru şi Constantin Gaindric, din Academia de Ştiinţe a Moldovei, Gh. Păun, Mircea Dumitru, Ioan Dumitrache şi Florin Filip, din Academia Română. De remarcat că acad. M. Cimpoi este şi membru de onoare al AR, iar acad. Gh. Păun, I. Dumitrache şi F. Filip sunt membri de onoare ai AŞM. În foto. 3 apar Vlad Darie, Doina Dabija şi Alecu Reniţă, cei doi fiind vechi colaboratori ai lui Nicolae Dabija, inclusiv în lupta de Renaştere Naţională din Basarabia.)

3

Au fost prezenţi în sală numeroşi colaboratori şi prieteni ai revistei, scriitori, ziarişti, artişti plastici, oameni de cultură din multe localităţi, inclusiv membri ai Academiilor de pe cele două maluri ale Prutului.

După-amiaza a urmat o lungă sesiune de prezentare de cărţi şi reviste, în Sala de Consiliu a Primăriei Curtea de Argeş. O parte dintre aceste cărţi sunt semnalate în continuare

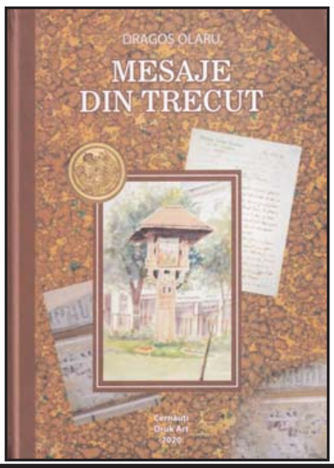
Dragoş Olaru, *Mesaje din trecut (Istoria ca lumină, speranţă şi leac). Articole, studii, memorii,* Editura Druk Art, Cernăuţi, 2020

Într-adevăr, numai cine pătrunde tot mai departe în trecut, acela, la fel, conform unei legi inexplicabile de reciprocitate, vede tot mai departe şi viitorul.

Anume în acest sens am adunat de prin arhive şi cărţi aceste fragmente şi întâmplări din istoria ţinutului natal (îndeosebi a acelei părţi din el care la nord este apărată de valurile bătrânului Nistru, iar la sud... de vigilenţa grănicerilor ucraineni şi români), cu gândul de a le pune între copertile unei cărţi, căci timpul fuge şi cine ştie cine mai apucă să le ducă mai departe. E într-un fel o încercare de a scoate din anonimat zeci şi sute de informaţii documentare, împrăştiate prin dosare de arhivă, cărţi, reviste şi calendare de pe timpuri, care, într-un fel sau altul, direct sau tangenţial, se referă la istoria neamului românesc. Sper ca, adunându-le împreună în paginile acestei cărţi, ele vor contura mai multe aspecte din istoria Bucovinei, a Cernăuţiului şi a oamenilor care l-au locuit odinioară. (Autorul, în Notă asupra ediţiei)

Eugenia Bulat, *Avatar veneţian, tripticul unui (auto)exil,* Editura Polisalm, Chişinău, 2024. Antologie însumând cele trei volume anterioare, *Veneţia ca un dat. Jurnalul unui evadat din Est* (2008), *În debara. Al doilea jurnal al unui evadat din Est* (2010) şi *Piatra de Ca' Vendramin. Dialogurile străinei cu vechiul său prieten Alter. Al treilea jurnal al unui evadat din Est* (2017)

Poezia Eugeniei Bulat este o poezie totală. Ea nu se citeşte: se trăieşte. Nu se înţelege: se asimilează. Nu se cântă: se ascultă aşa cum te-ai scufunda într-o simfonie. Nu se imaginează: se revarsă peste tine precum un film tridimensional. Ea cuprinde în sine totalitatea mişcărilor sufleteşti. Este esenţială şi selectă, dar acoperă orice extensie a spiritului, fără să risipească niciun element din care respiră zborul uman. (Francesco Baldassi, pe coperta a patra)

R.R.: *De fapt, aţi venit nu doar în calitate de oaspeţi, toate cele trei doamne, aţi fost şi participante active la activităţile aniversare. La sesiunea în plen, dumneavoastră aţi susţinut comunicarea „Biblioteca şi războiul", însoţită de un film cu un puternic impact emoţional. Nu numai eu am plâns, dar şi mulţi colegi din sală. Prezentaţi-ne câteva momente, inclusiv de ultimă oră. Personal, filmul mi-a amintit de războiul nostru din 1992 cu acelaşi agresor, am fost pe toate fronturile. Odată, când realizam un reportaj cu patrioţii integrităţii noastre teritoriale, la Cocieri, spuneam că-i primăvară şi pământul este minat, în loc să fie arat, că înverzesc copacii şi cântă păsărelele... şi atunci din partea separatiştilor au început împuşcăturile la distanţă, în ciuda faptului că fusese declarat moratoriu... Râzând, trist, bineînţeles, interlocutorii mei, aproape într-un glas, au exclamat: vedeţi ce păsărele cântă?*

O.R.: Filmul este propria mea creaţie, bazată pe propriile mele fotografii, videoclipuri ale conversaţiilor pe chat ale colegilor din primele zile ale invaziei pe scară largă a trupelor lui Putin. Am fost în permanenţă în contact cu colegii noştri, ne-am ajutat reciproc, am rezolvat problema protejării spaţiilor şi proprietăţii Bibliotecii, problemele logistice ale colegilor, furnizarea produselor necesare. La începutul dialogului nostru, am subliniat că sunt o persoană creativă, un blogger, îmi place să realizez şi să editez videoclipuri. Filmul s-a dovedit a fi cu adevărat emoţionant, pentru că tot ce se observă în el a trecut prin inima mea, cu propria mea durere, speranţă şi credinţă.

În pregătirea vizitei la Chişinău, l-am completat parţial cu subtitrări traduse în română, Google ne-a ajutat: https://www.youtube.com/watch?v=Hv_VD0HPNbU

R.R.: *Sperăm că totul a fost bine şi acasă, şi la Bibliotecă, când aţi revenit la Kiev...*

O.R.: Chişinăul este confortabil, liniştit, prietenos, dar am fost cu Kievul în suflet şi în gând tot timpul aflării la Chişinău. Am ţinut legătura cu colegii, am răspuns la solicitările prietenilor şi partenerilor prin chat şi am convenit asupra diferitelor chestiuni organizatorice. Au urmărit cu atenţie ştirile şi ne-am bucurat că zilele erau lipsite de griji. La întoarcere, o rachetă rusească a lovit terminalul Nova Poshta din regiunea Harkov, au fost victime, încă 13 persoane au fost rănite.

R.R.: *Ştiu că aţi avut timp puţin pentru a vă familiariza cu Chişinăul, totuşi, o impresie la prima vedere v-aţi făcut? Sau poate aţi mai vizitat şi altă dată capitala R. Moldova? Apropo, mi-am amintit că anul acesta se împlinesc 30 de ani de când am fost în anii de studenţie cu o colegă într-o scurtă călătorie la Kiev, a fost minunat.*

O.R.: Sunt pentru prima dată la Chişinău şi mă bucur să cunosc acest oraş confortabil, foarte verde, care are propriul ritm de viaţă şi propriul stil. În memoria mea, oraşul va rămâne un monument arhitectural minunat, parcuri şi pieţe pitoreşti, cafenele minunate şi biblioteci publice frumoase pe care le-am vizitat. Dar cele mai calde sentimente sunt pentru colegii pe care i-am cunoscut: creativi, ambiţioşi, harnici, ospitalieri, care ne-au învăluit cu căldură şi grijă. Încă odată, subliniez că suntem profund recunoscători pentru ajutorul umanitar enorm pe care l-aţi oferit şi continuaţi să-l oferiţi refugiaţilor ucraineni. Este ajutor de nepreţuit.

R.R.: *Şi o ultimă întrebare: când aveţi aniversarea Bibliotecii? Cum o sărbătoriţi? Veţi invita şi o delegaţie de la Biblioteca Municipală „B.P. Hasdeu"? Mă gândesc, oare va avea curaj delegaţia noastră să vină? Poate că dă Domnul până atunci şi se termină războiul acesta nedrept.*

O.R.: Anul înfiinţării Bibliotecii Publice „Lesya Ukrainka" din oraşul Kiev este 1944, când au fost aduse cărţile pe care locuitorii de aici le-au găsit în timp ce demontau ruinele caselor după eliberarea Capitalei de sub ocupanţii nazişti din blocurile supravieţuitoare ale uneia dintre şcoli. Au fost acele cărţi care au constituit începutul creării fondului Bibliotecii.

În 2019 am sărbătorit cea de-a 75-a aniversare a Bibliotecii cu un cerc larg de prieteni şi parteneri de lungă durată, inclusiv politicieni, oameni de ştiinţă, scriitori, artişti, persoane publice şi tineri creatori. Au fost mesaje de felicitare, amintiri, omagii aduse veteranilor de bibliotecă şi un concert de sărbătoare.

În noiembrie 2024, Biblioteca va aniversa 80 de ani. Vom fi bucuroşi să-i invităm pe colegii noştri din Chişinău să împartă cu noi bucuria sărbătorii. Îmi exprim marea speranţă şi credinţă că această sărbătoare va coincide cu celebrarea naţională şi internaţională a victoriei asupra rasismului.

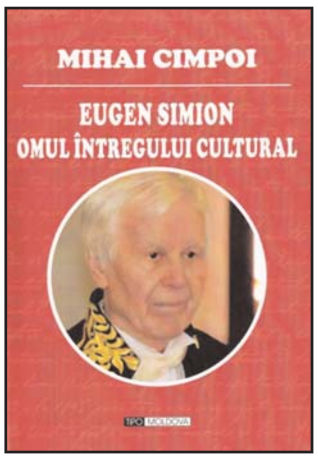
R.R.: *Să dea Domnul! Mulţumesc mult pentru interviu. Vă doresc în primul rând Pace şi cât mai repede, pentru întreaga Ucraină, că toate celelalte se vor face!*

Podul de reviste

Nicolae Dabija, *Prima dragoste e totdeauna ultima, Nuvele,* Colecţia Editurii pentru Literatură şi Artă, Chişinău, 2023 (Grafica de Nicolae Dabija)
– Iubim o singură dată în viaţă: prima oară. Celelalte iubiri vor veni ca o completare a celei dintâi. Tot pe prima ta dragoste o vei căuta şi-n celelalte iubiri, pe care le vei mai întâlni sau pe care ţi le vei imagina. O vei visa mereu, vei fi condamnat să dai întruna de ea, chiar dacă ţi se va părea că ai găsit o altă făptură pe care s-o iubeşti la fel de mult sau – ademeniri, amăgiri, năzăriri! – şi mai mult. Dacă acel sentiment dintâi a fost unul adevărat, nu-ţi mai revii niciodată. (…) Pentru că prima dragoste e de la Dumnezeu, e darul pe care Cel de Sus ţi-l face o dată în viaţă, o singură oară şi pentru totdeauna, pe când celelalte iubiri, care te vor găsi sau pe care le vei găsi, vor veni de la tine, de la ceilalţi... (Autorul, pe coperta a patra)

Mihai Cimpoi, *Eugen Simion, omul întregului cultural,* Editura TipoMoldova, Iaşi, 2023

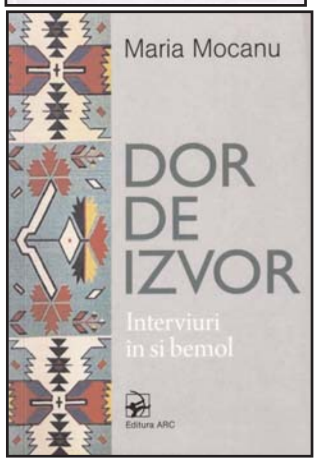

Aceste două volume omagiale, pe care nemilosul Cronos, dezlănţuit poate ca niciodată şi pedepsindu-ne cu o pandemie cumplită ce a depăşit dimensiunile ciumei descrise de Camus şi cu un război ce e expresia iraţionalităţi, absurdului, a „rinoceritei" ionesciene, le imprimă un aspect comemorativ.
Eugen Simion, ar fi putut să-şi sărbătorească, împreună cu toţi cei care l-au iubit, l-au preţuit şi au fost ajutaţi şi încurajaţi să se formeze intelectual (eu fiind unul dintre aceştia), cei 90 de ani de la naştere, în ziua de 25 mai 2023. (…)
Primul volum include capitole din volumul nostru *Modelul de existenţă Eugen Simion* şi unele articole scrise în ultimul timp (*Eugen Simion, omul întregului, Întâlnirea estetică fiinţială cu Eminescu, „Şcoala ardeleană" şi deschiderea spre lumea valorilor, Şcoala literară şi artistică de la Târgovişte văzută de Eugen Simion*).
Cel de-al doilea volum reproduce textele academicianului despre autorii basarabeni, pe care i-a considerat ca făcând parte din „literatura română unică şi indivizibilă" (B.P. Hasdeu, Constantin Stere, Paul Goma, Grigore Vieru. Nicolae Dabija, Valeriu Matei). (Acad. Mihai Cimpoi, în Argument)

Liviu Petrina, *Îndreptări la Marea Istorie Ilustrată a României şi a Republicii Moldova,* Editura Maritain, Bucureşti, 2023
Avem în faţă cartea *Marea Istorie Ilustrată a României si a Republicii Moldova,* ediţie revizuită şi actualizată, Editura Litera, 2020, ediţia a 5-a, Bucureşti, Chişinău, Cluj-Napoca, Iaşi. Foaia de titlu este ilustrată cu Gânditorii de la Hamangia. (…)
Sunt în această *Mare Istorie...* şi unele chestiuni – în special la doi dintre cei unsprezece autori, Domnii Tudor Sălăgean şi Cosmin Popa, ce se cer îndreptate, în folosul Adevărului. (…) Noi dorim, prin aceste îndreptări, să ajutăm ca această *Mare Istorie...* foarte importantă, să fie îmbunătăţită, să fie de folos deplin pentru cititorii săi. (Autorul, la începutul cărţii)

Maria Mocanu, *Dor de izvor. Interviuri în si bemol,* Editura ARC, Chişinău, 2024
Fidelă cercetătoare a folclorului autentic, poetă a vieţii, dragostei şi morţii în lumea satului imaginar şi real totodată al sudului Basarabiei, cantautoare ce a trecut cu măiestrie în sufletul nostru texte memorabile din clasici şi contemporani, jurnalist de excepţie în nişa atât de frecventată, dar şi dificilă a folclorului românesc, firea de elită pe care o numim cu preţuire Maria Mocanu ne-a marcat în ultimii 30 de ani împliniri şi dezamăgiri culturale, înţelegerea rostului culturii şi civilizaţiei româneşti, întărindu-ne credinţa că o astfel de jertfă, dacă nu o facem aici şi acum, este menită să ne dispere în fiecare zi sau să ne întărească şi înveşnicească în bucuria creaţiei.

Răsfoiesc manuscrisul acestei cărţi de interviuri cu plenitudinea lucrului bine făcut, menit să aducă în fragmentarium diversitatea preocupărilor, dar şi minunata hartă astrală a preocupării unor oameni de excepţie, personalităţi care, împărtăşindu-se societăţii, instituţiilor, ne-au făcut, în timp, să fim mai bogaţi sufleteşte şi să ne măsurăm existenţa prin frumuseţea lucrurilor ce ne înconjoară şi despre care vorbind, îi putem face pe ceilalţi mai buni, într-o vreme când lupta dintre Bine şi Rău îl face pe voinicul Bine să lăcrimeze ori de câte ori împlinirile sale, înnobilându-i pe ceilalţi, îi amintesc că fiecare clipă este a luptei, şi nu a odihnei. (Cătălin Bordeianu, pe coperta a patra a cărţii)

Alecu Reniţă, *Pe Nistru, spre izvoare,* Editura România pitorească, Bucureşti, 2021
Cu o încordare şi inspiraţie copleşitoare, Alecu Reniţă, unul dintre impresionanţii apărători ai unităţii neamului, reînvie în chip magnific hotarul încă sângerând al matricei, al spaţiului românesc. Mai mult, scria pentru totdeauna marele savant Simion Mehedinţi (1868-1962): „Începând din Pocuţia (colţul dintre Prut şi Ceremuş) şi până la gura Nistrului, marginea de răsărit a Moldovei a fost hotarul răsăritean al Europei (cum fusese şi în antichitate)".
Ca pe o ofrandă a existenţei şi misiei sale pământene, Alecu Reniţă, prin zbuciumul şi crezul său eroic, aduce Nistrul Acasă. Cu imensele şi nenumăratele lui jertfe, trăiri, răni, drame şi lumini. Primiţi şi pătrundeţi-vă întreaga fiinţă cu acest Iordan al nostru, al românilor! (Mihai Ogrinji, în prefaţa la carte, „Dezlegătorul Nistrului…")

Doina Dabija, *La firul ierbii,* vol. II, Editura pentru Literatură şi Artă, Chişinău, 2023
Doina Dabija-Dobzeu îşi adună publicistica într-un volum de sinteză, pus sub semnul unei retrospective *sui-generis*, vrând să vadă cum arată *profilul* ei de scriitoare, acum şi de editoare, dar şi cum se prezintă *instrumentele ei de lucru.*
Fiică de poet şi având în gene predispoziţia lirică, ea a fost nevoită însă să-şi schimbe într-un fel făgaşul ursit, luând-o pe unul cu meandre neaşteptate, cu denivelări şi cu modificări vectoriale. E făgaşul publicisticii, vădit mai spinos şi mai cotit, cerând şi transmutări de registre nu doar stilistice, ci şi perspective, ţinând de atitudini, accente, ţinte (morale, sociale, politice). (…)
Modestă, punându-şi textele în dreapta editorialelor de altădată ale tatălui său, Doina Dabija-Dobzeu este o publicistă cu o voce distinctă, fermă în a impune Adevărul şi tot ce ţine de valorile adevărate. (Acad. Mihai Cimpoi, în prefaţa „Pe firul continuităţii")

Poeme de jar – De la Nistru pân' la Tisa

Acuz!

Dumitru Oniga

Acuz, în faţa lumii întregi,
în faţa tribunalului suprem al umanităţii,
Pe acei intelectuali,
Pe acei filozofi şi oameni de ştiinţă
Care au mistificat adevărul,
Care au deformat realitatea

Şi au acoperit-o
Cu faldurile strălucitoare ale minciunii;
Care în numele unor aberaţii
Despre progres, libertate, egalitate,
Au apărat, au lăudat şi au înălţat
Pe monştri zilelor noastre
Şi au justificat
Toate sacrilegiile, toate hecatombele.
Acuz, pe aceşti oameni
Care şi-au vândut sufletul, conştiinţa,
Pentru un blid de linte.
Tovarăşi de drum, idioţi utili
Care cu autoritatea lor
Au minţit şi au dus în eroare
O întreagă lume.
Acuz, pe acei scriitori
Care-şi vând sufletul
Cum se vinde orice prostituată
Şi ridică osanale asupritorilor,
Plăsmuind, făurind zei
Şi mari binefăcători ai omenirii.

(După Ilie Popa, *Antologia liricii de detenţie anticomunistă din spaţiul românesc*, Fundaţia Culturală Memoria, Bucureşti, 2016)

Tricolorul

Grigore Vieru

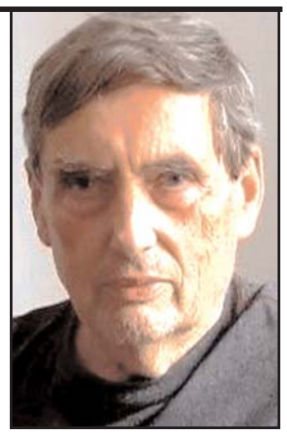
Străine pofte ne-au răpit
Când via dulce, când ogorul,
Dar nimeni nu a izbutit
Din piept să smulgă Tricolorul.
Fusese vremea mult prea cruntă,
Şi-atât ne-a ars de dânsul dorul,
Că azi ne strângem şi la nuntă
Şi la botez cu Tricolorul.

Trei culori şi-o singură iubire
Românească,
Trei culori şi-o singură vorbire
Românească!
Trei culori şi-o singură credinţă
Românească,
Trei culori şi-o singură fiinţă
Românească!

Atât de minunat scânteie,
De crezi că de pe bolţi albastre
L-a rupt Hristos din curcubeie
Şi l-a dat românimii noastre.
E cald sub el ca sub o rană
Ce-a chinuit Mântuitorul,
E cald în Ţara cea Ştefană,
Ne încălzeşte Tricolorul.

Trei culori şi-o singură iubire
Românească,
Trei culori si-o singură vorbire
Românească!
Trei culori şi-o singură credinţă
Românească,
Trei culori şi-o singură fiinţă
Românească!

Amintiri cu Grigore C. Moisil

Dan D. FARCAŞ

În primăvara lui 1963, venisem la Bucureşti, împreună cu Vasile Baltac, colegul meu de la calculatorul MECIPT al Politehnicii din Timişoara, pentru a participa la o sesiune ştiinţifică a Academiei Române. Cu această ocazie l-am cunoscut pe academicianul Grigore C. Moisil. Profesorul era deja atunci, la vârsta de 57 de ani, o legendă vie. Prin felul său tăios şi spiritual de a fi, era personalitatea ştiinţifică cea mai mediatizată pe plan naţional, la televiziune, radio şi prin articolele pe care le scria cu regularitate în revistele de cultură. În plus, pe seama sa se puneau o mulţime de anecdote care circulau din gură în gură.

Un obiectiv primordial al profesorului în această perioadă era sprijinirea strădaniilor autohtone în domeniul calculatoarelor. Aşa cum am mai menţionat, Moisil a fost unul dintre cei ce au sprijinit decisiv finalizarea MECIPT-1, deci, atunci când ne-am prezentat şi i-am transmis salutările lui Kaufmann şi Löwenfeld, realizatorii calculatorului, profesorul a fost deosebit de încântat şi ne-a descusut în privinţa ultimelor realizări.

Cu această primă ocazie, ne-am abţinut să-i vorbim despre preocupările noastre legate de reţelele neuronale sau, cum le ziceam atunci, de bionică, dar în octombrie 1963, la sesiunea de la Bucureşti a Comisiei de Automatizare a Academiei Române, când l-am întâlnit din nou amândoi, i-am vorbit şi despre intenţiile noastre în acest domeniu. Reacţia profesorului a fost neaşteptată: ne-a invitat ca, peste o lună – în cadrul cursului său ţinut la anul cinci de la facultatea de matematici – Baltac şi cu mine să facem o expunere despre bionică. Deplasarea urma să fie suportată de Societatea de matematică, al cărei preşedinte era tot Moisil.

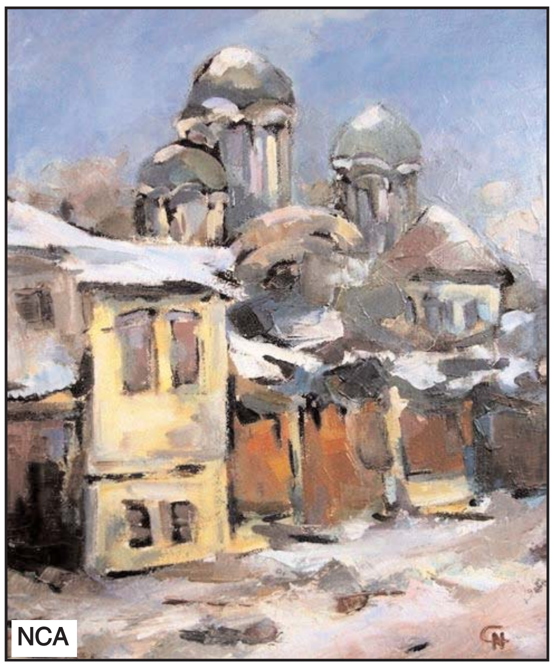
Conferinţa am susţinut-o în seara zilei de 27 noiembrie. Profesorul ne avertizase că vrea să audă de la noi lucruri cât mai concrete, nu generalităţi. S-a făcut o bună popularizare şi amfiteatrul „Spiru Haret" era aproape plin. Am avut însă ghinion. Partea mea de conferinţă – cu o serie de scheme şi imagini – era pe diafilm (o metodă de prezentare larg utilizată în epocă), or s-a constatat că în toată facultatea de matematică nu exista niciun proiector de diafilme, deci am fost pus în situaţia să improvizez, cred că destul de dezlânat. Baltac, care a vorbit despre un automat anume, cu proprietăţi de autoinstruire, a mai salvat ceva din impresia artistică. Moisil, care se aşezase în prima bancă, picotea, deschizându-şi din când în când ochii, cuprinzând tabla dintr-o ochire şi apoi închizându-i la loc. După ce am terminat de vorbit, ne-a pus totuşi nişte întrebări dovedind că înţelesese destul de bine cele expuse. Apoi ne-a invitat, împreună cu conferenţiarul Paul Constantinescu, la restaurantul de peste bulevard, la un vin şi la o conversaţie jovială, în care ne-a încurajat să continuăm şi ne-a promis că ne va sprijini.

Legenda, care mi s-a povestit ulterior, spune că Moisil declarase înainte de conferinţa noastră: „Am tot auzit de bionică, dar n-am înţeles niciodată ce este aia; dar acum am chemat doi băieţi deştepţi de la Timişoara şi o să mă lămuresc", iar după conferinţă a comentat: „Nici acum n-am înţeles ce-i aia bionică".

Pe 23 decembrie 1963 Moisil a trecut şi prin Timişoara, pentru a ţine o conferinţă. Cu acest prilej a ţinut să viziteze şi MECIPT-ul. L-am întâlnit peste cinci zile din nou, la Hunedoara, unde s-a organizat un simpozion de informatică.

În aprilie 1964 eram din nou la Bucureşti, la o consfătuire internaţională privind limbajele de programare pentru calculatoarele preconizate să fie construite în „lagărul socialist". Cu această ocazie, într-o săliţă de curs a Centrului de calcul al Universităţii (pe strada Ştefan Furtună, azi Mircea Vulcănescu, acolo unde acum se află Muzeul Militar Central), am prezentat, în faţa unui grup de specialişti în frunte cu Moisil, rezultatele la care ajunsesem cu modelarea. Nu am fost prea riguros în expunere, iar profesorul m-a admonestat în câteva locuri pentru exprimările ceva mai „lejere". Era evident că el aştepta să i se prezinte o „teorie" în sensul matematic al cuvântului: elemente prime, axiome, definiţii, teoreme, demonstraţii etc. Iar ceea ce făcusem eu era o abordare total diferită: nişte algoritmi care reproduceau (nici nu se înţelegea prea bine de ce) unele proprietăţi ale sistemului nervos.

Totuşi, după expunere, profesorul m-a luat cu el în maşina lui (la dispoziţie din partea Academiei, cu şofer). M-a descusut tot drumul despre proiectele de „bionică". După câteva opriri unde avea ceva de rezolvat, m-a dus în cele din urmă la Casa Universitarilor, într-un separeu, să luăm prânzul. El nu voia să mănânce, dar a comandat o ţuică, apoi una şi mie, apoi încă una lui. Eu am mâncat ceva, dar în acelaşi timp am încercat să-i şi explic cum e cu simularea pe calculator, comparativ cu o abordare matematică riguroasă. Nu ştiu dacă i-a plăcut ce i-am spus, întrucât m-a prevenit ca nu cumva să cad în greşeala să fac „literatură de popularizare", „aceea pe care o citeşti doar în după-amiezile în care ai crampe la stomac". Totuşi, la sfârşit, mi-a propus să fac, pentru el, o documentare cu tot ce s-a scris în domeniul neuronilor binari şi a automatelor neuronale, pentru a realiza pe baza aceasta un capitol din cursul său de automate finite. Când i-am spus că la Timişoara nu voi putea găsi bibliografia necesară, mi-a răspuns că îmi poate aranja o şedere la Bucureşti, timp de o lună, la nivel de transport, cazare şi acces la orice bibliotecă, mie revenindu-mi doar obţinerea zilelor libere.

Propunerea de a veni la Bucureşti a fost materializată în august-septembrie 1964, timp de trei săptămâni, într-un rest de concediu prelungit prin bunăvoinţa şefilor mei direcţi. Am stat, cazat – singur într-o cămăruţă – la un cămin studenţesc dintr-o clădire veche din centrul Bucureştiului. Am cutreierat toate bibliotecile mari din oraş, inclusiv la INID, la Institutul de Matematică (aflat atunci la intersecţia străzilor Polonă cu Eminescu) şi la Institutul de Fizică Atomică de la Măgurele, în mână cu hârtii semnate de Moisil, care deschideau orice uşă. Pe Moisil însuşi l-am văzut foarte puţin, deoarece fusese invitat pe o perioadă mai lungă în Japonia. Din păcate, deşi am citit practic tot ce exista în Bucureşti în domeniul modelării reţelelor neuronale, automatelor cu autoorganizare, autoinstruire etc., nu am dat de nimic care să fi fost de nivelul a ceea ce dorea Moisil – o teorie matematică a automatelor neuronale – şi nici măcar de elemente suficient de solide din care s-ar fi putut înjgheba o astfel de teorie. Dar cu ocazia asta m-am mai convins şi că ceea ce făcusem eu era, cel puţin într-o bună măsură, o abordare originală.

Aşa cum am menţionat în articolul anterior, în vara anului 1965 i-am trimis profesorului Moisil un articol în limba engleză sintetizând rezultatele la care am ajuns cu simularea reţelelor neuronale. Articolul a ajuns, la sugestia sa, la revista *Elektronische Informationsverarbeitung und Kybernetik* (*EIK*). Aici a fost apreciat de profesorul Wilhelm Kämmerer din Jena şi de colectivul său, cu care am rămas în contact.

În acei ani îmi făcusem deja un obicei ca, de câte ori soseam, relativ des, în Bucureşti, la Gara de Nord, primul drum să-l fac la Centrul de Calcul al Universităţii, unde director era profesorul Moisil, adjunctul său fiind Paul Constantinescu, dar unde îmi făcusem deja mulţi prieteni. În martie 1967, aranjasem să vin aici la un „schimb de experienţă" de o lună. Moisil, când m-a văzut, mi-a fluturat revista *EIK*, spunând, cu o vădită încântare, „uite, ţi-a apărut articolul". În acel moment aveam deja conturat destul de clar un al doilea articol – despre simularea pe calculator a comportamentului mnemonului – care a şi apărut în anul următor în aceeaşi revistă.

Pe atunci am început să mă interesez şi de modelele matematice ale automatelor abstracte, oarecum şi pentru a răspunde la invitaţia cu automatele finite făcută de profesorul Moisil. Mă gândeam la nişte automate care posedă şi urmăresc obiective proprii, într-un mediu bruiat, şi care pot elabora, pe baza experienţei acumulate (având şi capacitatea de „autoinstruire"), strategii pentru a-şi atinge cât mai sigur aceste obiective. Între altele, în ton cu preocupările din literatură, inclusiv ale profesorului Moisil, despre „logica raţionamentului nuanţat" sau „logicile non-chrysippiene", mă gândeam că activităţile unui astfel de automat ar trebui să se supună unei „logici" proprii şi încercam să-mi imaginez cum ar putea arăta o astfel de logică.

O sugestie a venit de la modelul matematic al mnemonului. Acesta efectua o acţiune (ori opusul ei), în funcţie de „argumentele" şi „contraargumentele" pe care intrările mnemonului le primeau, din toată „experienţa de viaţă" acumulată în creierul în care era aşezat mnemonul. Atât automatele, cât şi mnemonii conţineau deci germenii unei „logici" proprii creierului, dar nu numai al celui omenesc, ci şi al tuturor fiinţelor cu creier. Era nu doar o logică plurivalentă ori probabilistă, dar şi una „a judecăţilor de valoare". În loc de „adevărat" sau „fals", o astfel de „logică" urma să ataşeze fiecărei afirmaţii câte două „valori de adevăr", anume argumentele „pro", respectiv „contra", variabile în timp, toate ponderate cu importanţa lor pentru individ, ca şi cu probabilitatea (sau plauzibilitatea) respectivului argument. Din cauza „contrariilor" care coexistau şi „luptau" între ele, în fiecare judecată fiind mereu, în balanţă, cele două grupuri de argumente, mi s-a părut că regulile acestui mod de a raţiona se apropie de ceea ce în literatură se numeşte „logică dialectică".

În bucuria mea naivă că am dat peste o „jucărie" atât de frumoasă, la sfârşitul lunii martie 1967 m-am dus la profesorul Moisil să-i spun – în public – că „modelarea mnemonului oferă elemente pentru o posibilă formalizare viitoare a logicii dialectice".

Îmi amintesc că el s-a uitat lung la mine, ca la unul care nu doar că i-a încălcat teritoriul (formalizarea logicilor) pe care se considera suveran, dar a şi comis acolo un sacrilegiu. Mi-a zis doar atât: „Ceea ce spui, bănuiesc că pentru dumneata are un sens; pentru mine nu are... dacă mi-ai fi spus că vrei să te ocupi de perpetuum mobile sau de marea teoremă a lui Fermat ar fi fost simplu – aş şti că eşti nebun; la dumneata este însă mai grav..." În râsetele groase ale asistenţei, m-a întrebat apoi ce citisem până atunci despre logica dialectică. Ştiam că acest concept fusese introdus de Hegel, dar operele lui nu le studiasem. I-am spus aşadar de câteva lucrări ale unor filosofi români în viaţă cum erau Athanase Joja sau Henri Wald (ultimul având chiar o carte intitulată *Logica dialectică*). Replica dispreţuitoare a profesorului Moisil a fost: „Şi ai găsit acolo vreo idee matematizabilă?" Am socotit că e mai sănătos pentru mine să mă dau bătut şi să tac din gură.

Pe atunci rămăsesem totuşi cu impresia că aveam întrucâtva dreptate; iar unele dintre aceste idei, ataşate automatelor aleatoare cu utilităţi, le-am inclus, după câţiva ani, în teza mea de doctorat. Dar avea şi Moisil dreptate, deoarece intuia că ceea ce numim îndeobşte „dialectică" face parte din acele mecanisme de gândire care sunt – funciarmente – nematematizabile. De altfel, ţin minte că l-am mai auzit, şi cu o altă ocazie, susţinând că există şi fenomene nematematizabile.

Istoria de lângă noi

„Visul românesc”, trăit de o americancă la Curtea de Argeş

Cristina MINCU

În inima pitorească a României, în oraşul Curtea de Argeş, am asistat la celebrarea unei poveşti de prietenie profundă şi încântătoare între trei femei deopotrivă pasionate de cultură, experienţe noi şi conexiuni umane autentice. Victoria Seitz, o fostă profesoară de marketing la California State University San Bernardino, SUA (a obţinut în 1987 titlul de Doctor în Ştiinţe la Universitatea Statului Oklahoma, Stillwater, cu teza de doctorat *Comportamentul de patronaj al non-utilizatorilor, utilizatorilor şi utilizatorilor intensivi de cataloage pentru achiziţionarea de îmbrăcăminte*), s-a îndrăgostit iremediabil de ţara noastră şi, mai ales, de frumuseţea plină de istorie a Cetăţii Basarabilor. Alături de ea, în această poveste, sunt prof. Mariana Nicolae (din Bucureşti, dar locuind acum în Curtea de Argeş) şi Olesia Mihai (din Iaşi), două prietene al căror devotament şi afecţiune au traversat ani şi distanţe.

Victoria Seitz a păşit pentru prima dată în România în anul 2002, într-o călătorie academică la Iaşi şi Bucureşti, ocazie cu care le-a întâlnit pe româncele ce aveau să-i devină cele mai bune prietene. De atunci, legătura ei cu aceste meleaguri a devenit tot mai profundă şi mai pasională. Îndrăgostită de frumuseţea rurală a ţării şi de autenticitatea oraşului Curtea de Argeş, Victoria a revenit în aceste locuri de mai multe ori de-a lungul anilor, observând cu uimire şi bucurie evoluţia şi creşterea comunităţii locale.

În februarie anul acesta, ea a decis să petreacă o scurtă vacanţă în Oraşul Regal, pentru a o sărbători, împreună cu Mariana Nicolae, pe Olesia Mihai, cu ocazia împlinirii unei frumoase vârste. La distanţă de 7 ani de la ultima întâlnire, cele trei au reînviat amintiri şi au creat noi experienţe în cadrul oportunităţii ivite de explorare a prieteniei şi a locurilor.

Pe Victoria am întâlnit-o acasă la Mariana Nicolae – un decor atemporal, cu mobilier romantic şi elegant, emanând mult bun gust şi dragoste pentru artă, la adăpostul căruia cea mai bună îndeletnicire este aceea de a depăna poveşti şi amintiri. Cuprinsă de un aer nostalgic, profesoara de marketing de peste Ocean ne-a mărturisit că este îndrăgostită sincer de România şi, mai ales, de Curtea de Argeş. A vizitat prima dată oraşul nostru în anul 2004 şi, deşi nu prea avea cu ce să te cucerească pe atunci, inima i-a rămas în acest loc. Prin urmare, după 20 de ani, timp în care a revenit în zonă de câteva ori, poate să ne spună lucruri interesante.

Cu fiecare vizită în România, Victoria a adâncit legătura sa cu cultura şi tradiţiile locale. Fascinată de frumuseţea peisajelor rurale şi de ospitalitatea oamenilor, ea a călătorit şi a explorat aceste meleaguri alături de prietenele sale, descoperind fiecare aspect al pitorescului paradis şi trăind „visul românesc”. În acest cadru, compania celor două prietene din bătrâna Dacie i-a fost nepreţuită.

„Iubesc Curtea de Argeş! Am venit pentru prima dată în România în 2002, la Iaşi, ca profesor Fulbright. Am fost invitată la Universitatea «Al. Ioan Cuza», timp de un semestru, pentru a le ţine studenţilor diferite prelegeri. Aşa am cunoscut-o pe Olesia. Apoi, am ajuns în Bucureşti, unde am avut ocazia să o întâlnesc pe Mariana. M-am întors în România în 2004, 2006, 2008, 2011 şi 2017, fie ca specialist Fulbright, fie pentru a participa la numeroase conferinţe din sfera mea de activitate academică. Ultima dată a fost, deci, în urmă cu 7 ani, aşa că a trecut ceva vreme de când nu am mai păşit pe aceste meleaguri frumoase. Tot atâţia ani m-au ţinut departe de prietenele mele preferate, Olesia şi Mariana”, a început Victoria să ne relateze.

Îi place mult zona de provincie, pentru autenticitate şi linişte. Deşi ştie că este un oraş mic, consideră Curtea de Argeş un loc ofertant. Şi, ca să înţeleagă mai bine esenţa comunităţii, a pus întrebări şi s-a documentat cu privire la istoria aşezării, dar şi a ţării, astfel că poate să creeze comparaţii şi să traseze paralele între societatea românească şi cea din care provine.

„Eu sunt îndrăgostită de natură şi de zonele rurale... Mă ajută să mă relaxez. Am avut ocazia să vizitez şi Timişoara, dar tot la Curtea de Argeş mi-a rămas inima. Ca americancă, venind dintr-o societate atât de diferită, aici totul pare mult mai uşor. Curtea de Argeş este un oraş foarte curtenitor. Cu timpul, i-am învăţat şi istoria, ştiu că a fost cândva capitală... În cei peste 20 de ani de când am tot venit în zonă, am văzut acest oraş evoluând şi parcursul său este uluitor. Este un semn bun să priveşti o comunitate crescând aşa de mult, de spectaculos... Înseamnă că oamenii care o alcătuiesc chiar îşi dau interesul pentru viitor.

Mariana Nicolae, Victoria Seitz, Olesia Mihai

Totul aici este superb. Nu te poţi abţine să nu admiri dealurile, munţii, aerul proaspăt. Nu neg că mi-a plăcut şi Bucureştiul, dar acolo este metropolă, este agitaţie, este zgomot, ca şi-n marile oraşe ale Americii. Aici, în provincie, poţi să asculţi şi glasul naturii, să contempli împrejurimile. Iar casa Marianei este foarte primitoare şi potrivită pentru meditaţie. Avem parte de un timp de calitate împreună. Am vizitat, cu acest prilej al revenirii mele la Curtea de Argeş, Barajul Vidraru, unde peisajul m-a impresionat mult...”, ne-a împărtăşit Victoria.

De-a lungul anilor, prietenia dintre ea, Olesia şi Mariana a fost una solidă şi plină de împliniri. Aceste trei femei remarcabile şi-au unit pasiunile şi experienţele pentru a crea împreună proiecte valoroase, inclusiv cărţi şi articole academice, oferind soluţii şi perspective unice în domeniul marketingului şi al imaginii personale. Povestea lor de prietenie transcende graniţele şi diferenţele culturale, demonstrând puterea conexiunilor umane autentice şi a învăţăturilor reciproce.

„Mariana a fost şi ea bursieră Fulbright în America şi a stat 6 luni la universitatea unde predam, California State University, iar Olesia a venit ulterior, la Universitatea Santa Barbara, California, tot ca bursieră Fulbright. Din aceste intersectări ale noastre au rezultat două cărţi pe care le-am scris împreună cu Mariana. Una dintre ele se numeşte *Cheia Succesului. Imaginea profesională*, şi a apărut în 2008, la Editura Humanitas, cealaltă a apărut la Editura ASE. Mariana este foarte creativă şi profundă. M-a ajutat să dezvoltăm aceste două proiecte, le-a scris, le-a editat, le-a tradus şi le-a pregătit pentru tipărire... Am redactat şi numeroase articole academice, cu privire la business şi marketing. Prietenia noastră ne-a ajutat să descoperim mai multe despre noi înşine. Ea este cea care are condeiul şi povestea, eu vin cu exemple din SUA, vorbim despre tendinţe internaţionale, despre cum se fac lucrurile în diverse alte zone şi aşa ne completăm. Fiecare am beneficiat de pe urma prieteniei noastre, atât profesional, cât şi pe plan personal. Între noi trei este o legătură specială pe care o preţuiesc. Mă bucur mult de faptul că am asemenea prietene de suflet!”, a punctat Victoria.

În cartea amintită, cele două autoare împletesc experienţele total diferite – una românească, cealaltă americană – pentru a oferi soluţii simple, aflate la îndemâna oricui, în vederea formării unei imagini personale favorabile promovării ulterioare, pe scara ierarhică, a unui debutant – alegerea vestimentaţiei corecte de serviciu, cizelarea artei de comunicare orală şi scrisă, pregătirea unui discurs etc.

Pentru Victoria, România a devenit mai mult decât o destinaţie turistică, este un loc în care a descoperit noi înţelesuri şi perspective asupra lumii.

„Povestea mea este despre experienţa românească şi cum şederea aici a trezit în mine un nou nivel de sensibilitate despre care nu ştiam că-l am înainte de a călca pe pământ românesc... Oamenii pe care i-am întâlnit m-au ajutat să înţeleg mai multe despre Europa de Est şi despre ce se află dincolo de ceea ce noi numim «Cortina de Fier». Am aflat despre luptele şi greutăţile pe care acest popor le-a dus, în timpurile de restrişte din vremea lui Ceauşescu, dar şi înainte de regimul comunist... Şi am înţeles mai bine şi viaţa Marianei şi a Olesiei. Aşa am conştientizat cât de multă propagandă circulă în Statele Unite privitor la lumea de aici. *Puterea absolută corupe absolut,* iar în America se citează des această afirmaţie. Ştiu că în România asta s-a întâmplat. Dar am aflat că, în Europa de Est, deşi ţările s-au aflat sub dominaţie comunistă, au fost guvernate diferit. De pildă, Cehia a înflorit, în timp ce în România a fost multă opresiune, oamenii au suferit lipsuri. Încă sunt destui lideri, şi astăzi, cărora nu le pasă de poporul lor. Pot spune că şi America a avut o conducere căreia nu i-a păsat de oameni şi nu ştim ce va urma nici după noile alegeri. La nivel înalt, totul se aranjează, dar noi, oamenii obişnuiţi, suferim...”, a observat profesoara din California.

Prin vocea sa, Victoria Seitz împărtăşeşte o înţelegere profundă şi apreciere pentru România şi locuitorii săi, subliniind bogăţia culturală şi umană a acestei ţări şi încurajând oamenii să descopere şi să preţuiască frumuseţea şi autenticitatea lumii în care trăiesc. În vreme ce, pentru mulţi români, „visul american” este asociat cu oportunităţile economice şi cu stilul de viaţă occidental, într-o ţară considerată a succesului şi a prosperităţii, unde se poate ajunge la realizarea personală şi la împlinirea obiectivelor, iată cum, pentru un american, ia fiinţă „visul românesc”, asociat cu conştientizarea profundă a bogăţiei culturale şi a valorilor umane pe care România le oferă. Pentru Victoria şi pentru alţi călători străini, ţara noastră reprezintă un loc al înţelegerii şi al împlinirii interioare, oferind perspective şi experienţe care pot schimba viziunea asupra lumii şi a propriei existenţe. Redăm ce ne-a mărturisit Victoria.

(Continuare la pag. 27)

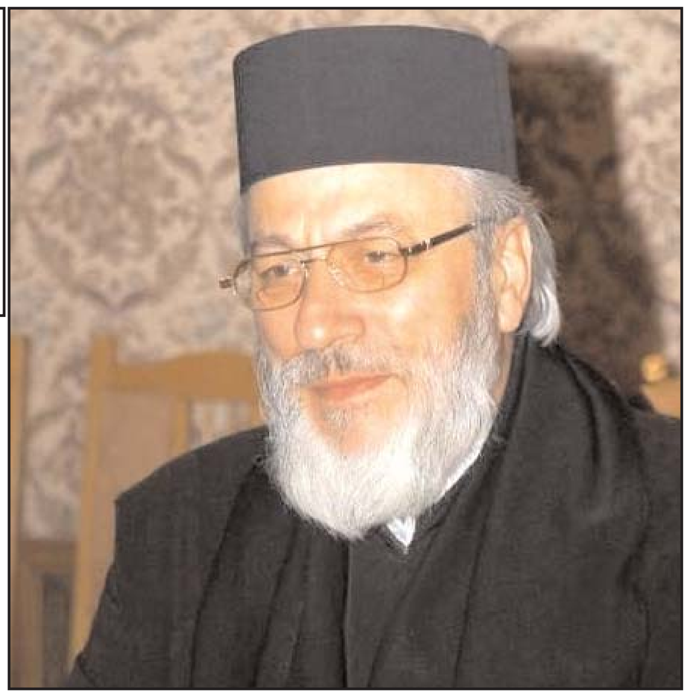

Mult mai târziu mi-am limpezit aceste idei şi azi consider că un om nu poate judeca, logic, decât în interiorul unei singure construcţii intelectuale coerente, de pildă, în interiorul unei singure teorii. Nu putem opera, riguros logic, cu adevăruri care poate se şi contrazic, scoase de-a valma din mai multe teorii alternative. Deci lucrul *simultan* cu mai multe teorii nu are sens pentru *logică*, în timp ce această operaţie este nu doar accesibilă, ci chiar recomandată *gândirii* umane. Gândirea pune laolaltă şi confruntă o multitudine de adevăruri de diverse provenienţe: unele formale, altele informale, verbale şi neverbale, conştiente şi inconştiente, dobândite şi înnăscute etc., fiecare cu plauzibilităţi şi importanţe diferite. În rezumat, acceptând această viziune, putem vorbi cel mult de caracterul dialectic al gândirii, nicidecum de o „logică dialectică”.

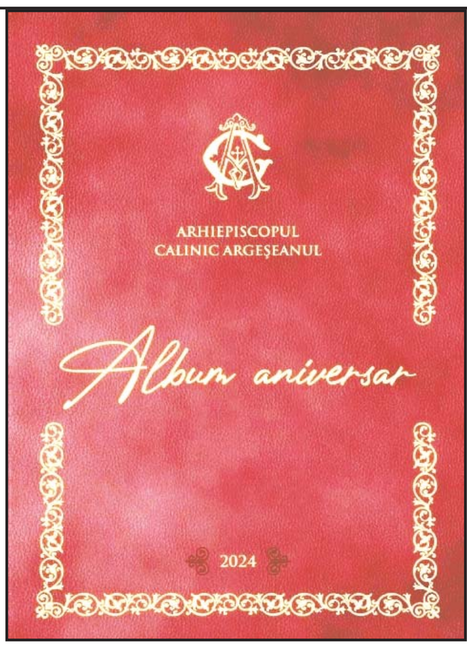
Am înţeles astfel şi tâlcul unei faimoase afirmaţii atribuite lui Carl Gustav Jung: „A gândi e dificil, de aceea majoritatea oamenilor judecă.”

Calinic Argeşeanul – 80

La împlinirea frumoasei vârste a Înaintestătătorului ei, Arhiepiscopia Argeşului şi Muscelului a editat (sub îngrijirea monahiei Cecilia Leotescu de la Mănăstirea Aninoasa) un volum/album, impresionant ca dimensiuni (peste 1400 de pagini, de format mare, bogat ilustrate) şi ca realizare tipografică, intitulat *Arhiepiscopul Calinic Argeşeanul. Album aniversar. Volum editat la împlinirea a opt decenii de vieţuire în frumuseţea lumii văzute, şase decenii de la hirotonie şi un deceniu şi jumătate de la ridicarea în rangul de arhiepiscop.* Reluăm în continuare din acest album o scurtă biobibliografie a înaltului ierarh, precum şi câteva pagini din capitolul *Distincţii ale unui om distins,* în particular, cuvintele de răspuns ale laureatului după primirea a două dintre aceste distincţii – prilej şi pentru revista noastră de a-i dori ani mulţi şi rodnici în continuare.

S-a născut la data de 6 iunie 1944, din părinţii Elena şi Haralambie Argatu, în Cracăul Negru, judeţul Neamţ. La botez a primit numele Constantin.

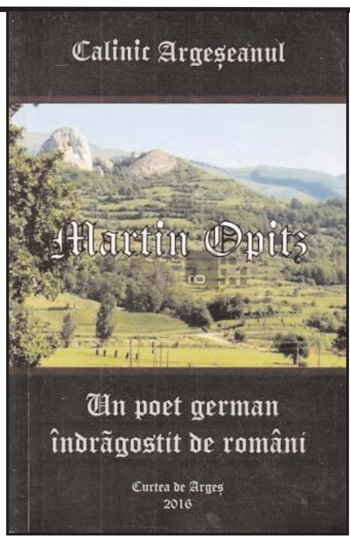

Şcoala generală în Cracăul Negru (1951-1955) şi în comuna Bălţăteşti (1956-1958), judeţul Neamţ. Absolvă Seminarului Teologic Ortodox de la Mănăstirea Neamţ în 1964, după care studiază la Institutul Teologic Ortodox de Grad Universitar din Sibiu, pe care l-a absolvit în anul 1968 cu teza de licenţă intitulată *Lupta profeţilor împotriva formalismului.* Este hirotonit diacon celib, apoi preot şi duhovnic, în septembrie 1964. Preot la Tioltiur-Gherla (1964-1966) şi Inău (1966-1971). Închinoviat la Mănăstirea Căldăruşani, judeţul Ilfov, unde a vieţuit până la 1 ianuarie 1974. Este tuns în monahism la Mănăstirea Căldăruşani, judeţul Ilfov (1972), primind numele Calinic. Stareţ al Mănăstirii Sinaia (1977-1981) şi al Mănăstirii Cernica (1981-1985).

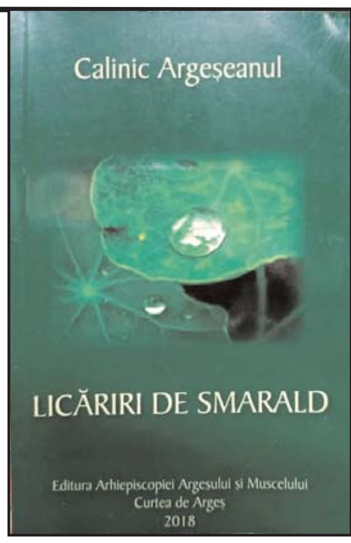
La 17 noiembrie 1985 este hirotonit şi instalat arhiereu-vicar al Eparhiei Râmnicului şi Argeşului, cu titlul Argeşeanul şi cu reşedinţa la Mănăstirea Curtea de Argeş. La 4 aprilie 1990 este numit locţiitor de episcop al Episcopiei Argeşului (reînfiinţată prin hotărârea Sfântului Sinod din 12 februarie 1990), iar la 27 septembrie 1990 este ales Episcop de Argeş. Pe 19 iunie 2009 este numit arhiepiscop de către Sfântul Sinod, în urma ridicării Episcopiei Argeşului şi Muscelului la rangul de Arhiepiscopie.

A înfiinţat seminarii şi facultăţi teologice, periodice, a publicat peste 80 de volume de autor, a coordonat editarea a peste 40 de volume, a publicat peste 1200 de studii, interviuri, recenzii, pastorale şi articole în reviste bisericeşti şi publicaţii laice.

Dintre cărţile publicate (unele cu traduceri în limbi străine, cu ediţii revăzute şi adăugite): *Bucuria lecturii* (1989, 2000), *Pace şi bucurie cu Brâncuşi* (2001), *Întrebări profane, lămuriri duhovniceşti* (2001), *Frumuseţea lumii văzute* (2002), *Brâncuşi şi Psalmul creaţiei* (2003), *Sfântul Voievod Ştefan cel Mare. Între Cer şi genune* (2004, 2015), *Albinele fac politică* (2004), *Gurie Grosu, Jurnalul unui Mitropolit* (2005), *Patriarhul biblic* (2005), *Traista cu stele* (2005), *Veşnicia de zi cu zi* (2006, 2013), *Biserica Neamului în pumnii tiranului* (2006), *Să ne salvăm de la un nou holocaust asupra libertăţilor românilor* (2006), *Fereastra lui Iorga* (2007), *Mersul printre stele* (2007, 2013), *Toată vremea-şi are vreme* (şase volume, mai multe ediţii; 2010 – 2016), *Dintr-ale lumii* (2013), *Veşnicia de zi cu zi* (2013, 2022), *Interviuri* (2014), *Doamne şi Stăpânul vieţii mele. Meditaţii de Calinic Arhiepiscopul* (2015), *Adevăratul Cioran* (2015), *Scrisoarea lui Dumnezeu* (2016), *Printre vremuri şi cuvinte* (2016), *Martin Opitz, un poet german îndrăgostit de români* (2016), *Suferinţele şi biruinţele Catedralei de la Curtea de Argeş* (2017), *Vindecă, Părinte* (2017, 2018), *Sfântul Neagoe Vodă Basarab* (2017), *Aş vrea să vă spun: Cu pana printre idei* (2017), *Aş vrea să vă spun: Când gândul îşi ridică pleoapa* (2017), *Naştere şi Înviere* (2017), *Minunea de a fi* (2017), *Iadul de la Piteşti* (2017), *Între umbre şi lumini* (2017), *Sintagme şi cugetări* (2017), *Din bucuria inimii* (2018), *Sacra rostire* (2018), *Licăriri de smarald* (2018), *Din suferinţele Sfintei Mari Uniri* (2018), *Mai citeşte o dată* (2018, 2019), *Raze de gând* (2019).

Dovedindu-se a fi „omul complet al societăţii argeşene", arhiepiscopul Calinic Argeşeanul a primit distincţii şi titluri în domeniile academic sau cultural, dintre care vom aminti câteva în cele ce urmează.

Vicepreşedinte pe ţară al Societăţii pentru Învăţătura Poporului Român, din 1992, Cetăţean de onoare al municipiului Curtea de Argeş, din 1996, Preşedintele Ligii de Prietenie Româno-Sârbe, din noiembrie 1999. La 12 iunie 2000, Universitatea din Piteşti îi conferea Preasfinţitului părinte Calinic, episcop al Argeşului şi Muscelului, înalta distincţie de *Doctor Honoris Causa,* fapt relatat şi de presa vremii. Redăm în continuare prezentarea evenimentului din revista *Lumină lină* (anul XI, iulie 2000).

„Senatul Universităţii şi rectorul Gheorghe Barbu infirmă în mod sublim paradigma cu profetul şi ţara, acordându-i marelui episcop exact titlul pe care-l merită, adică acela de Doctor de Onoare. De obicei, titlul de Doctor Honoris Causa se acordă unor personalităţi aflate cât mai departe de casă, dacă se poate de peste mări şi ţări, dar regula a fost, de data aceasta, încălcată într-un fel admirabil, pornindu-se probabil de la ideea: dacă nu noi, atunci cine, dacă nu acum, atunci când? Aşa le aranjează până la urmă Dumnezeu pe toate, în spiritul dreptăţii şi al adevărului. Preasfinţitul Calinic a ocolit, a amânat, a declinat posibilitatea, care i-ar fi fost oricând la îndemână, de a se face pe sine doctor în Teologie, din pricina inflaţiei de doctorate de pe piaţa universitară românească şi, probabil, din cauză că a dat ideii de doctor în Logosul Dumnezeiesc un sens atât de strict, încât însăşi ideea a devenit absurdă. Nimeni nu se poate pretinde doctor în cunoaşterea lui Dumnezeu! Dar, cum spuneam, nu l-a lăsat Domnul pe episcopul său de la Argeş să-şi trăiască modestia ca pe o profesie şi să se trudească din pricina ei, inspirând Senatul Universităţii să-l pună în faţa faptului împlinit al acordării unui doctorat mai important decât oricare altul, Doctoratul Onoarei.

Nu ştiu cum a gândit Senatul, dar iată cum gândea cineva, o altă personalitate a Argeşului, despre P.S. Calinic în momentul când se zvonise că va fi uns în scaunul mitropolitan de la Craiova: «Dacă se întâmplă acest lucru, spunea dr. ing. Constantin Nicolescu, atunci echilibrul din judeţ se va pierde». Recunosc faptul că am rămas cu gura căscată la auzul unei asemenea afirmaţii pline de gravitate, afirmaţie făcută nu pentru presă, ci între patru ochi. Cum adică se pierde echilibrul unui judeţ fiindcă pleacă un om, fie el chiar episcop?! Nu l-am rugat pe cel care a spus respectivele cuvinte să mi le şi explice şi mi le-am explicat singur.

Iată, de pildă, dacă s-ar întâmpla ceva grav în lumea politică, să zicem instalarea urii, a ameninţării majore, singurul care ar putea aduce lucrurile pe făgaşul firesc şi omenesc ar fi P.S. Calinic. Dacă, în presă, ar reîncepe atacurile mizere între directori, singurul care ar putea potoli spiritele ar fi, aşa cum de fapt a şi fost, acelaşi episcop. Nu e VIP argeşean care să nu fi cerut vreodată un sfat de la stăpânul spiritual al acestor locuri, o spun fiindcă am aflat-o de la prea mulţi ca să îmi permit să generalizez. La Curtea Curţii de Argeş, vin în mic, dar intens pelerinaj, toţi cei care au în mâinile lor soarta unuia sau altuia dintre sectoarele vieţii sociale, economice, politice din acest judeţ. Vin şi nu se întorc cu mâna sufletului (iertaţi slaba metaforă) goală, primesc un bănuţ cât să rămână totuşi săraci cu duhul. Vreau să spun că şi o sabie îţi poate lua sânge, dar şi un doctor.

Dostoievski zicea că sufletul omului e larg, prea larg şi că ar trebui îngustat puţin. La asemenea ajustări de duh, la sărăcirea lui în sensul curăţeniei şi îndepărtării a ceea ce e luxuriant, amăgitor, ameţitor, superfluu, merg VIP-urile când merg la Curtea de Argeş.

Închei aici, permiţându-mi să-l felicit pe P.S. Calinic pentru înaltul titlu de care l-a lăsat Dumnezeu să se bucure. Şi respectuos îl rog să se bucure, fiindcă îl merită cum nu l-a meritat nimeni altul. Plecăciune!"

***Laudatio* a fost rostită de rectorul universităţii piteştene, profesorul Gheorghe Barbu, iar răspunsul ierarhului a fost următorul:**

→

Marile aniversări

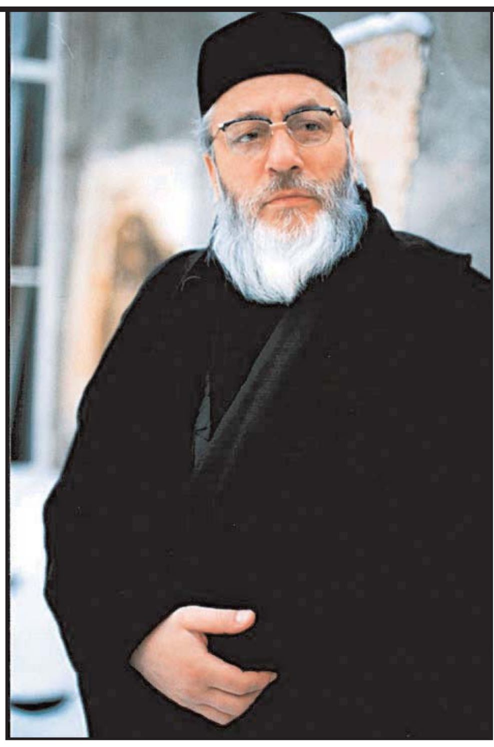
„Domnule rector, prea cucernici părinţi, doamnelor şi domnilor, distinsă asistenţă,

Există împrejurări aparte, momente solemne, cum este şi acela pe care îl trăiesc acum, care impun un mesaj pe măsură.

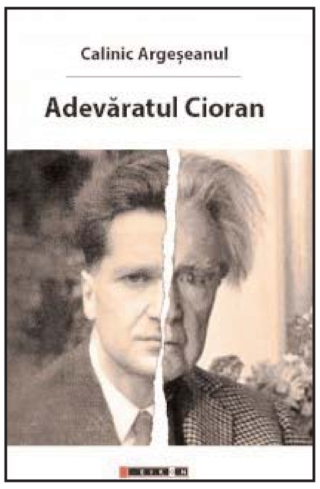
Precum ştiţi, sunt călugăr şi episcop al Argeşului şi Muscelului, am să vă vorbesc despre mine sau despre biografia mea, dar voi vorbi cu toată bucuria şi despre Argeşul de care sunt atât de legat.

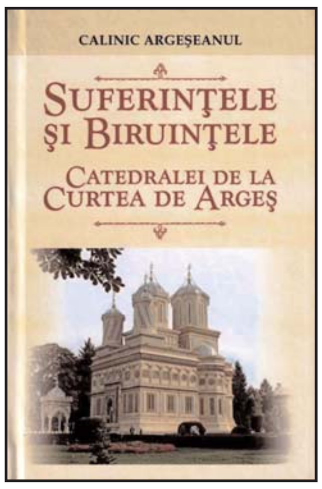
Argeşul nu este numai un ţinut românesc, un judeţ, o suprafaţă în kilometri pătraţi... Argeşul reprezintă o ţară şi constituie nucleul României. De aceea, am privit ca pe un dar al Proniei faptul de a fi fost hirotonit episcop-vicar cu reşedinţa la Curtea de Argeş, în urmă cu cincisprezece ani, şi ca pe un dar încă şi mai mare al lui Dumnezeu acela de a fi fost ales, acum aproape un deceniu, episcop al Argeşului şi Muscelului.

Atât din punct de vedere politic, cât şi bisericesc, aici, în Argeş, se află actul de naştere a României. Primele reşedinţe ale statului medieval românesc au fost la Câmpulung şi la Curtea de Argeş. Prima Mitropolie românească tot la Curtea de Argeş şi-a avut capitala. Aici, şi-a desfăşurat rodnica domnie Neagoe Basarab, ucenicul patriarhului ecumenic Nifon al II-lea, şi, tot aici, principele cu reflexe de basileu a ridicat o capodoperă arhitectonică şi a scris celebrele sale *Învăţături.* Era vremea când cele două instituţii principale ale Statului, Domnia şi Biserica, colaborau fructuos şi se sprijineau reciproc. Nu exista niciun fel de ruptură sau de concurenţă între ele, cum se întâmpla în Apusul Europei. Aşa cum, la Curtea de Argeş se află moaştele Sfintei Muceniţe Filoteia, în alte capitale de stat medieval românesc se aflau, la Suceava, moaştele Sfântului Ioan cel Nou, mai târziu, la Iaşi, aduse de Vasile Lupu, moaştele Sfintei Parascheva sau, la Bucureşti – cele ale Sfântului Dumitru din Basarabi...

Vedeţi cum cele două staturi ale omului, religioasă şi laică, coexistau armonios. Alături de palatul domnesc, de central politic şi administrativ, se afla Biserica, vatra liturgică şi lăcaşul de închinăciune. Omul nu era împărţit, nu avea două identităţi, ci una singură, integră. Era persoană umană care îşi amintea de Creatorul său şi îl slăvea. Cultura acestui om, pentru că un ţăran de acum câteva sute de ani avea o cultură, chiar dacă nu ştia carte, era o cultură trăită, modelată de calendarul liturgic, de participarea la slujbe şi la sărbători. Aceasta se întâmpla chiar înainte de pătrunderea limbii române în Biserică, acum mai bine de trei secole. Pentru că, dacă Liturghia se slujea în slavonă, predica, spovedania, povăţuirile preotului erau în graiul poporului...

Iar ţara aceasta a Argeşului şi-a avut rolul său important în formarea limbii române. Pentru că Argeşul nu a fost numai un nucleu, ci un spaţiu de sinteză pe care îmi place să-l asemăn cu acele brâie mediane care înconjoară bisericile brâncoveneşti. Prin Câmpulung, prin Curtea de Argeş, se ţinea legătura cu fraţii din Transilvania. Coresi se afla foarte aproape de Argeş şi s-ar putea face o apropiere între lucrarea acestui diacon-ctitor de limbă şi marele nostru teolog contemporan, părintele Stăniloae, pentru că şi el provine din sudul judeţului Braşov, adică dintr-o zonă în care Ţara Românească se contopeşte cu Transilvania.

Argeşul nu este numai o Toscana a României, nu reprezintă numai începutul, temelia politică, bisericească şi culturală. Îl regăsim, prin câţiva oameni de marcă pe care i-a dat, încă din zorii istoriei moderne ai ţării noastre. Gândiţi-vă la fraţii Goleşti, dar, mai cu seamă, la Brătieni. Geneza statului român modern, consolidarea lui sunt legate în mod decisiv de opera Brătienilor. Unirea din 1859 şi Războiul de Independenţă nu pot fi evocate ignorând numele lui I.C. Brătianu, după cum întregirea României din 1918 nu poate fi concepută fără persoana lui Ionel Brătianu, cu care pătrundem în istoria noastră contemporană. Amprenta acestei familii o găsim imprimată puternic, neîntrerupt, de la 1848 şi până la instaurarea comunismului la noi, timp de o sută de ani.

Brătienii, care au jucat rolul pe care îl cunoaşteţi, au adoptat modernitatea politică şi tehnică – amintiţi-vă că erau o familie de ingineri, după caracterizarea lui Ion Pillat – fără să impieteze asupra rânduielilor noastre specifice. Aş spune chiar că există un grăunte de duh ortodox în liberalismul lor adecvat realităţilor româneşti. Şi chiar mai mult decât atât. Pentru că iată ce îi mărturisea Dinu Brătianu în 1938, deci, într-o epocă foarte frământată, unui ambasador străin acreditat la Bucureşti: «Biserica Ortodoxă este astăzi, ca şi pe vremea turcilor, singura instituţie capabilă să ţină poporul într-o oarecare comunitate spirituală, ca să nu se îndobitocească şi să nu se bolşevizeze».

Ca om al Bisericii, am insistat asupra Brătienilor şi a marii lor contribuţii la edificarea României moderne, respectiv a celei contemporane, pentru că ei au înţeles că orice impact de acest fel trebuie să nu lezeze mentalitatea, tradiţia, datina noastră. De altfel, integrarea europeană a României de pe vremea lor datează. Apărută ca o năzuinţă îndată după Tratatul de la Adrianopol din 1829, integrarea aceasta s-a realizat în a doua jumătate a secolului trecut şi au colaborat la înfăptuirea ei şi regele Carol I, şi Brătienii, şi Mihai Kogălniceanu. Vorbeam, la început, despre legătura neîntreruptă dintre laic şi religios, sau, dacă preferaţi terminologia lui Mircea Eliade, dintre sacru şi profan. Cu toate atacurile secularizante, care sunt anterioare cu mult comunismului, legătura aceasta s-a păstrat la noi şi s-a păstrat, mai ales, în zonele ca aceasta în care ne aflăm. Pentru că Biserica Ortodoxă a fost cu adevărat o comunitate de credinţă şi de iubire: pentru că preotul de parohie a trăit viaţa enoriaşilor săi şi pentru că a existat duhovnicul de mănăstire.

Am pomenit de elite; elitele strălucite pe care le-au dat aceste locuri. O elită argeşeană există, demnă de tradiţia ei, şi în prezent. Trebuie să vorbim şi de Trupul Bisericii, de credincioşii ei şi, mai cu seamă, de jertfele lor spirituale, dar şi de cei doi dinari ai văduvei... Eu ştiu că sunt compromise, pentru felul în care au fost folosite, cuvintele masă, popor, obşte, însă Biserica a funcţionat în România şi, implicit în Argeş, în vremurile dure ale comunismului, ca un veritabil popor al lui Dumnezeu. Aceasta este explicaţia ponderii cu care ea apare creditată în toate sondajele de opinie, încrederea aceasta, care îi surprinde pe mulţi, este, de fapt, mărturisirea credinţei românilor în Dumnezeu. Când voi ajunge la vârsta memoriilor, poate voi povesti pe larg despre legătura aceasta care a asigurat continuitatea Bisericii în trecutul apropiat – comuniunea dintre credincioşi, cler şi episcop. Ea a reprezentat o binecuvântată solidaritate.

Şi, pentru că am pomenit de solidaritate, vreau să vă spun că un mare teolog catolic, prieten statornic al Bisericii noastre, aflat într-un moment similar celui în care mă aflu eu astăzi, la sfârşitul cuvântului rostit în urmă cu trei ani la Cluj, a ţinut să dea o explicaţie proprie legată de amplasarea unei scene de pictură bisericească. La catolici, arăta părintele Thomas Spidlik, scena Judecăţii de Apoi, cu separarea mântuiţilor de osândiţi, este aşezată în interiorul bisericii, în timp ce, la Voroneţ, este zugrăvită în pridvor, la intrare. Oamenii sunt şi aşa scindaţi în viaţa cotidiană şi măcar atunci când se află în biserică să poată uita lucrul acesta. Să nu mai fie împărţiţi între ei, ci solidari. Din acest motiv, crede teologul catolic amintit, românii au aşezat imaginea respectivă în afara, şi nu în interiorul locaşului.

Solidaritatea membrilor Bisericii se numeşte comuniune. Ea se încheagă cu harul dat de Dumnezeu şi este întemeiată pe iubire. Şi aş dori ca solidaritatea dintre noi să nu se oprească la uşile bisericii, ci să continue dincolo de ele, să pătrundă în toate actele vieţii noastre, surpând astfel zidul pe care lumea contemporană l-a aşezat între sacru şi profan. De altfel, şi o spun cu bucurie, în multe locuri de la noi, bariera aceasta nu există. La noi, Biserica sfinţeşte actele importante ale vieţii şi profanul este, astfel, transfigurat.

Comunitatea, solidaritatea au ca fruct unitatea. Avem nevoie mai mult ca oricând de ea. Pentru că fricţiunile, dezbinările, controversele sterile şi nesfârşite constituie materia acestui zid, redresarea morală de care se vorbeşte mereu nu se poate înfăptui decât dărâmând obstacolele amintite. Morala, şi, în primul rând, morala creştină, este un demers practic, e faptă, nu un discurs. Aşa am înţeles-o şi am ţinut să vă mărturisesc lucrul acesta.” (...)

Tot în anul 2000, Chiriarhul argeşean a primit Ordinul Naţional pentru Merit în grad de Mare Ofiţer, conferit de Emil Constantinescu, Preşedintele României, şi a fost ales Preşedinte al Ligii de Prietenie Româno-Sârbe. (...) În această ultimă calitate, în anul 2007 ÎPS Calinic Argeşeanul a rostit următorul discurs semnificativ (*Argeşul Ortodox*, anul VI, nr. 342 din 6 – 12 decembrie 2007):

„Serbia şi România: tradiţie şi viitor. Atunci când avem în minte, inimă şi suflet preţuire pentru frumuseţea lumii văzute în care ni s-a dat să vieţuim şi nu îndrăznim nicio clipă să se întâmple vreo stricăciune sau nenorocire, este semn că preţuim lucrarea lui Dumnezeu.

Din istoria gândirii filosofice a lumii depănăm firul de aur al învăţăturii că adevărul se brodează măiestrit în viaţa fiecărui om, a fiecărei comunităţi menite să trăiască într-un anumit spaţiu binecuvântat de Dumnezeu.

A ne spune adevărul despre noi înşine şi despre cei cu care convieţuim în spaţiul geografic şi istoric, deopotrivă, este o datorie de onoare şi de suflet. Când vorbim de tradiţie, vom arăta adevărul luminos al istoriei celor două neamuri binecuvântate de Dumnezeu, poporul român şi poporul sârb, cele două obşti naţionale care şi-au împletit viaţa în istoria lor comună.

Istoria popoarelor vecine, geografic, istoric, cultural şi spiritual am putea spune că este una dintre cele mai vechi şi pilduitoare.

→

Marile aniversări

Deschizând Istoria Bisericilor noastre apostolice aflăm despre martiriul preotului Montanus şi soţiei sale Maxima, în anul 304 d.Hr., săvârşit la Moraviţa – Serbia, iar la Sirmium a pătimit moarte martirică episcopul Irineu, diaconul său Dimitrie, precum şi Secundus, Claudius; fecioarele Anastasia şi Basilia, Nicostratus, iar în Singidunum – Moesia Superior (Belgradul de azi) au fost martirizaţi diaconul Ermil şi ucenicul său Stratonic, în anii 304 şi 307 d.Hr.

În aceeaşi vreme, la Tomis – Constanţa de azi (Scythia Minor) cădeau de sabia călăilor păgâni episcopii Efrem, Gordian, Tit, dimpreună cu numeroşi creştini: Lucian, Zotic, Agheu, Narcis, Macrobiu şi mulţi alţii din cauza persecuţiilor împăraţilor romani. Se cunosc cele 10 persecuţii mari, în cei peste trei sute de ani, până la anul 313, când s-a dat Edictul din Milano, de către Sfântul Împărat Constantin cel Mare şi mama sa Elena.

Mergând pe şirul anilor, Statul Sârb se consolida sub Ştefan Nemanja (1186–1195) şi fiul său, Sava, devine primul Arhiepiscop al Serbiei. Ei zidesc Mănăstirile Studeniţa şi Hilandarul de la Muntele Athos, iar mai târziu, Sfântul Nicodim, vlah din Prilepul Balcanilor, călugărit la Hilandar, aduce în Ţara Românească stilul mănăstirilor athonite şi viaţa de obşte a Mănăstirilor din Vodiţa, Tismana, Topolniţa, Gura Motrului, Vişina, Prislop şi altele.

Aşa vom vedea înflorind arta bisericească din secolele XIV-XV, înrudită, într-o sinteză fericită, cu monumentele armeano-georgiene din secolele X-XI, stil îmbrăţişat şi înlesnit de Serbia în întreg sud-estul european, deci şi în România.

Tot în vremea Evului Mediu, domnii Ţării Româneşti aveau legături cu ţarii sârbi. Este bine să reamintim că fiica lui Vlaicu Vodă, fiul lui Alexandru Basarab, Ana domniţa, a fost căsătorită cu Ştefan Uroş, ţarul Serbiei, iar fiica lui Dan I, fiul lui Radu I (1377–1383), Maria domniţa, s-a căsătorit cu cneazul sârb Lazăr, cel pictat în Catedrala Episcopală de la Argeş cu aureolă de sfânt.

Ce vom spune de Iancu de Hunedoara, care la 1444 şi 1456 a salvat Serbia de la paşalâc, împotriva lui Mahomed al II-lea Cuceritorul? Dar despre Mitropolitul Teoctist I, care l-a uns domn pe Ştefan cel Mare (1457-1504) şi care a fost hirotonit de Patriarhul Nicodim al Ipekului (1453)?

Cum să nu ne bucurăm că, la porunca lui Ştefan cel Mare, la Mănăstirea Hopovo, grămăticul Damian copiază *Pravila lui Matei Vlastares*, în anul 1445, iar *Tetraevanghelul moldovenesc* din 1504 se păstrează la Muzeul de Stat din Cetinje.

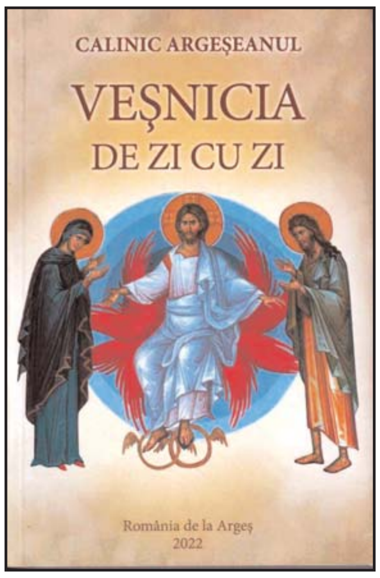
Mănăstirea Bistriţei vâlcene, ctitoria boierilor craioveşti, căsătoriţi cu sârboaice, avea să se împodobească în anul 1497 cu moaştele Sfântului Grigorie Decapolitul aflate în Serbia, iar Radu cel Mare va face danii Mănăstirilor Sfântul Prohor, Deciani şi Sopociani, iar în 1501 ctitoreşte Mănăstirea Lăpuşnia din Crasna.

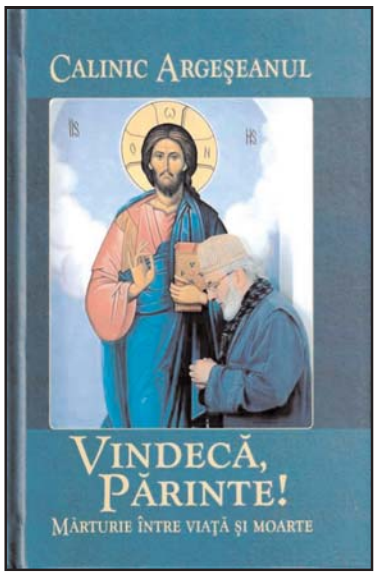
Ceva mai târziu, înrudirile domneşti continuă cu Neagoe Vodă Basarab (1512–1521), care se căsătoreşte cu Despina Miliţa, fiica despotului sârb Iovan Brancovici de Srem (Sirmium).

Ce vom spune despre Neagoe Vodă Basarab, acum înrudit cu familia domnitoare din Serbia, care dimpreună cu mitropolitul Maxim Brancovici, unchiul Despinei Miliţa, care a rectitorit Mănăstirea Cruşedol, unde deja Ştefan cel Mare era în pomelnicul ctitoricesc – iată, cei doi domnitori români cum se întâlnesc în aceeaşi ctitorie sârbească Oreşcoviţa, Prilep, Bitolia, Kuşniţa?

Petru Rareş al Moldovei, fiul lui Ştefan cel Mare şi Sfânt, se căsătoreşte cu Elena Cătălina din familia domnitoare sârbească Brancovici în secolul al XVI-lea.

Vom reaminti că datorită acestor familii domnitoare din Serbia şi Ţara Românească, tiparul va veni şi la Târgovişte, pentru prima dată, unde s-au tipărit cu ajutorul sârbului Macarie

primul *Liturghier,* în anul 1508. Iată că în 2008 se împlinesc 500 de ani de când s-a tipărit acest monument de cultură şi duhovnicie ortodoxă, apoi primul *Octoih*, în anul 1510 şi primul *Tetraevanghel,* în anul 1512. Acelaşi Macarie de neam sârb a sfinţit, ca Mitropolit al Ţării Româneşti, frumoasa catedrală episcopală de la Curtea de Argeş.

Vom reaminti că înfiinţarea Patriarhatului sârb la Ipek, în anul 1557, duce la înfiinţarea de noi scaune vlădiceşti ortodoxe în Banat, la Timişoara şi la Arad, Lipova şi Ineu, păstorite de sârbi şi români. Ne aducem aminte cu evlavie de Sava Brancovici, originar din Korenici de lângă Herţegovina (fost protopop de Ineu-Arad), ajuns Mitropolit al Ardealului – canonizat sfânt de Biserica Ortodoxă Română.

Nu vom uita, de bună seamă, nici pe călugărul Visarion Sarai din Bosnia (dintr-o familie vlaho-sârbă), care în 1744 a luptat pentru revenirea la Ortodoxie a celor dezbinaţi de Biserica Românească de către puterile politice de atunci şi care a murit ca mărturisitor al dreptei credinţe în închisoarea din Kufstein (Austria), prigonit asemenea lui Oprea Miclăuş, Moise Măcinic, preotul Ioan din Galeş, ieromonahul Sofronie de la Cioara şi mulţi alţi sfinţi martiri români.

Trecem doar sumar în revistă faptul că o parte din eparhiile româneşti au fost sub jurisdicţia Patriarhiei din Karlovit, o vreme, iar Andrei Şaguna, macedo-românul, a reînfiinţat Mitropolia Ardealului, fiind crescut în sânul Bisericii Sârbeşti.

Sunt şi alte multe date istorice asupra legăturilor româno-sârbe, în decursul veacurilor, şi vor fi obiectul unui studiu de specialitate care va încununa bucuria frăţiei dintre cele două popoare şi Biserici ortodoxe.

Considerăm aceste frăţeşti legături, veacuri de-a rândul, un semn bun dat de Dumnezeu, ca noi, azi, să reflectăm cu dragoste la trecutul nostru frăţesc şi să întărim legăturile sfinte din secolele trecute, mai ales că ultima înrudire domnească a fost prin căsătoria Principesei Maria, fiica regelui Ferdinand, cu ţarul Iugoslaviei, Alexandru.

Ca un semn de preţuire a istoricelor legături între poporul sârb şi poporul român, în 10 noiembrie 2007, dimpreună autorităţi sârbe şi române am comemorat pe cei aproape 10 000 de ofiţeri şi ostaşi sârbi, croaţi şi sloveni care, în mod voluntar, în Primul Război Mondial, au luptat pentru eliberarea şi unitatea poporului român.

Am dorit şi cu acest prilej de bucurie din luna colindelor care preamăresc Naşterea Domnului nostru Iisus Hristos, să reamintim pentru noi cei de azi legăturile unice şi excepţionale din istoria celor două naţiuni, română şi sârbă. Şi cu această ocazie, vă transmit înalta binecuvântare a Sanctităţii Sale, Daniel, Patriarhul României, cu dorinţa ca Dumnezeu să ajute poporului sârb şi să fie în prietenie cu poporul român aşa cum a fost în toate timpurile, dorindu-vă sănătate şi bucuria sfintei prietenii româno-sârbă, care leagă cele două popoare şi să lumineze viitorul în credinţă, nădejde şi dragoste frăţească." (…)

Înaltului ierarh i s-au conferit, în anii următori, multe alte titluri: Cetăţean de onoare al comunei Ţiţeşti, judeţul Argeş (2007); Distincţia Eparhială a Eparhiei Buzăului şi Vrancei (2007); Cetăţean de onoare al comunei Corbeni (2009); Cetăţean de onoare al comunei Bradu (2011); Ordinul „Coroana României în grad de Ofiţer", conferit de Majestatea Sa, Regele Mihai I de România (2013); Cetăţean de onoare al Oraşului Mizil (2013); Ordinul „Sfinţii Martiri Brâncoveni" al Patriarhiei Ortodoxe Române (2014); Cetăţean de onoare al Municipiului Slobozia (2014); Cetăţean de onoare al comunei Ştefan cel Mare, judeţul Argeş (2017); Cetăţean de onoare al comunei Muşăteşti, judeţul Argeş (2017); Distincţia oficială a Statului Vatican pentru jubileul extraordinar al milei 2015-2016 (Official Medal for the Extraordinary Jubilee of Mercy, 2015-2016) (2017). În anul 2019, la 9 decembrie, Senatul Universităţii „Lucian Blaga" din Sibiu i-a acordat titlul de *Doctor Honoris Causa*, la propunerea Consiliului Facultăţii de Teologie „Sfântul Andrei Şaguna".

Lacrima Anei

Soră Ană

– Soră Ană, soră Ană,
Suflet fără de prihană,
Unde e a ta icoană,
Lacrima prelinsă-n geană?
Unde-i boiul mlădios,
Glasul lin şi tânguios,
Dorul după soţior,
Jalea după pruncuşor?
– Tu mă-ntrebi unde e Ana?!
Au nu ştii că-ţi este geana
Udă de al Anei plâns?
Nu ştii că, în piept, ai strâns
Dorul Anei, de nestins,
Jalea ei de necuprins?
Alei, buna mea surată,
Nu mai sta îngândurată,
Ci priveşte-n jur odată:
Umbra ta fremătătoare,
Aşternută la picioare,
Este umbra mea de Ană;
Pasu-ţi sprinten de codană,
Este pasul meu de Ană.
Sunt în jertfa-ţi miruită
Şi-n iubirea-ţi neştirbită…
Aşadar, alină-ţi rana:
Unde eşti, acolo-i Ana!

Io Ana Doamna

Io Ana Doamna,
Stăpână a toată zarea
Dorului,
Până dincolo
De marea cea Mare a Jertfei,

Te leg pe tine,
Manole Meştere,
Să durezi mănăstire
Cu turle-avântate,
În dans rotit,
Către cer.
Iară, în clopot,
Să-i torni
Plânsetul pruncului tău
Nenăscut.

Şi, făurindu-ţi aripe,
În zborul tău
Spre pământ,
Să te înalţi
La veşnicie.

Maria-Ioana Vasiloiu este absolventă a Facultăţii de Limbi Romanice şi Clasice (Secţia Franceză-Română) a Universităţii din Bucureşti (1973), traducătoare, membră a Uniunii Scriitorilor din România. A publicat un mare număr de cărţi pentru copii (*Povestea lui Moş Crăciun cel veşnic tânăr*, 1994 şi 2002; nu mai puţin de şase cărţi în anul 2000 etc.), traduceri în limba română (peste 40 de volume), cărţi în limba franceză, a scris şi tradus scenarii radiofonice, a publicat proză, poezie, articole în reviste şi antologii, a participat la numeroase emisiuni radio şi TV, lansări de carte, festivaluri, ateliere de lectură, evenimente culturale interne şi internaţionale.

Cele două poeme de mai sus sunt inedite.

Seniori ai culturii

Georgeta Filitti

S-a născut la 1 iunie 1938, la Bucureşti. Absolventă a Facultăţii de Istorie a Universităţii din Bucureşti (1956-1961). În 1971 şi-a susţinut teza de doctorat *Contribuţii la studiul dezvoltării pieţei interne în Ţara Românească în perioada de destrămare a feudalismului. Bâlciurile,* la Facultatea de Istorie-Filosofie a Universităţii „Babeş-Bolyai" din Cluj, devenind doctor în ştiinţe istorice. A fost cercetător ştiinţific (1961-1998) la Institutul de Istorie „Nicolae Iorga" din Bucureşti, consilier (1997-2004) la Fundaţia „Ion Ghica", bibliotecar şi şef de serviciu (2004-2007) la Biblioteca Metropolitană Bucureşti; cercetător (2007-2010) la Institutul Naţional pentru Memoria Exilului Românesc, lector (din 2009) la Fundaţia „Calea Victoriei".

Specialistă în istoria premodernă şi modernă a României, are contribuţii referitoare la istoria economică a Principatelor Române în epoca modernizării lor şi relaţiile cu ţările vecine, cu precădere relaţiile româno-greceşti. Ca urmare a cercetărilor asidue în arhivele româneşti şi străine, a pus în circulaţie sute de documente inedite. A publicat ediţii critice ale operelor, jurnalelor, memoriilor, corespondenţei unor personalităţi politice şi culturale (Mihail Kogălniceanu, Nicolae Iorga, Ioan C. Filitti, Victor Slăvescu, George Ciorănescu, Nicolae Suţu). S-a aplecat şi asupra istoriei Bucureştiului şi a familiilor boiereşti din principate. Rezultatele cercetărilor se regăsesc în peste 400 de articole, zeci de prefeţe, traduceri din limbile engleză şi franceză ale unor lucrări (semnate, printre alţii, de Regina Maria, Matila Ghyka, Simona Lahovary, Jean Duche, Dorm Byrne etc.).

Autoare a numeroase cărţi, între care: *Les foires de la Valachie pendant la période 1774-1848* (1973); *Revoluţia din 1821 condusă de Tudor Vladimirescu. Documente externe* (1980, în colab.); *Documents gréco-roumains. Les fonds Mourouzi d'Athènes* (1991, în colab.); *Comorile unei arhive: Fondurile Constantin I. Karadja* (1996, în colab.); *Bibliografia istorică a României,* vol. II, *Secolul XIX* (1999, în colab.); *Călătorie în timp prin Bucureşti* (2002; ed. II, 2006); *Călători străini despre Ţările Române în sec. al XIX,* vol. I-III (2004-2006, în colab.); *Mileniul românesc. 1000 de ani de istorie în imagini* (2006; ediţii în română şi engleză; ediţie bilingvă, 2018, în colab.); *1880-2010. Mereu împreună. 130 de ani de relaţii diplomatice greco-române* (2010); *Palatul Cantacuzino. Istoria unei case* (2011); *Bucureştiul grecesc* (2011; ed. II, 2014; ed. III, 2022); *Iancu Bălăceanu, Amintiri politice şi diplomatice 1848-1903* (ed. II, 2018); *A fost odată comunism* (audiobook, 2019); *C. Caracaş, Topografia Ţării Româneşti* (ed. bilingvă, ed. II, 2021). Este o prezenţă activă în periodicele culturale, la radio, televiziune, la cursurile Universităţii de vară „Nicolae Iorga" de la Vălenii de Munte. A fost distinsă cu Premiul „Nicolae Bălcescu" al Casei Regale a României" (2012), Ordinul Naţional „Serviciul Credincios" în grad de Cavaler (2019).

(După Dorina N. Rusu, *Membrii Academiei Române. Dicţionar 1886-2022.* Partea I (A-L), Ediţia a VI-a, revăzută şi adăugită, Editura Academiei Române, Bucureşti, 2023.)

Un splendid volum omagial

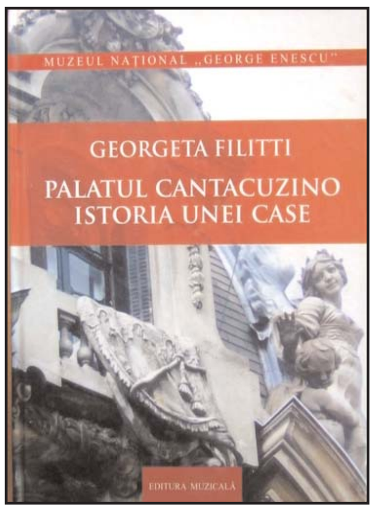
Crina BOCŞAN

În ultima perioadă, mai exact în ultimele decade, au fost editate lucrări consacrate unor personalităţi care au marcat viaţa culturală şi spirituală a societăţii în România. Se spune că „cine nu îşi cunoaşte trecutul, nu înţelege prezentul şi nu îşi are viitor". În condiţiile în care educaţia şi instrucţia sunt în impas, este necesar să ne uităm în urmă în dorinţa de a echilibra sistemul. Apar materiale interesante şi bine argumentate despre dascăli şi formatori de şcoală, ai căror discipoli s-au dovedit a fi mecena spirituali ai generaţiilor actuale prin propriul exemplu.

În acest peisaj, volumul omagial *Doamna Academician Georgeta Filitti la 85 de ani* apărut la Editura Cetatea de scaun în anul 2023 se impune ca o lucrare de înaltă rezonanţă şi ţinută. Bine structurat, volumul îngrijit de Dr. Olga Sandu oferă cititorului în prima parte portretul doamnei academician în rama activităţii domniei sale, cronologic, strict profesional: studii superioare, doctorat, experienţă materializată în publicaţii şi în obţinerea titlului de membru de onoare al Academiei Române şi recunoaşterea ca specialist în istoria modernă şi contemporană a României. Sunt menţionate publicaţiile grupate pe perioade, multe dintre acestea premiate. Diversitatea temelor se circumscrie în zona ediţiilor Mihail Kogălniceanu, Nicolae Iorga, I.C. Filitti, Constandinache Caracaş, despre *Topografia Ţării Româneşti*, dar şi despre vocile exilului. Doamna Georgeta Filitti are şi contribuţii la volume omagiale şi semnează peste 20 de prefeţe, dar şi numeroase traduceri din franceză şi engleză; are rubrici permanente la *Magazin istoric, Arhive bucureştene* etc. Activităţile desfăşurate de doamna Georgeta Filitti, cum ar fi cele peste 500 de articole în reviste de specialitate, colaborare online, conferinţe la Universitatea de vară „Nicolae Iorga", emisiuni TV, participare la comisii de evaluare întregesc profilul omului de ştiinţă. Era firesc ca doamna academician Georgeta Filitti să primească recompense pe măsura contribuţiei în arealul cultural românesc, cum este indemnizaţia viageră de merit, medalii, Crucea Casei Regale a României, Ordinul naţional Serviciu Credincios în grad de cavaler ş.a.

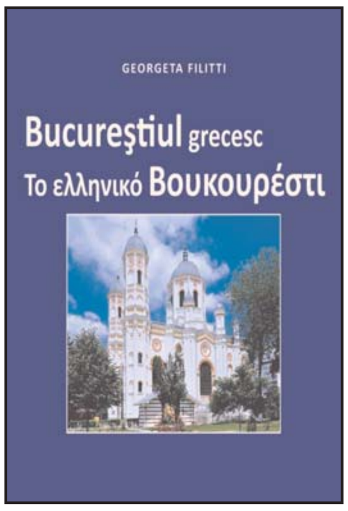
Din capitolul *Tabula gratulatoria* este suficient să amintim excepţionala prezentare a lui Ionuţ Vulpescu care surprinde esenţialul: „Cărţile doamnei acad. Georgeta Filitti sunt anchete istorice care recuperează o societate a talentelor, a elitelor care gândesc, simt şi trăiesc într-o limbă şi o cultură". Sandra Ecobescu evocă „persoana extrem de caldă, deschisă, cu mult umor şi energie, dornică să împărtăşească cunoştinţele despre momentele cele mai importate din istoria noastră şi semnificaţia acestora pentru destinul unei ţări", „acel tip de intelectual, de dascăl extrem de rar şi valoros. După ce a adunat cu pasiune şi inteligenţă informaţii din cărţile de istorie, din documente, din jurnalele unor personalităţi marcante, din muzee, din călătorii, Georgeta Filitti împărtăşeşte toate aceste comori cu cei din jur, cu orice prilej" – îşi încheie pledoaria autoarea. La rândul său, Radu Găină vorbeşte despre tenacitatea ca trăsătură de caracter a doamnei academician.

Portretul omului Georgeta Filitti este completat şi pus în lumină de intervenţiile celor cu care a colaborat în institutele de cercetare şi în edituri. Irina Margareta Nistor este entuziasmată de „acelaşi zâmbet subtil şi cu mii de înţelesuri (...), aceeaşi ironie fină, izvorâtă dintr-o minte brici". Prof. univ., consilierul prezidenţial Sergiu Nistor vorbeşte despre „personalitate de referinţă în peisajul ştiinţific al istoriei moderne şi contemporane". Jurnalistul Dan Manolache este entuziasmat de farmecul inteligenţei erudite a Georgetei Filitti, menţionând subiecte de emisiuni la care a fost invitată doamna academician. Dorin Matei vorbeşte despre pasiunea pentru lucrul bine făcut al aniversatei, ce aparţine generaţiei de aur a cercetătorilor consacrându-se muncii în arhive, descoperirii de noi documente, interpretării acestora. Mai poetic, Monica Pillat recunoaşte că pentru doamna Filitti istoria este „bogăţie hrănitoare, dată spre vieţuire generaţiilor succesive". Dan Horaţiu Popescu şi Stejărel Olaru oferă imaginea lectorului desăvârşit în colaborarea avută, subliniind talentul înnăscut şi aparte de a povesti istoria cu suflet. Caracterizarea făcută de acad. Răzvan Theodorescu spune tot, numind-o „animator cultural de cea mai bună calitate". În încheiere, cităm cuvintele Sandei Vişan referitoare la locul doamnei Filitti: „un istoric de graţia intelectuală, precizia şi forţa de expresie ale Georgetei Filitti, cu atât mai greu şi-ar găsi echivalentul digital". Astfel, acest capitol al volumului omagial reuşeşte să creeze portretul cercetătorului Georgeta Filitti, devotată ştiinţei cu menirea de a împărtăşi ce a dobândit cu eforturi şi pasiune.

Capitolul intitulat *Contribuţii* însumează treizeci de semnături pe articole şi comunicări ale celor care de-a-lungul timpului au avut ocazia să o cunoască sau să colaboreze cu doamna academician Georgeta Filitti şi care s-au simţit onoraţi în semn de admiraţie să o felicite sub această formă. Despre *Cunoaşterea umană* scrie C. Bălăceanu Stolnici, preot dr. Claudiu Bazavan mărturiseşte că este *recunoscător, emoţionat, bucuros* în călătoria cu doamna Filitti, prof. dr. Crina Bocşan semnează procesul literar intentat lui B.P. Hasdeu, dr. Daniela Buşă prezintă aspecte politice în perioada iulie – decembrie 1914 ş.a.m.d. Majoritatea temelor abordate sunt istorice, având în vedere că autorii sunt colegi şi colaboratori ai doamnei academician omagiate. Simpla enumerare a titlurilor oglindeşte valoarea volumului despre cei 60 de ani de activitate ai Georgetei Filitti: *Un hrisov de la Alexandru Constantin Moruzi, Logodne, căsătorii la curtea regală a României, Raporturi speciale între Hanatul tătar din Crimeea şi Poarta Otomană, Din activitatea Societăţii Ortodoxe Naţionale a femeilor române, Anul 1784 – în jurul suveranităţii, Cercetări istorico-sociologice în judeţul Hunedoara, România şi deschiderea relaţiilor diplomatice cu Vaticanul, Afinitatea Ţipoia – Picasso în arta românească* ş.a. Printre semnatari sunt nume deosebite în ierarhia valorilor ştiinţifice şi culturale ca Ioan-Aurel Pop, Ioan Opriş, Dumitru Preda, Paulina Popoiu, Narcis Dorin Ion şi lista continuă şi, desigur, ar fi fost şi mai lungă deoarece numeroase persoane care au cunoscut-o în diferite momente (cursuri, seminarii, simpozioane, emisiuni TV) adăugau elogii adresate doamnei academician Georgeta Filitti.

O lucrare fundamentală privind credinţa lui Eminescu

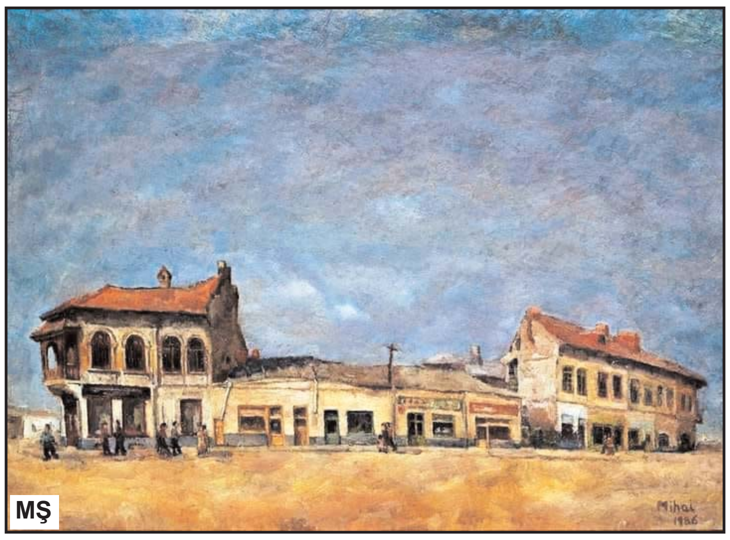

Elis RÂPEANU

Eminescu şi adevărul Sfintei Scripturi de Mihail-Nicolae Stanca este o lucrare fundamentală, apărută când se simţea cel mai mult nevoia să se demonstreze, cu argumente peremptorii, de ordin teologic, credinţa lui Eminescu. În contextul în care valorile româneşti sunt negate sau controversate, când în locul tradiţiei, sedimentată de-a lungul veacurilor, de moşii şi strămoşii noştri, ni se oferă, cu multă „bunăvoinţă”, modele străine de specificul nostru, e de datoria oricărui om de spirit care se simte român să apere credinţa, limba, cultura, valorile de orice fel care ne asigură specificul şi stabilitatea în timp. Or, un reprezentant al unei asemenea valori ale cărei proporţii, adâncimi n-au fost încă dezvăluite în pluritatea şi semnificaţia ei, este Mihai Eminescu – simbol al neamului, bolta cea mai înaltă a spiritualităţii româneşti. Şi pentru că este imposibil să demolezi o operă genială, detractorii se concentrează asupra omului, speculându-se aspecte real-imaginare ale acestui geniu. Două sunt direcţiile principale în care se concentrează eforturile denigratorilor neinformaţi sau cumpăraţi: perseverenţa cu care încă susţin stigmatul de „mare întunecime”, de „luetic (sifilitic) nebun” – mit datorat „divinului” G. Călinescu – şi *contestarea credinţei* lui, vizându-se, de această dată, atât omul, cât şi opera care, chipurile, ar fi lipsită de spiritualitatea specifică neamului prin neimplicarea în preceptele religiei noastre ortodoxe. Vorba savantului Horia Bădescu, piticul se agaţă de pulpana unui uriaş şi numele hulitorului va fi asociat cu cel al gigantului (în *Curtea de la Argeş*, ianuarie 2013, p. 3). Ne-am coborî la nivelul minţilor răvăşite de furtuni venite de oriunde sau, mai rău, ale răuvoitorilor cu inimi negre ori dominaţi de forţe oculte, dacă gândul nostru ar fi traversat, măcar o clipă, de defăimarea care i se aduce omului şi, implicit, geniului Eminescu, şi anume că a fost nebun şi beţiv, lipsit de credinţă. Nebun? Preocupat de pahar? E la mintea nu a cocoşului care cântă în ogradă, ci a râmei care se îndoapă cu ţărână că despre autorul unei opere geniale, o capacitate care a lăsat zeci de mii de pagini de manuscris, cu o minte care a parcurs filosofii şi mituri ale umanităţii de-a lungul veacurilor, nu se pot pronunţa asemenea stigmate, precum cele cinci răni ale lui Hristos. Şi, din lucrarea la care ne vom referi, învăţăm că nimic nu e mai înţelept decât să aneantizezi „neamul de năpârci” cu propria lor armă. Da, Eminescu a fost un fel de „nebun”, dar e „o prăpastie de netrecut” între nebunii lumii acesteia şi nebunii în Hristos Domnul şi Mântuitorul nostru. „Pilda Domnului Nostru Iisus Hristos şi a Sfinţilor Apostoli au urmat-o toţi sfinţii cei nebuni după Hristos în toate veacurile şi a continuat-o magistral Eminescu” (vol. I, p. 17).

Dar, cu timpul – şi nu de la sine – adevărul iese la suprafaţă ca untdelemnul deasupra apei. S-au scris studii în care cercetătorii, specialişti sau iniţiaţi în domeniul religiei, relevă, având în vedere, cu preponderenţă, opera poetică, dar şi realităţi din biografia sa, sentimentul religios al marelui poet. Academicianul Zoe Dumitrescu-Buşulenga (1920-2006), marea noastră Profesoară care a-mbrăcat haina monahală sub numele de Maica Benedicta şi care-şi doarme somnul de veci în Cimitirul Mânăstirii Putna, nu departe de Ştefan cel Mare şi Sfânt, analizând o seamă din poeziile lui Eminescu, demonstrează că nefericirea vieţii proprii nu l-a făcut pe poet să se înstrăineze de adâncul arhetipal din el. Numai un om care e pătruns adânc de taina existenţială a Învierii se poate ruga lui Dumnezeu astfel: *Iar celui ce cu pietre mă va izbi în faţă/ Îndură-Te, Stăpâne, şi dă-i pe veci viaţă.* Eminescu care, în întreaga sa lirică, exprimă puterea iubirii – sentiment cu care Dumnezeu l-a înzestrat pe om – rugându-se pentru viaţa altuia, chiar dacă l-a lovit, „dovedeşte o adâncă înţelegere a jertfei, în primul rând a Mântuitorului, şi îi conferă o valoare divină creatoare”. Argumentele aduse de acest mare om de cultură, marea Profesoară, se bazează pe adânca cercetare a operei eminesciene, la care adaugă, într-o oarecare măsură, dovezi din Sfânta Scriptură.

O importantă contribuţie la „demolarea” ideilor susţinute de neiubitorii lui Eminescu o aduce savantul Tudor Nedelcea care a publicat, în 2000, studiul *Eminescu şi Cugetarea sacră*. Autorul citează, foarte inspirat, rânduri din lucrarea academicianului Eugen Simion, *Fragmente critice*, vol. I, 1997: Eminescu face parte din categoria poeţilor care, „necăutând cu dinadins temele religioase, ajung la un anumit prag de reflecţie lirică şi de expresivitate, la o metafizică de tip liric în care miticul şi religiosul se împletesc şi se confundă. /.../ Eminescu dă dovadă de o neobişnuită încordare a spiritului, o voinţă colosală de cuprindere, un fior, în fine, aproape mistic de a cuprinde marile mecanisme cosmice, /.../ se simte un spirit care a citit bine Apocalipsa. /.../ Întâlnirea cu religiosul este, în acest mod, indirect posibilă printr-o poezie care, fără concepte teologice, ne pregăteşte să înţelegem Marele Cod. Pe scurt, *metafizica poetică duce de multe ori mai direct spre sugestia divinului decât poezia construită după canoane teologice*” (s.n.).

Ne permitem să amintim şi lucrarea noastră *Eminescu şi Credinţa*, publicată în *Familia română* de la Baia Mare (redactor-şef, dr. Theodor Ardelean), precum şi în revista online a U.Z.P.R. Am adus argumente privind viaţa şi opera lui Eminescu, demonstrând că el n-a fost lipsit de credinţa în Dumnezeu, a respectat şi a apărat religia şi biserica noastră ortodoxă; am citat şi din articolele sale din *Timpul,* precum şi din manuscrise. Interesantă este opinia lui N. Steinhardt, care afirmă că de la autorii profani nu aşteaptă nimeni studii în domeniu. Totuşi, „autorii de specialitate pot fi interesanţi, chiar adânci, dar autorii profani sunt aceia care *mai ales* (s.sa) exprimă sentimentul religios al unei naţiuni, adeziunea ei la Misterul fascinant şi cutremurător. /.../ La ei palpită duhul credinţei, acolo se află esenţa vie.” Marea profesoară Rosa del Conte a scris un studiu privind poezia religioasă la Eminescu, însă Steinhardt afirmă că acesta n-a fost un *poet religios propriu-zis*, nici ca V. Voiculescu, Ioan Alexandru, Radu Gyr sau ca Nichifor Crainic, dar aceasta nu înseamnă că-şi reneagă credinţa.

Nici Părintele Constantin Galeriu (1918-2003), acest „mărturisitor jertfelnic al Evangheliei şi al idealurilor poporului român”, „predicator harismatic şi preot misionar” (v. *Lumina,* 13 noiembrie 2018), n-a fost străin de aceste probleme şi s-a implicat direct ca autor de studii sau sprijinind cu prezenţa sa manifestările închinate marelui poet. Publică lucrarea *Chipul Mântuitorului Iisus Hristos în gândirea lui Mihai Eminescu* (în *Studii teologice*, Seria a II-a, Anul XLIII, nr.1, ianuarie-februarie 1995, p. 45-54). Cu mari resurse de erudiţie şi gândire, revelează şi aprofundează sensuri noi în scrierile lui Eminescu şi din viaţa acestuia, le dă lumina unui mare slujitor al Bisericii. Profitând de soliditatea argumentelor sale, am completat studiul nostru privind *Eminescu şi Credinţa,* prezentat şi la Seminarul Teologic din Bucureşti, în 15 ianuarie 2015. Părintele Galeriu consideră, totuşi, pe bună dreptate, că opera cu piscuri şi profunzimi încă insuficient descifrate se cere mai intens analizată. Lucrări de mare importanţă, pe această temă, au publicat şi dr. Valeriu Lupu din Huşi, acad. Ioan-Aurel Pop, preşedintele Academiei, Nicolae Georgescu ş.a.

Şi iată că atunci când se simţea mai mult nevoia, vede lumina tiparului opera fundamentală, în două volume totalizând peste 1.300 de pagini, *Mihai Eminescu şi adevărul Sfintei Scripturi* (Ed. Pim, Iaşi, 2021) pentru care s-a nevoit mulţi ani, aplecat asupra textelor, inginerul cu studii teologice Mihail-Nicolae Stanca, născut în 1943, 10 noiembrie, pe plaiurile de legendă ale Argeşului, în comuna Hârtieşti, satul Lucieni. Lucrarea a apărut în acest prezent bulversat şi bulversant, când era mai necesar ca oricând să se demonstreze, cu argumente de specialitate, care aneantizează, de la început, orice obiecţie, credinţa ortodoxă a lui Eminescu. Mihail-Nicolae Stanca aduce cu „asupra de măsură”, ca-ntr-o inspiraţie divină, această cercetare de anvergură în care, îmbinând aspecte culturale umaniste ample cu studierea Bibliei, demonstrează un adevăr – credinţa lui Eminescu – contra căruia nu se poate replica nimic; relevă structura de adâncime a operei şi a lucrărilor lui Eminescu, în ansamblu. Pentru că, până acum, studiile au avut în vedere, cu preponderenţă, opera poetică a celui pe care mulţi l-au vrut răstignit pe cruce. Să nu uităm paginile în care autorul însuşi se confesează, îşi exprimă recunoştinţa faţă de înaintaşii care au întreprins studii de valoare privind credinţa lui Eminescu. Părintele Miron Cristea Elie şi-a obţinut doctoratul cu tema *Mihai Eminescu. Viaţa şi opera. Studii asupra unor creaţii mai noi din literatura română*, exegeză care n-a fost pusă în valoare de critica literară românească.

Profunzimea şi vastitatea conţinutului lucrării nu pot fi redate, ci sugerate într-o prezentare. După cum constată orice cititor interesat şi după cum precizează şi domnul prof. dr. Constantin Mihail Popescu în articolul *O carte fundamentală despre Eminescu*, publicat în revista *Valahia. Dacia nemuritoare* nr. 90, febr. 2021, p. 4, această operă e cuprinsă în două volume. „În primul volum sunt trecute în revistă temele simbolice majore, tutelare ale operei eminesciene:

Partea I

– Lumina – Soarele, Luna şi stelele
– Aurul, argintul şi arama
– Culoarea, semnificaţie şi simbolism
– Apa: izvorul, lacul, marea, oceanul
– Stânca, corabia şi pustiul
– Vegetaţia: iarba, copacii, florile
– Cuvântul/vibraţia prin vocale şi consoane
– Numerele, semnificaţia şi simbolismul lor
– Sufletul, somnul şi visul.

Volumul al doilea abordează teme teologice fundamentale pentru cultura românească, aşa cum sunt ele reflectate în opera eminesciană:

Partea a II-a

– Revelaţia Dumnezeiască, Maica Domnului şi Mântuitorul
– Revelaţia Dumnezeiască – mană cerească pentru opera lui Eminescu
– Mântuitorul Iisus Hristos, Maica Domnului, îngerii şi demonii în opera eminesciană.

Partea a III-a

– *Sfânta Scriptură* şi *Filocalia* în opera eminesciană
– Eminescu şi Sfinţii Părinţi – o paralelă posibilă
– Moartea, viaţa şi viaţa veşnică
– Mihai Eminescu, învăţător, filosof, preot, apologet şi martir.

Prin vastitatea, profunzimea şi seriozitatea abordării operei eminesciene, autorul a identificat şi a pus în lumină reperele fundamentate ale gândirii şi creaţiei lui Mihai Eminescu, stabilind şi punţile ideatice cu textele fundamentale ale Sfintei Scripturi şi ale gândirii creştin-ortodoxe”.

→

In memoriam

Niculae Gheran în oglinda corespondenţei (X)

Rodica LĂZĂRESCU

În 2003, Şerban Constantin Rădulescu-Zoner (n. 29 mai 1929, Piatra Neamţ – d. 14 martie 2012, Moroeni, Dâmboviţa), deţinut politic între 1959 şi 1962, după 1989, deputat în două legislaturi (1992-1996 Partidul Alianţa Civică; 1996-2000 pe listele PNL), iar între 2001 şi 2007, preşedintele Alianţei Civice, cercetător la Institutul de Istorie „N. Iorga", publică, la Editura Paideia, volumul *A fost un destin. Amintiri, mărturii, dezvăluiri,* un melanj de document istoric şi scriere în regim mnezic (ce se dovedeşte, pe alocuri, amnezic!).

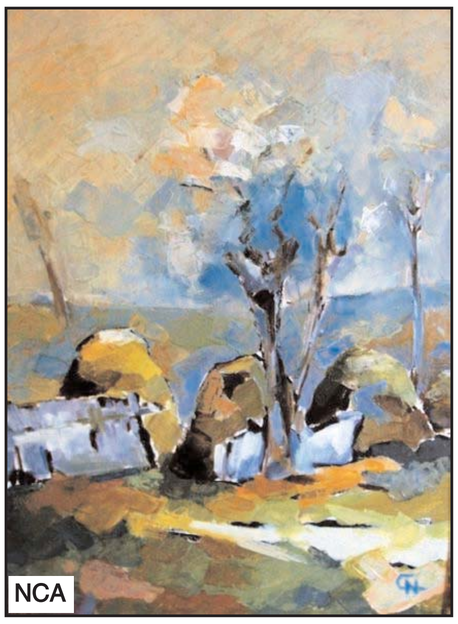
După doi ani, fostul său coleg de liceu, regăsindu-se în paginile *amintirilor* zoneriste, îi scrie acestuia o lungă epistolă, îi pune în plic şi o pagină cu propriile amintiri, pagină care însă nu s-a păstrat. Bănuim că e un fragment din ceea ce va deveni capitolul IV (*Câini de rasă şi maidanezi*) din volumul publicat abia în 2008 (*Târgul Moşilor*), primul din viitoarea tetralogie *Arta de a fi păgubaş*. Varianta definitivă a fost, desigur, adusă din condei spre a se constitui într-o replică directă dată colegului său, căci nu degeaba găsim în acel fragment cuvântul destin (*Unii vor da vina pe destin, uitând că, în mare măsură, ţi-l mai faci şi singur.*)

[1]
Bucureşti, 16 iunie 2005, joi
Dragă Zoner,

Folosesc acest apelativ, renunţând la „colega" sau „Şerbane", cu nostalgia anilor de odinioară, când Lişcu ne înfiora sufletul, scoţându-ne la tablă fără să consulte catalogul, după inconfundabilul sistem „la papagal". Aflat între doi poli: Alexescu Matei şi Zoner Şerban, eram în culmea fericirii să-ţi aud numele, cât mai departe de mine, aflat mai la mijloc, în apropierea lui Korne. Fost-ai, lele, cât ai fost; din băiatul zvelt, frumos, cu părul scurt, răsculat deasupra frunţii, zvăpăiat ca argintul viu, şi ajuns un bătrânel cu limba ascuţită, mototolit de vreme şi brăzdat precum Voltaire. De mine ce să mai zic? În afară de tinereţea sufletului, nu mi-a rămas nimic din vechea înfăţişare; chel şi supraponderal, mi-ar sta bine, cu mâinile la spate, în faţa unei prăvălii ce-şi aşteaptă clienţii. Aşa se face că, din cochetărie, ocolesc deliberat camerele de luat vederi.

Bătrâne, ţi-am citit cartea şi te felicit fără ipocrizie. Peste propriu-ţi destin, istoricul din tine e prezent tot timpul – uneori excesiv –, întreaga ispravă având valoarea unui manual alternativ, frumos scris, despre perioada interbelică. În rest, de pe cealaltă lume, Garabet şi Mazilu, profesorii noştri de română, te vor felicita, obligându-te să sughiţi.

Nu-ţi ascund că, întreţinând o rubrică săptămânală de evocări şi documente în paginile „Adevărului [literar] şi artistic", am fost tentat să scriu despre mărturisirile tale. Poate o voi şi face cândva, îngăduindu-mi să privesc copilăria printr-o altă prismă. Câine de rasă, tu ai crescut în lesă, trăind între blocuri, în curtea din Maria Rosetti. Mereu controlat şi îngrădit. Voi încerca, fără eforturi prea mari, să reconstitui şi poezia câinelui slobod – spune-i şi maidanez –, crescut în libertate totală, pe lacurile şi în pădurile din jurul Bucureştilor, fugind de la şcoală pentru a bate mingea pe puzderia de terenuri sportive în mahalaua Oborului – azi cartier central. Nu-i o întâmplare că o parte din liota frecventată a ajuns să fie fruntea sportului românesc, jucători şi antrenori de talie mondială. Între ei, fraţii Ionescu, ruibişti vestiţi (cu cel mai mic, Titi Ionescu, antrenor al naţionalei noastre, am fost colegi). De la amărâţii ăştia am deprins legea solidarităţii, după cum de pe urma prieteniei deschise tuturor celor de vârsta mea, bogaţi sau săraci, am învăţat tehnica şi strategia de grup a atacului şi apărării. În jungla copilăriei mele, deviza „toţi pentru unul, unul pentru toţi" era o realitate. Altminteri, te pomeneai bătut măr, continuu, soartă obligatorie oricărui lup singuratic. Tu reţii – de pildă – că la 13 ani vă povesteam cum e viaţa prin bordeluri (în realitate la 14 ani). N-ai înţeles nimic din febrilitatea acelei vârste. Noi eram totuşi copii, încă tributari basmului prinţesei furate şi ascunse într-un castel păzit de balauri. Ei bine, dragă Şerbane, multpreafrumoasa Florence ne îmbrobodise cu povestea fetei de colonel, răpită şi condamnată să fie roabă, până când iubitul ei va achita o cumplită datorie. N-o iubeam doar biblic, ci din tot sufletul, adunând bani s-o eliberăm cât mai repede. Nu ştiu dacă trebuie să te lauzi sau să-ţi imputi că n-ai făcut parte din această „conspiraţie" a răilor colegi, care au primit prima blenoragie ca pe-o decoraţie. Cu ochii de azi, pot afirma că nu port răspunderea onaniei altora, scutiţi să strângă din dinţi când se uşurau. Noroc cu penicilina, apărută atunci ca necesitate istorică.

Până la evocarea unei copilării mai puţin ortodoxe, dar colorate, am smângălit o pagină pe care ţi-am dedicat-o. Ţi-o anexez. Eliberându-mă de povara unei ediţii critice, odată cu pregătirea celui de-al 23-lea tom din ediţia integrală Rebreanu, după 4 decenii mi-am îngăduit să scriu câte ceva la o mai veche chemare. În afară de volumul „Sertar" – lăudat mai mult decât merită (îţi trimit şi ultima cronică din „România literară") –, am scris şi câteva foiletoane, dintr-un fals „roman de tranziţie". Aici am înghesuit şi paginile dedicate ţie. Era un mod indirect de a-ţi reproşa că ai preluat zvon fals („aflasem că iniţial fusese ofiţer"). Or era de notorietate că, de la 20 de ani, avusesem continuitate în sistemul editorial, de unde am şi fost pensionat. În acest aparat, n-am fost niciodată director general al Centralei Editurilor – cum spui tu –, ci secretar al Consiliului Editurilor, din cadrul Comitetului de Stat pentru Cultură şi Artă, funcţie la fel de importantă, dar consultativă, nicidecum executivă. De aici şi mâhnirea ta, deoarece decizia unei încadrări nu-mi aparţinea (de altminteri, potrivit canoanelor timpului, un fost deţinut politic n-avea nicio şansă să lucreze într-o redacţie, orice numire trebuind contravizată de nişte imbecili din secţia de presă a regretatului tău CC al PCR). Asta nu m-a oprit ca, în mod particular, să rămân acelaşi bun coleg cu câţiva colegi ieşiţi din ghearele puşcăriei. Între ei, Octavian Rădulescu (Vică), Nicolae Petrescu („Cretinul" – cum îl blagosloveşti tu, colegul tău de armie, după condamnarea lui de 17 ani, recompensă pentru „crimă împotriva orânduirii sociale de tip fascist şi organizaţie paramilitară").

Îţi place sau nu, de acelaşi „Cretin" te mai leagă şi regalismul său. Nu te va invidia niciodată pentru cartea scrisă acum, dar, în sinea lui, te va gelozi, poate, de faptul că ai stat în preajma monarhului. Bucuria lui a fost şi este să aibă în casa-i modestă chipul Majestăţii Sale, grafie autentică de demult, cine ştie cum dosită. Dar nu mă bag în opţiunile voastre dinastice, care niciodată n-au „gheranjat" credinţele mele.

→

Şi cu acestea, domnul prof. dr. Constantin Mihail Popescu a notat esenţialul privind cuprinsul acestei lucrări a cărei lectură cu creionul în mână îl face pe omul dedicat culturii să vadă mai clar nu numai ce este „la vedere", ci şi ce este dedesubt, pătrunzând cu gândul în adâncime... şi nu numai ce este la nivelul nostru, ci şi ce este deasupra, înălţând gândul. Deci, numai citirea ei cu implicare îi poate cuceri celui care o cercetează gândirea şi sufletul topite deopotrivă în referinţe la tot ce a realizat poetul, filosoful, ziaristul Eminescu. Îmi place să cred că aceia care vor citi şi vor percepe sensuri şi idei privind viaţa lui Eminescu şi gândirea lui, în strânsă legătură cu Sfânta Scriptură, vor câştiga mult în gândirea şi simţirea proprie, schimbându-şi optica în cunoaşterea de sine. Încetul cu încetul, cititorul îşi însuşeşte felul de exprimare al autorului lucrării, dominat de textele sfinte. Aşa cum subliniază părintele Emilian, a realizat o filologie biblică a vocabularului folosit de poet. Pentru că, parcurgând paginile, idei fulgurante ne brăzdează gândirea şi ne determină să ne adâncim în eul nostru. Citind şi iar citind, întorcându-ne apoi la pagini de început pentru a ne familiariza mai bine cu stilul şi expresia, realizăm înţelepciunea autorului care nu a păşit direct pe puntea de legătură dintre universul eminescian şi Sfânta Scriptură, ci, cu supleţe, abordează noţiuni, idei, judecăţi uşor de asimilat de orice cititor, care vor fi tot atâtea curcubeie care-l vor înălţa pe acesta, implicându-l în adevărul din Cartea Sfântă care a inspirat creaţia marelui poet. E o „diplomaţie didactică" imprimată încă din copilărie, prin educaţia primită din familie, prin comunicarea sufletească timpurie cu Duhul Sfânt. La acestea se adaugă simţul exact al inginerului, învins de condeiul adâncit în studii teologice, în studiul textelor, al celor „văzute şi nevăzute". Şi, prin raportare la sine, la acel sine care s-a smerit în faţa adevărurilor pe care puţini le percep cu întreaga lor fiinţă. E rezultatul unor acumulări continue de cultură, e mărturie a inteligenţei, a dăruirii sale privind neamul şi credinţa. Într-o curată limbă română, nesofisticată, nu cum citim în multe tratate ale unor critici literari care vor să facă impresie şi, de fapt, să nu fie înţeleşi, un limbaj firesc aşa cum a folosit Lucian Blaga chiar şi în opera sa filosofică. E o dovadă că la talent s-a adăugat adevărul unui „proverb cult": să citeşti mult pentru a învăţa a scrie. La ardoare, autorul a adăugat stăruinţă, revenirea la universul vast al informaţiilor, „împărţirea", chiar prin „dezlipirea" de judecăţi înrudite în capitale, după cum notează prof. Constantin Mihail Popescu şi după cum constată fiecare cititor care s-a adâncit în lectura celor două volume.

Studiind „multiplele legături dintre laboratorul creaţiei eminesciene şi tezaurul gândirii teologice creştin-ortodoxe", ne ajută să descifrăm semnificaţii din tezaurul eminescian. Volumele nu pot fi răsfoite, nici doar citite, ci aprofundate pentru a înţelege ideile, semnificaţiile asociaţiilor, ale comparaţiilor dintre gândirea poetului şi textul Sfintei Scripturi în care-şi adânceşte crezul. Lucrarea e înnobilată de un *Cuvânt de binecuvântare* al lui Mihail Diaconescu – savantul care ne-a părăsit când aveam mai multă nevoie de ştiinţa şi patriotismul său – şi de altă luminoasă binecuvântare, cu miros de stropi de agheasmă, din partea părintelui profesor dr. Emilian Corniţescu, a doua zi de Paşti, 24 aprilie 2020. *Preambulul* autorului ne atrage de la început, ne familiarizează şi ne conduce spre conţinutul vast al lucrării menite să lumineze, să înalţe la adevărata ei valoare, opera nemuritorului Eminescu. Cel care aprofundează lectura acestor două cărţi descoperă cine e şi de unde vine. Din sinceritatea elaborării exegezei, a tâlcuirilor, rezultă însăşi dragostea de neam a autorului, dar şi smerenia lui, trăire pe care o transmite cititorului, subjugarea spiritului său faţă de tezaurul operei eminesciene. Deci, această lucrare constituie şi un motiv de redeşteptare a spiritului de român care, azi, fără să fie conştient, se închină în faţa celor veniţi să profite nu numai de valorile noastre materiale, ci şi de valorile spirituale, de pământ şi de cer albastru. Se constituie în omagiu adus nu numai marelui poet, ci şi neamului românesc.

Că Mihai Eminescu e nemuritor o ştie orice român de bună-credinţă. Prin această realizare, unicat în cultura română – filologică şi teologică – şi autorul ei, Mihail-Nicolae Stanca, şi-a zidit nemurirea.

In memoriam

În ce mă priveşte, soldat neinstruit, considerat nedemn de a face parte din armata populară, am mulţumit proniei cereşti când, citindu-ţi cartea, am descoperit că Ion Nasta ţi-a fost prieten (parcă cel mai bun, spui într-un loc). Doamne, ce mică-i lumea! Prin 1954 aveam „onoarea" de a fi aruncat, ca şi el, într-un batalion de muncă, mai mult decât forţată, dacă ţii seama de condiţiile în care ne-am aflat. Închid ochii şi-l văd aterizând printre noi cu o valiză de pânză, reuşind să se aciuiască pe lângă ofiţerul-inginer din pricina unei linii-calculator, care îi scutea pe alţii să mai socotească. Locuia, într-adevăr, pe lângă tine, parcă tot pe Maria Rosetti. Când, după eliberare, l-am vizitat, m-a impresionat un dulap din camera lui, care, în loc de geam, avea o textilă înflorată. Pe soră-sa, Nell, am cunoscut-o la Institutul de Ftiziologie, de pe şoseaua Viilor. Era colegă cu sora mea, Tatiana, motiv pentru care a intervenit la mine să-l public pe Augustin Doinaş, după stagiul din penitenciar. În calitate de şef al serviciului de artă şi literatură – funcţie anterioară, avută în Centrala Editurilor – i-am împlinit dorinţa. Nerecunoscător a fost Doinaş, ceea ce m-a făcut ulterior să-mi reamintesc de-o replică memorabilă: „Nu ştiu ce avea cu mine, că bine nu i-am făcut niciodată". Mă abţin să fac alte comentarii, rostind doar creştineşte: „Fie-i ţărâna uşoară!"

Dragă băiete, după cum vezi şi văd, m-am întins mai mult decât aş fi vrut. Pun totul pe seama vârstei. Era de preferat să-ţi trimit ultima carte – sper să nu fie o premoniţie –, prilej de a mă cunoaşte mai bine. Atunci eram prea cruzi şi căcăcioşi. O voi face cu prima ocazie când voi procura exemplarul dorit.

Până atunci, multă sănătate şi baftă. Toate b*r*une!

Niculae Gheran

[text dactilografiat]

Seninătatea, chiar naivitatea (jucată au ba) cu care Şerban Zoner răspunde, se apără, trece peste inexactităţi, se scuză, aruncă vina pe cine vrei şi pe cine nu, mai puţin pe sine, în scrisoarea către fostul său coleg de clasă de la Liceul bucureştean „Cantemir", mă fac să mă întreb cât de familiare îi erau istoricului vorbele lui Miron Costin *(Eu voi da seama de ale méle, câte scriu.*). (Personal, m-a intrigat şi războiul autorului cu limba română, în general, cu virgulele, în special, dar, mai ales, cu prenumele fostului său coleg.)

[2]

3 iulie 2005

Dragul meu,

Îţi mulţumesc pentru scrisoare, pentru păre[ri]le tale, inclusiv pentru unele critici aduse cărţii mele. Ai fost indulgent, până la urmă, căci tu, publicist şi istoric literar consacrat, nu mi-ai atras atenţia asupra câtorva flagrante erori care însă nu-mi aparţin, ci editurii şi mai ales calculatoarelor care, în ultima fază de procesare, s-au stricat sau virusat în lanţ iar forma finală a manuscrisului a fot trimisă la tipografie fără să fi citit ultima formă şi să dau B.T. Un exemplu flagrant: în două rânduri în loc de Ion Marin Sadoveanu, director al Teatrului Naţional, este scris Ernest Urdăreanu*. Eu [corect: Oi] fi fost eu uneori neatent sau zăpăcit dar o asemenea enormitate nu putea fi scrisă de mine căci nu sunt un tâmpit şi chiar la corectură nu mi-ar fi scăpat. Am făcut scandal la editură şi cu greu au acceptat o mică erată incompletă, dar primul lot de cărţi a fost răspândit în librării fără ea. Încep să spun şi eu ca unele babe prin tramvai că era mai bine pe vremea lui Ceauşescu, evident din alte motive. Pe atunci exista într-adevăr cenzură, pe faţă sau mascată, dar editurile aveau redactor de specialitate care îţi semnalau unele inadvertenţe, exista corectura 1 şi 2, editorul şi autorul dădeau B.T. şi nu apăreau prostii sau greşeli de ortografie, cu atât mai mult aberaţii. Toate acestea, după cum şti[i] mai bine decât mine, au dispărut, totul se face în mare viteză şi superficial doar bani să iasă. Nu mă disculp ci doar îţi explic căci unele confuzii, erori îmi aparţin, inclusiv greşeli de ortografie. De exemplu, în două locuri, despre Alexianu este scris corect că a fost guvernator al Transnistriei iar în al treilea că ar fi fost al Transilvaniei. La o primă citire a textului, scris la calculator (eu nu mă pricep), procesarea mi-a fost făcută de două fete tinere, fără cultură generală (deşi cu facultatea încheiată), precum întreaga generaţie, mi-a fugit ochiul şi în viteză, citind „Trans…", am avut impresia că este scris corect Transnistria.

Deci prostiile menţionate mai sus ori nu ţi-au sărit nici ţie în ochi, ori m-ai menajat. În fine, în partea de amintiri şi nu în cea de istorie (după cum ai remarcat amintirile mele sunt plasate într-un context istoric) am făcut unele confuzii, memoria mi-a jucat unele feste etc. Când am luat condeiul în mână şi am început să scriu, am relatat ceea ce mi-am amintit din diverse perioade, inclusiv despre liceu şi unii colegi. Rigoarea a intervenit înainte de nararea unor evenimente istorice pe care le-am verificat în cărţi şi documente înainte de a-le [sic!] aşterne pe hârtie. În fine, capitolul referitor la urmărirea mea, timp de 11 ani, de către Securitate l-am scris în mare parte după dosarele mele (în număr de patru) de la C.N.S.A.S.

Am făcut o mare greşeală insistând ca volumul

să aibă şi un index de nume. Unii, datorită indexului, n-au făcut decât să citească ceea ce am scris despre ei, de unde au pornit să curgă felicitări, din ţară şi străinătate (am lansat cartea şi la Paris, dar circulă şi în Germania, chiar şi în S.U.A.) dar şi numeroase supărări şi injurii, inclusiv un proces de insultă, intentat de fostul deputat P.R.M., Radu Ciuceanu**, care pe deasupra mai cerea şi daune morale în valoare de 25000 euro. M-a târât prin tribunal un an şi jumătate (o dată pe lună). Procesul a fost câştigat de mine.

Sunt convins că tu, ca om de carte, ai parcurs sau răsfoit măcar întregul volum. Din scrisoarea ta am dedus că cele scrise de mine te-au afectat, într-o anumită măsură. Îmi pare rău, cu atât mai mult cu cât eu consider că te-am lăudat. Te-am dat ca exemplu. Un fost coleg care, în timpul liceului n-a fost un tocilar ca mine sau ca răposatul Stroescu (a murit acum câţiva ani într-un accident de circulaţie, împreună cu soţia şi copiii) ci mai „golănel", epatându-ne, împreună cu Petrescu, cu aventurile voastre la curve, pe când noi eram încă nişte neştiutori. Te-am dat ca exemplu, cum viaţa transformă radical pe unii, tu ajungând un intelectual de rasă, unanim recunoscut. La p. 401-402 am scris: „Ajunsese un autentic om de carte, era un pasionat cercetător al operei lui Liviu Rebreanu, devenise un autentic exeget al operei marelui nostru romancier, considerat iniţial, în presa comunistă, de N. Moraru şi Iosif Adler, zis Ardeleanu, drept fascist căci, în afara faptului că fusese «pe vremea Mareşalului» director al Teatrului Naţional din Bucureşti, vizitase Germania hitleristă, în timpul războiului. Rebreanu fusese într-adevăr la Berlin dar pentru a pleda cauza românilor din «Ardealul cedat» Ungariei hortyste în 1940, el însuşi fiind originar dintr-un sat aflat în aceea [sic!] zonă. *Pentru mine, Nicolae Gheran a fost o revelaţie, o dovadă că viaţa îi schimbă adesea radical pe oameni, uneori în bine, precum în cazul fostului meu coleg de clasă, alteori în rău, după cum rezultă din diverse exemple cuprinse în scrierea mea de faţă."* Am scris despre tine ceva jignitor sau incorect? Cred că nu. Am scris adevărul.

În ceea ce priveşte amintirile din liceu, am încercat să redau atmosfera, pe când noi eram elevi iar în ţară sau în afara acesteia se petreceau evenimente importante şi sângeroase: rebeliunea legionară, războiul din Est apoi din Vest, ocupaţia sovietică şi ceea ce a urmat.

În ceea ce îl priveşte pe Petrescu, n-am scris că era cretin ci doar că fusese poreclit de unii „cretinul". Nu-i adevărat? Pentru redarea atmosferei din liceu, cu „Sache", directorul, cu „Fâs" pedagogul, cu „lapte gros" în recreaţie, am folosit de haz şi cognomenul „cretinul". E drept că ar fi trebuit să adaug că a fost, săracul, arestat, bătut şi condamnat politic. Pur şi simplu am uitat („memoria brevis est atque caduca", vorba lui Niculiţă pe care l-am avut profesor de latină, după ce dădusem două clase într-un an şi ajunsesem într-una superioară). Scriindu-ţi această scrisoare mi-am amintit că cele petrecute cu Petrescu, după terminarea liceului mi le-ai povestit chiar tu, când ne-am întâlnit o dată în grădina Academiei.

Te-a deranjat faptul, pe bună dreptate, că am scris că fuseseşi ofiţer în aparatul de cultură şi educaţie al armatei. Acest detaliu mi-l dăduse răposatul Mihai Vasiliu, dându-mi ideea să mergem împreună la tine. Deci nu am inventat ci am scris un lucru neadevărat, preluat de la un alt coleg cantemirist. Mi-ai dat o replică subtilă în „Mesagerul". Bine ai făcut. Dar până la urmă eroarea menţionată mai sus contează sau ceea ce am scris despre tine în rândurile din carte ce au urmat şi citate în această scrisoare? Dacă ai avut răbdare să citeşti cartea de la un capăt la altul, ai constatat că am încercat să fiu, cât mi-a fost cu putinţă, obiectiv, scriind despre mulţi şi de bine şi de rău, cum a fost cazul şi al prietenilor mei, Andrei Oţetea*** şi Ştefan Voitec****, cărora le datorez faptul de a fi străpuns opreliştele „vigilentelor cadre" încât am ajuns istoric, cercetător ştiinţific, putând astfel să scriu şi să public mult încât am devenit cunoscut.

Am încercat să fiu cât se poate de obiectiv şi să nu cocoloşesc pe nimeni. Nu am menajat nici pe unii membrii [sic!] ai propriei mele familii (de exemplu pe fratele bunicii, generalul Mihail Lascăr) şi nici chiar pe mine.

Nu ştiu dacă, prin amintirile mele, cu unele confuzii şi lipsuri, prin mărturiile mele, cu mult mai precise, şi prin informaţia istorică documentată, cuprinse în volum, cartea mea va deveni o lucrare de referinţă sau va fi considerată o simplă maculatură. Deocamdată a produs valuri şi pro şi contra atât în ţară cât şi în străinătate (am făcut o lansare şi la Paris, circulă şi printre românii din alte ţări).

Cu drag,

Şerban Zoner

P.S. Episodul povestit de tine în scrisoare, cu scosul la „papagal" al lui Lişcu, îl uitasem. Păcat. Ar fi fost bun pentru colorarea amintirilor din liceu.

[Dest.:] Domnului Nicolae Gheran Al. Pleniţa, nr. 4, Bl. Y-8, scara 1, ap. 1

Bucureşti III, cod 030495 of. poştal 49

[Exp.:] Ş. Rădulescu-Zoner [str.] Maria Rosetti 16 Loco, cod 020488

[text ologr.]

---

* Ernest Urdăreanu (Urdărianu) (1897-1985, în Portugalia), adjutant regal şi prefect al Palatului, vicemareşal şi, din 1937, Mareşal al Palatului Regal, mare şambelan al Curţii Regale (din 25 octombrie 1937) şi ministru al Casei Regale (27 martie 1938-4 septembrie 1940), apropiat al regelui Carol al II-lea. După moartea regelui Carol al II-lea, Urdăreanu a rămas în serviciul Elenei Lupescu până la moartea acesteia (1977).

** Radu Ciuceanu (1928-2022), deţinut politic (1948-1962), istoric, membru de onoare al Academiei Române, după 1989 deputat PNL, apoi PRM, membru fondator al Asociaţiei Foştilor Deţinuţi Politici din România (AFDPR), director-fondator al Institutului Naţional pentru Studiul Totalitarismului (1993). Iniţiatorul proiectului de lege pentru studierea dosarelor arhivelor Securităţii (1991-1992). În 2010 a câştigat în instanţă despăgubiri în valoare de 600.000 de euro de la Statul Român pentru chinurile îndurate în temniţele comuniste.

*** Andrei Oţetea (1894-1977), istoric, membru titular al Academiei Române.

**** Ştefan Voitec (1900-1984), politician socialist şi comunist, om de stat în conducerea Republicii Socialiste România, preşedinte al Marii Adunări Naţionale, membru titular al Academiei Române.

(Din volumul în pregătire *Niculae Gheran în oglinda corespondenţei*)

In memoriam

Alex, îngerul meu călăuzitor...

Valeriu BUTULESCU

În viaţa oricărui scriitor există un personaj care, prin atitudine şi implicare, îi influenţează hotărâtor cariera. În cazul meu, recunosc deschis: omul care m-a scos la lumină din ceaţa incertitudinii şi ezitării a fost criticul Alex Ştefănescu.

Am debutat literar în comunism, cum nu se poate mai prost: cu aforisme. Aşa le-au numit specialiştii. Eu le socoteam doar fraze disparate, frunze în vânt, poeme într-un vers. Mai târziu am înţeles că erau replici dramatice, de sine stătătoare, în aşteptarea unor piese viitoare.

Aforismul nu era bine văzut în România anilor optzeci. Criticii socoteau specia aceasta literară epuizată de marii filosofi şi gânditori. Revistele şi editurile se fereau de aforisme. Prin ele, autorii puteau spune multe, mai ales printre rânduri. Sunt incitatoare şi subversive, prin definiţie. Cenzura, oricât ar fi ea de proastă, până la urmă tot se prinde. Şi necazurile încep să curgă.

Trăisem aproape şase ani în Polonia, la Lodz şi Cracovia, unde mi-am împlinit studiile universitare. Acolo aforismul era foarte popular. Comunismul polonez, mai puţin constipat decât al nostru, permitea asemenea erezii literare, era mai înţelegător cu libertatea de expresie. Reviste poloneze de prestigiu mi-au publicat pagini întregi cu aforisme.

În naivitatea mea, le-am arătat directorilor de edituri din România publicaţii poloneze, cu aforismele mele. Credeam că-i conving. De fapt, le-am sporit şi mai mult suspiciunea. Polonia optzecistă devenise clar o tribună anticomunistă. „Solidaritatea” lui Walesa plutea în aer.

În 1985, după ce mă refuzaseră mai multe edituri consacrate (planul editorial neîncăpător era scuza cea mai potrivită), am reuşit să tipăresc volumul *Oaze de nisip,* pe banii mei, la Editura Litera. Prudent, redactorul de carte a masacrat manuscrisul. Din o mie de aforisme, a tăiat opt sute! Am constatat mai târziu că le-a lăsat pe cele mai frumoase.

Spre stupoarea mea, cartea, redusă la formatul unei broşuri, a fost salutată de oameni importanţi ai literelor noastre: Geo Bogza, Marin Sorescu, Geo Dumitrescu, Adrian Păunescu, Anghel Dumbrăveanu, Ioan Alexandru, Ioanichie Olteanu şi alţii m-au felicitat în scrisori private, pe care le păstrez cu sfinţenie.

După debutul editorial, şi revistele literare au devenit mai permisive, primindu-mă în paginile lor. Îmi apar aforisme în *Ateneu, Orizont, Tribuna, Steaua, Astra, Ramuri, Vatra, Săptămâna*. Dar critica literară continua să tacă. Primul critic de seamă care m-a luat în serios a fost Alex Ştefănescu…

În revista *SLAST* din 06.09.1986, mi se publică un grupaj de aforisme, însoţite de un text critic, semnat de Alex Ştefănescu, din care citez: „Un foarte activ poet, autor de aforisme şi traducător din literatura poloneză este Valeriu Butulescu din Petroşani. (…) Rezultatele cele mai bune le obţine în aforistică – gen dificil, minat de riscul căderii în ridicol. Valeriu Butulescu evită acest risc, recurgând la ironie, la paradox şi, bineînţeles, la concizie.”

Între timp, la iniţiativa lui Dumitru Dem Ionaşcu, *Oaze de nisip* se reeditează în volumul *DEBUT 86*, apărut la cea mai râvnită editură a vremii „Cartea Românească”. În *România literară* nr. 11/1986, Alex Ştefănescu scrie: „Valeriu Butulescu este prezent în volum cu o suită de aforisme de o indiscutabilă eleganţă stilistică, bazate pe paradoxuri şi pe un fin umor.”

Revistele literar-artistice aveau tiraje mici, fiind citite doar de minuscula lume literară. Ca să ajung la marele public, Adrian Păunescu m-a dirijat spre *Flacăra Rebus,* suplimentul de divertisment al revistei sale, iar Alex Ştefănescu la revista *Magazin,* unde fusese numit redactor-şef. Domnia sa mi-a botezat rubrica permanentă de aforisme „Cristale”, publicându-le în tiraje impresionante.

Deşi nu ne cunoşteam decât din corespondenţă, Alex Ştefănescu a devenit un susţinător fervent şi activ al aforismelor mele, analizându-le cu ochi critic, constatând că, în ciuda dispariţiei lor aparente, ele fac parte dintr-un întreg. Am citit cu uimire eseul *Scântei electrice*, publicat de domnia sa în revista *Flacăra* nr. 25/1989, din care citez:

„Există de când lumea foarte multe aforisme banale, deci există foarte puţine aforisme. În ceea ce mă priveşte, mărturisesc că am ajuns chiar la un fel de blazare, tot citind «cugetările» unor autori contemporani. Numai gândul la E.M. Cioran sau Stanislaw Jerzy Lec mă face să accept că totuşi genul există.

În ultimul timp am fost însă contrazis în scepticismul meu de aforismele unui inginer de la Întreprinderea de Utilaj Minier din Petroşani, Valeriu Butulescu.

Născut la Preajba, în judeţul Gorj, în 1953, şi absolvent al Academiei de Mine din Cracovia, Valeriu Butulescu a publicat, de-a lungul anilor, aforisme în aproape toate revistele româneşti şi poloneze. În 1985 a tipărit şi o carte de aforisme – *Oaze de nisip,* la Editura Litera, iar în 1986 a figurat cu un grupaj de aforisme în volumul rezervat câştigătorilor concursului de debut al Editurii Cartea Românească. Scrie şi poezie şi mai ales traduce poezie, din poloneză în română şi din română în poloneză (Mihai Eminescu, Tudor Arghezi, George Bacovia, Nichita Stănescu, Marin Sorescu, Anghel Dumbrăveanu ş.a.).

Dar genul în care excelează rămâne aforismul. Cele peste 1000 de aforisme create până în prezent au fost traduse – şi s-au bucurat de mare succes în ţările respective – în poloneză, germană, maghiară, engleză, albaneză, sârbă etc. Dar...

Acasă, încă nu este cu adevărat cunoscut, încă i se atribuie, pe baza unei judecăţi superficiale, statutul de autor de umor minor.

De fapt, Valeriu Butulescu nu are nicio legătură cu autorii de umor minor. El este un scriitor talentat şi profund, care transformă aforismul într-un mijloc de exprimare nerestrictiv. Reflecţia filosofică, observaţia de moralist, lirismul în toate variantele sale – de la cel vizionar la cel galant – umorul de idei îşi găsesc formulări fulgurante şi memorabile în scrierile sale.

Din cuvinte extrem de puţine, autorul creează instantaneu o tensiune semantică şi uneori – în aforismele cele mai inspirate – această tensiune produce un fel de scânteie electrică, triumf al inteligenţei sensibilităţii.

De o excepţională calitate sunt reflecţiile pe teme morale, în care Valeriu Butulescu îşi pune în valoare sarcasmul – un sarcasm princiar: *Averea unora depăşeşte valoarea până la care ei ştiu să numere., Mă plictisesc rar şi niciodată singur.* (…)

În alte aforisme – cugetări propriu-zise – impresionează profunzimea gândirii şi eleganţa exprimării: *După un timp, stratul de rugină devine protector., Aspră pedeapsă. Aceea de a pedepsi.* (…).

Aforismele au câteodată şi un fior liric sau sunt de-a dreptul mici poeme – capodopere miniaturale: *Abia aştept să mă trezesc. Să pot visa cu adevărat., În sufletele obscure ura persistă, precum zăpada pe versanţii lipsiţi de soare.*

În sfârşit, nu vreau să închei această succintă prezentare fără a oferi cititorilor un eşantion din umorul – irezistibilul umor – al lui Valeriu Butulescu: *Din dragoste nu murim. Ne naştem., Din prime îmi achit sancţiunile.* (…)

...Până a citi ce scrie Valeriu Butulescu, nu credeam să-nvăţ a iubi aforismul vreodată.”

Când încercam să-mi revin din vraja acestui eseu, m-am trezit cu unul şi mai frumos, în revista *Vatra*, 9/1989, cu un titlu seducător: *Valeriu Butulescu sau propoziţia de aur.* Autor: acelaşi neobosit Alex Ştefănescu. Acesta, cu un entuziasm rar întâlnit la criticii literari, scrie:

„De peste treizeci de ani, de când citesc literatură, trăiesc cu o prejudecată: că aforismul este un gen minor. Cunoaşterea dictoanelor lui Rabindranath Tagore nu m-a eliberat de vechea prejudecată: consideram că frumuseţea lor se datorează exclusiv exotismului. Şi nici reflecţiile lui E.M. Cioran nu au reabilitat pentru mine aforismul: aceste reflecţii sunt secvenţe dintr-o filosofie – intenţionat fragmentată, ca să nu trezească prin monumentalitate, suspiciunea omului modern – şi forţa lor vine tocmai din apartenenţa la un întreg. În sfârşit, descoperind aforismele cu umor, gen J. Renard, St. Lec, am crezut că ele sunt un compromis, care confirmă imposibilitatea teoretică a existenţei genului. Dar...

...Dar într-o bună zi am citit aforismele lui Valeriu Butulescu. Din acel moment genul mi s-a înfăţişat într-o altă lumină. Un autor de care nu mai auzisem vreodată mi-a schimbat modul de a gândi.

Aşa neînsemnat cum pare – pentru că este «de-al nostru», pentru că are numele terminat în banalul «escu», pentru că facem mereu, de sute de ani, greşeala de a ne minimaliza propriile merite – Valeriu Butulescu este un mare scriitor. Faptul că se exprimă prin mici texte nu contrazice această calitate.

Aceste propoziţii risipite de el prin periodice şi broşuri obscure sunt propoziţii de aur. Mi-am îngăduit să alcătuiesc pentru revista *Vatra* o antologie, cu scopul de a demonstra că avem de-a face cu o operă. O operă complexă, scrisă într-un registru stilistic întins.

Lirismul elevat (*Veşnicia geniului. Opera lui, ca un miraculos polen, va şti să se agaţe mereu de memoria oamenilor vii.*), viziunea sumbră, de coşmar (*Când prostia prinde aripi se întunecă cerul.*), analiza psihologică profundă, dostoievskiană (*În sufletele obscure ura persistă, precum zăpada pe versanţii lipsiţi de soare.*), ironia caustică, fără replică (*Mă plictisesc rar şi niciodată singur.*), patriotismul declarat într-o manieră bărbătească (*Dacă arborii îşi schimbă uneori patria de vină sunt numai frontierele.*), umorul irezistibil (*Mă tem de moartea întâmplătoare. De aceea evit spitalele.*), pamfletul scris cu vervă, da, cu vervă în numai câteva cuvinte (*Unii poeţi amintesc de căţeii scoşi la plimbare. Orice drum alegi, ei merg înainte.*), paradoxul revelator (*Fii imparţial şi balanţa se va înclina de partea ta.*), filosofia de bună calitate (*Curcubeu. Superb arată lumina în faza ei de descompunere.*), povestea unei vieţi, un roman în zece cuvinte! (*Până la urmă m-au convins să mă las constrâns.*) – iată numai o parte din faţetele acestei opere.”

Apoi a venit Revoluţia. Până să înţeleg ce se întâmplă în jurul meu, m-am trezit deputat. De la tribuna Parlamentului, încastrate inspirat în discursuri politice, aforismele capătă rezonanţă. Prin sarcasmul lor mi-am făcut mulţi admiratori, dar şi duşmani redutabili.

Atunci între mine şi Alex au apărut primele divergenţe politice. Îngerul meu călăuzitor avea vederi ţărăniste, era monarhist, trăia sincer Piaţa Universităţii; nu înţelegea ce caut eu lângă Iliescu.

M-am reabilitat puţin în ochii lui în martie 1992, când am optat pentru tabăra lui Petre Roman, dar mai ales prin atitudinea mea publică, mereu binevoitoare, faţă de Regele Mihai.

În 1996, vrând să-l stârnesc puţin, fac greşeala să-i trimit lui Alex poza mea de campanie electorală, în care Traian Băsescu îmi strânge călduros mâna. Nu ştiam că acea fotografie provocatoare va ilustra prezentarea mea elegantă în monumentala sa lucrare *Istoria literaturii române contemporane (1941 – 2000),* premiată de Uniunea Scriitorilor, dar şi de Academia Română.

Alex mi-a plătit gluma. *Istoria* sa a fost lansată în perioada în care Băsescu devenise foarte nepopular. Poza aceea a iritat câţiva detractori ai lucrării, supăraţi că au fost omişi din respectiva *Istorie.*

→

Cârcotaşii aveau motive de supărare. Textul inclus de Alex în *Istoria literaturii române contemporane* era demn de invidiat. Citez un fragment: „Desfiinţarea cenzurii i-a dat posibilitatea să se manifeste, în sfârşit impetuos, conform temperamentului său, unui foarte inventiv scriitor din Petroşani: Valeriu Butulescu. A debutat în urma unor lungi şi complicate demersuri, în 1985, cu un volum de aforisme de un nonconformism spectaculos, *Oaze de nisip*, publicat la Ed. Litera. După 1989 el şi-a luat revanşa, reuşind să pună în circulaţie până în prezent peste douăzeci de volume (de poezie, teatru, traduceri, eseuri etc.).

Dar genul în care a atins cel mai înalt nivel (nemaiatins de alţi scriitori români înaintea lui) rămâne aforistica. Mulţi critici literari cred că acest gen este prin definiţie şi în mod iremediabil minor. Se înşeală. Dovada o constituie textele ultrascurte, dar de o remarcabilă densitate literară (şi uneori şi filosofică) semnate de R. Tagore, Fr. Nietzsche, La Rochefoucauld, J. Renard, E.M. Cioran, St.J. Lec ş.a. Lor li se adaugă Valeriu Butulescu, ale cărui aforisme n-au nimic din vetusteţea «cugetărilor» atâtor contemporani.

Valeriu Butulescu se exprimă prin propoziţiile lui disparate (şi întotdeauna elegante, ca un nod de cravată bine făcut). Ele acoperă un registru stilistic întins – de la ironia caustică, fără replică, şi până la confesiunea deznădăjduită, de la lirismul înalt şi până la exuberanţa inventatoare de paradoxuri. (…)

Românii întârzie să-l descopere pe Valeriu Butulescu. Deocamdată l-a descoperit străinătatea unde cele aproximativ 2000 de aforisme ale sale (dintre care 200 sclipitoare) i-au fost traduse în aproximativ 20 de limbi."

Referinţele critice ale lui Alex Ştefănescu mi-au prins bine şi peste hotare. Este citat în prefeţele cărţilor mele tipărite ulterior pe toate continentele. Tare m-am bucurat când am aflat că va merge cu noi în Vietnam, în cadrul delegaţiei Uniunii Scriitorilor din România, alături de dramaturgul Horia Gârbea şi de poetul Mircea Petean. Atunci l-am vizitat la biroul său. I-am înmânat ultima mea carte de aforisme, *Frunze fără ram.*

Dar Alex a preferat să rămână la Bucureşti. Masiv şi supraponderal, detesta călătoriile lungi. A continuat să scrie despre mine, mereu frumos, de câte ori avea ocazia.

În revista *Acolada* nr. 9/2014, Alex Ştefănescu scrie: „Apreciat în multe ţări (nu şi în România), Valeriu Butulescu se exprimă complet prin aforismele lui. (…) Şi astăzi, când vreau să am succes în societate, reproduc, din memorie, aforismele sale."

Ultimul articol despre aforistica mea, parcă mai tranşant decât celelalte, l-a semnat în *Evenimentul Zilei* din 30 august 2017, din care redau un fragment:

„În alte ţări, în mediile culturale, faci o impresie bună dacă spui că vii din ţara în care trăieşte Valeriu Butulescu. În România nu se vorbeşte despre acest scriitor.

Cine este Valeriu Butulescu? Este cel mai valoros autor de aforisme din România, din toate timpurile, şi unul dintre cei mai valoroşi din lume. Cărţile lui au apărut în toate limbile pământului şi pretutindeni au fost comentate cu admiraţie. A primit numeroase premii în străinătate. La noi, critica literară, paralizată de snobism, consideră aforismul un gen minor, fără să mai reconsidere vreodată această idee. Este adevărat că în România există în momentul de faţă nu zeci, nu sute, ci mii de autori de cugetări neinteligente şi emfatice, de cugetări-kitsch. Drept urmare multă vreme şi eu am dispreţuit aforismele în general, mergând pe urmele lui George Topîrceanu care, într-o poezie satirică, reproducea o «cugetare» dintr-un imaginar album al unei domnişoare: «Amorul e un lucru foarte mare»... «şi iscăleşte: Guţă Popândău». Dar l-am descoperit, încă dinainte de 1989, pe Valeriu Butulescu şi am fost entuziasmat. L-am citit de-a lungul timpului cu nesaţ. Multe dintre aforismele lui le pot reproduce din memorie. (…) Ce concizie elegantă! Ce umor nebun!

Ştie cineva unde se afă în acest moment Valeriu Butulescu? Vă spun eu: în China. Şi anume la cea

LFC

de-a 24-a ediţie a Târgului Internaţional de Carte de la Beijing (BIBF), la care România este prezentă pentru a treia oară consecutiv cu un stand naţional organizat de Institutul Cultural Român (prin Centrul Naţional al Cărţii şi Institutul Cultural Român de la Beijing).

La standul României vor fi expuse ultimele apariţii editoriale româneşti în limba chineză, cărţi şi albume. Printre ele, *Aforisme* de Valeriu Butulescu (ediţie engleză-chineză, China Publishing Group şi Editura Zhongyi). De asemenea, lui Valeriu Butulescu i se va juca, în cadrul Târgului, piesa de teatru *Infinitul Brâncuşi,* cu concursul actorilor Teatrului «Ion D. Sârbu» din Petroşani.

Înainte de a pleca în China, Valeriu Butulescu mi-a trimis printr-un e-mail cele mai recente aforisme ale sale, grupate sub titlul *Maculator existenţial*. Sunt sclipitoare."

La întoarcerea din China i-am mulţumit pentru articol. I-am spus că a exagerat, totuşi. Sunt pe glob ţări în care aforismele mele n-au ajuns. A râs, binevoitor: „Nu se poate! Ia mai căutaţi!"

La sugestia sa, am început să-mi caut apariţiile prin lume (scotocind meticulos uriaşa bibliotecă a Internetului), strângându-le în rubrica „Atlas aforistic". Mi-am găsit aforismele în 142 de state. Dar în lume, de toate, state sunt 197. Aşadar, mai e mult până departe. Trebuie să mai caut…

Fizic ne vedeam rar, dar ţineam o legătură strânsă pe net. Pagina sa de FB, frecventată de atâţia oameni deosebiţi, era o desfătare. Am postat numeroase comentarii, lansându-mă uneori în polemici politice.

Odată am reuşit chiar performanţa să ne certăm. Alex publicase un articol binevoitor despre Marian Munteanu, unul din liderii ridicaţi de Piaţa Universităţii. Am făcut imprudenţa să-l contrazic, pentru mine Piaţa Universităţii nefiind vreodată o alternativă a politicii anilor '90. Am făcut asta, cu ironia, sarcasmul şi umorul pe care le identificase în scriitura mea. De fapt, am sărit calul, ridiculizând lucruri pentru el sfinte.

M-a rugat să mă abţin, să nu fac asemenea sacrilegii în pagina sa. Dar şarja mea a continuat, supralicitându-i răbdarea. Nici când mi-a dat un ultim avertisment nu m-am oprit. I-am spus că dacă vrea să mă blocheze, o poate face. Şi…

Şi îngerul meu păzitor asta a făcut. Mi-a dat „Block"! S-a adeverit astfel că blestemata de politică poate rupe şi cea mai trainică prietenie.

M-a durut enorm, dar am rezistat cu stoicism. Câteva luni mai târziu, în Duminica Iertării, realizând că am greşit, i-am scris un e-mail prin care mi-am cerut scuze. Mi-a răspuns imediat, cu acelaşi spirit bonom, scriind: „Să ştiţi că mi-aţi lipsit!" După care m-a deblocat…

Ştiam că-şi dorea să vadă un spectacol de teatru cu o piesă recentă a mea. Ocazia s-a ivit în octombrie anul trecut, când drama *Urmuz*, în interpretarea actorilor de la Teatrul „Carol Davila" din Piteşti, s-a jucat în Capitală, pe scena Teatrului Dramaturgilor Români. L-am invitat să vină la spectacol, spunându-i că va fi prezent şi academicianul Gheorghe Păun – un neobosit urmuzolog, cunoscut al său. Răspunsul m-a întristat: „Sunt grav bolnav şi am dureri mari. Stau numai în casă, din primăvara lui 2020, nu mă pot deplasa. Cu greu îmi îndeplinesc, la minimum, obligaţiile profesionale curente. Nu pot să dau curs invitaţiei dv. Regret. Alex. Ştefănescu"

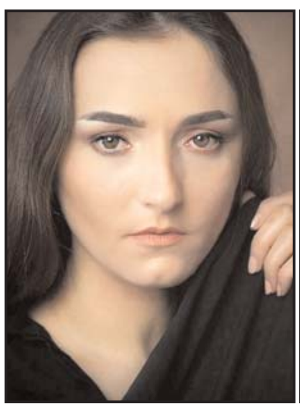
Dar, pe net, în ianuarie 2024, cu ocazia Zilei Eminescu, a fost iar exuberant şi înălţător. Apoi a venit ziua de 25 februarie a.c. Am primit vestea morţii lui Alex Ştefănescu ca pe o lovitură de trăsnet. Îngerul meu călăuzitor se ridicase la ceruri. Am rămas fără reacţie, înţelegând cât de grea este această pierdere.

Am vrut să scriu atunci, dar nu-mi găseam cuvintele. Mi s-au părut decente şi obiective frazele apărute în publicaţia *Gândul:* „Contribuţia sa majoră, care l-a adus în centrul atenţiei lumii literare, este *Istoria literaturii române contemporane (1941-2000).* În această lucrare, autorul a răspuns la întrebarea «Ce s-a întâmplat cu literatura română în timpul regimului comunist?» Analiza sa, care include toţi scriitorii importanţi ai epocii, împreună cu multe alte volume şi articole de critică şi istorie literară l-a plasat pe Alex Ştefănescu printre cei mai importanţi critici şi istorici ai literaturii române, alături de George Călinescu sau Eugen Lovinescu, potrivit evocării publicate de Muzeul Naţional al Literaturii Române."

Adio, Alex. Într-un moment de cumpănă al creaţiei, mi-ai trezit încrederea în propriile-mi forţe şi m-ai încurajat să scriu. Îţi mulţumesc. Nu te voi uita niciodată.

Poezie fără frontiere

Traducere de Iuliana PAŞCA şi Germain DROOGENBROODT

Speranţă

Germain Droogenbroodt

E iarnă,
vântul rece a smuls
ultimele frunze ale copacilor
care, înainte, erau adăpost

pentru păsări.
Tremură în frig,
dar tot cântă,
fiindcă speră şi ele
la vremuri mai bune.

Trezeşte-te

Bob Mwangi Kihara (Kenya)

Trezeşte-te, imperiu al soarelui,
E mai bine să cauţi cunoaşterea
decât să lupţi.
Mai bine să fii onorabil
decât necinstit,
Mai bine altruist decât lacom.

Fii înţelept şi puternic
încât să te poţi elibera
Din lanţurile ignoranţei şi ale urii,
Trezeşte-te din somnul violenţei.
Învaţă să temperezi nevoia
cu generozitate.

Ca să fii liber,
Caută înţelepciunea rădăcinilor
ancestrale
Şi a graiurilor tale străvechi.
Abia atunci vei ştii cine eşti
cu adevărat
Şi ce direcţie trebuie să urmezi.

Drumul spre bunăstare spirituală,
Calea spre adevărata bogăţie
Îmbrăcată în succesul moralităţii.

In memoriam

Fălcoianu şi Lahovary, matematicieni şi generali

Eufrosina OTLĂCAN

C*itind Corespondenţa perechii regale,* *„Cu iubire tandră, Elisabeta, Mereu credincios, Carol*" (Editura Humanitas, Bucureşti, 2020, 375 pagini), sunt plăcut surprinsă de faptul că, între sute de personalităţi marcante ale epocii, menţionate în scrisorile pe care şi le adresează capetelor încoronate ale României, aflu şi numele celor doi matematicieni, ceea ce îmi dă prilejul să mă întorc la *Istoria matematicii în România.*

Aş spune de la început că scrisorile Elisabetei vădesc nu doar harul poetei Carmen Sylva, ci, chiar la depărtare fiind de luptele din Bulgaria, cuvintele sale exprimă implicarea, ca un adevărat strateg, în operaţiunile de pe front care se desfăşurau în anul de graţie 1877; totodată, în atenţia sa sunt miniştrii şi toate treburile din zona politică a ţării. Iar scrisorile lui Carol, aflat mereu în mijlocul luptelor trupelor române şi ale celor ruseşti, sunt parte a istoriei reale a Războiului de Independenţă.

În cartea citată, îl întâlnim pe Ştefan Fălcoianu (fig. 1), mai întâi în scrisoarea trimisă de Elisabeta, de la Bucureşti, în 8 februarie 1875, către Carol, aflat la Clejani, povestindu-i despre masa la care i-a avut invitaţi, între alţii, şi pe Fălcoieni, pentru a lămuri „probleme legate de asociaţie". Peste doi ani, la 15 iulie 1877, îi scrie lui Carol, aflat la Poiana Calafat, despre primirea la Leordeni, la moşia familiei Nicolae Creţulescu, unde se organizase o serbare în onoarea sa. Elisabeta, cu încântare, îi povesteşte soţului că o are alături pe doamna Fălcoianu. [Theodor Aman a pictat portretul doamnei Fălcoianu; o poveste întreagă a acestui portret o găsim pe Google.] Iar la 14 octombrie 1877, ea îi scrie lui Carol, aflat deja în Bulgaria, la Poradim, despre spitalul în care îngrijeşte răniţii sosiţi de pe front: „Foarte îndatoritor faţă de mine este Fălcoianu; îşi dă mult silinţa să facă tot ceea ce doresc; cu adevărat, îi sunt foarte recunoscătoare." Şi Carol, în 10 noiembrie 1877, de la Poradim, îi scrie: „Astăzi a sosit Fălcoianu, aducându-mi bandaje diferite, pentru care îţi mulţumesc din inimă".

În nota de subsol a cărţii, la pagina 117, e scris: Ştefan Fălcoianu (1835-1905), general, politician, matematician, membru al Academiei Române. Această precizare o aflăm şi în lista membrilor Academiei Române.

Iacob Lahovari (fig. 2) este menţionat în scrisoarea lui Carol trimisă Elisabetei, din Poiana Calafat, în 17 iulie 1877: „I-am trimis pe Lahovary, Barcănescu şi Bogdan până la malul Dunării, unde au fost întâmpinaţi cu focuri de armă". Explicaţia în nota de subsol la pagina 146: Iacob N. Lahovary (resp. Lahovari, 1846-1907), şef de operaţiuni al Marelui Cartier General, avansat în timpul războiului la rangul de locotenent-colonel, mai târziu general.

De aici mai departe, vin cu informaţii privindu-i pe matematicienii noştri.

Încep cu Iacob Lahovary, întrucât doar el este menţionat de G.Şt. Andonie în *Istoria matematicii în România*, vol. 1, pagina 209. Istoriograful matematicilor scrie că acesta s-a născut în Bucureşti, la 16 ianuarie 1846 şi a decedat tot aici, la 7 februarie 1907. Datele recente, Wikipedia, spun că a murit la Paris la această dată; totuşi, înmormântarea sa a avut loc la Bucureşti, căci generalul scrisese (http://galeriaportretelor.ro/item/generalul-iacob-lahovary-alaturi-de-fiul-sau-iacob/): „Dacă s-ar întâmpla ca decesul meu să se producă fiind în străinătate, neapărat doresc ca trupul meu să fie adus, spre a fi închis în cavoul ales, însă dorinţa mea expresă este ca să nu fie nicio primire oficială a sicriului meu, nici pompă militară".

Aflăm că Iacob Lahovary a fost profesor de calcul diferenţial şi integral şi de mecanică, succesor al lui Ion Fălcoianu, la Universitatea din Bucureşti. După ce a ieşit sublocotenent de artilerie în armata română, în 1864 a plecat la Paris pentru studii militare (Şcoala de război) şi universitare (Facultatea de ştiinţe). Îşi ia astfel licenţa în matematici la Sorbona. Reîntors în ţară, urmează mai departe cariera militară, dar este numit simultan şi la cele două catedre (Analiză şi Mecanică) de la Facultatea de ştiinţe, la data de 22 martie 1871. Lahovary nu a publicat nimic în domeniul matematicii. Este de menţionat doar un discurs, *Les fortifications devant la Chambre,* publicat în 1889. Iacob Lahovary a luat parte la războiul din 1877, iar mai târziu a fost ministru de Război şi ministru de Externe. El a fost, de asemenea, şeful Marelui Stat-Major român. La catedra de calcul diferenţial şi integral a funcţionat până în aprilie 1901, când a fost pensionat.

Pentru a cunoaşte şi aprecia valoarea omului şi importanţa sa pentru toţi românii, completez datele din *Istoria matematicii* cu interesante rânduri din articolul *Generalul Iacob Lahovary – de la erou de front la politician,* publicat la 9 aprilie 2024 (https://www.travellerinromania.com/fig/iacob-n-lahovari/).

1

2

După studiile făcute la Paris, revenit în ţară, Lahovary şi-a început cariera militară, fiind concomitent profesor la Şcoala militară şi Facultatea de Ştiinţe. Participă (din 23 iulie 1877) la Războiul de Independenţă ca şef al secţiei operaţiuni militare de pe lângă Marele Stat-Major cu gradul de maior. În 1877 fusese numit şef de operaţiuni al Marelui Cartier General, iar de el şi de alţi ofiţeri depindea soarta unei naţiuni. Fără o victorie în faţa otomanilor aşezaţi la sud de Dunăre, România poate nu şi-ar fi câştigat nici astăzi independenţa. Deciziile pe care le-a luat în primele bătălii ale războiului îi uimiseră pe mai bătrânii săi superiori.

Lahovary a înaintat pe front alături de ceilalţi ostaşi. S-a luptat şi la Vidin, şi la Plevna, iar la sfârşitul războiului, pe pieptul uniformei sale abia mai încăpeau decoraţiile primite de la români şi de la aliaţii ruşi.

Încurajat de fraţii săi, intră în politică şi ajunge, în anul 1891, să conducă Ministerul de Război. Nu mai puţin de patru mandate a stat aici. A fost cel care a făcut cea mai importantă reformă a armatei până în preajma Primului Război Mondial. A reorganizat infanteria pentru a micşora timpul mobilizării generale. A schimbat soldaţilor „flintele" preistorice pe care le aveau încă de pe vremea Războiului de Independenţă, aducând în ţară cele mai bune puşti ale vremii, Mannlicher, calibru 6 mm.

Generalul a fost un vizionar şi, în ciuda relaţiilor strânse pe care le avea România cu Austro-Ungaria, în acea vreme el a avut curajul să elaboreze, în secret, un plan de război ofensiv pentru eliberarea Transilvaniei.

De la cârma Ministerului de Război, Lahovary îşi testa talentul şi la „Ministerul Afacerilor Streine", între 1904 şi 1907. După trei ani de mandat, era considerat deja unul din cei mai dibaci diplomaţi pe care îi avea Europa în acele vremuri. Se descurcase minunat în încercarea de a păstra un echilibru între relaţiile României cu ţări care erau în război sau în prag de conflict armat. După ce refuzase elegant implicarea României alături de Austro-Ungaria într-un război preventiv în Serbia, el s-a opus politicos şi solicitării Japoniei de a încheia un pact de prietenie şi comerţ. Motivul? Japonia şi Rusia erau pe atunci în război şi acceptarea protocolului ar fi răcit periculos relaţiile cu imperiul ţarist. Lahovary a murit în cel de-al treilea an de mandat ca ministru de Externe.

„La înmormântarea generalului participase şi prinţul Ferdinand, viitor rege al României. Regina, îndoliată depusese de dimineaţă o jerbă din liliac şi trandafiri. La moartea sa toate marile ţări ale Europei şi-au trimis diplomaţii să-şi exprime profundul regret. Inclusiv otomanii, pe care îi bombardase cu 30 de ani în urmă, l-au trimis la priveghi pe ambasadorul Munir Paşa."

Deşi cu 11 ani mai vârstnic, din cauza unor date care îmi erau neclare, am ales aici să scriu despre Ştefan Fălcoianu după matematicianul Iacob Lahovary. Îmi era neclar faptul că *Istoria matematicii în România* nu aminteşte de cel pe care îl întâlnim în rândurile membrilor AR, ca fiind şi matematician.

În schimb, îl aflăm în carte pe Ion Fălcoianu, primul licenţiat român în matematici de la Sorbona (1857). Fără alte date ale vieţii sale, Andonie ni-l prezintă astfel: După reîntoarcerea de la Sorbona, a fost numit profesor de matematici la Colegiul Sf. Sava, apoi, între octombrie 1863 şi noiembrie 1864, a funcţionat simultan şi ca profesor de calcul infinitezimal la Şcoala superioară de ştiinţe din Bucureşti; ulterior, înaintea generalului Iacob Lahovary, a fost profesor de calcul infinitezimal şi mecanică raţională la Universitatea din Bucureşti între 19 februarie 1866 şi 30 iunie 1868. A condus un timp şi Serviciul telegrafo-poştal, cu care ocazie a tipărit un raport despre starea generală în trecut şi în timpul său a acestui serviciu. În 1864 a tipărit o Aritmetică raţională pentru liceu (223 pag.). A publicat articole de astronomie.

Am mai aflat, din documentul ce va fi citat mai departe, că Ion Fălcoianu a fost şi colonel de infanterie.

Despre Ştefan Fălcoianu, general, matematician, academician, cu uşurinţă pot fi găsite informaţii pe Google. Luând date despre acesta, încep să bănuiesc că ar fi frate geamăn cu Ion Fălcoianu. Din fericire, am găsit şi documentul care va confirma ca fiind reală această situaţie în familia Fălcoianu. Documentul se află dactilografiat, prezentat în format pdf, la Arhivele Naţionale (http://arhivelenationale.ro › download › inventare). Mai precis, la Serviciul Arhive Naţionale Istorii Centrale, Biroul Arhive Medievale, Fonduri personale şi Colecţii, Inventar 1757 (se pare că a fost cerut de Ştefan Şt. Fălcoianu, fiul generalului). Reies de aici următoarele date: Familia Fălcoianu, originară din judeţul Romanaţi, îşi are vechimea încă din secolul al XVI-lea prin Badea Logofătu ot Fălcoi. Ştefan este fiul lui Ioniţă şi al Raliţei Fălcoianu şi are frate geamăn pe Ioan; s-au născut la 6 iunie 1835. La 11 februarie 1865, căpitan fiind, s-a căsătorit cu Alexandrina Bîscoveanu. Din cei 4 copii, le-au trăit numai doi: Elena-Lucia şi Ştefan. Ştefan I. Fălcoianu a urmat Şcoala ostăşească din Bucureşti şi Şcoala Imperială de Stat Major din Paris, 1862. În paralel a urmat şi absolvit Şcoala politehnică din Paris. În 1873 îl găsim director general, apoi secretar general al Ministerului Lucrărilor publice, iar din 1876, directorul Poştelor şi Telecomunicaţiilor. Pe lângă multiplele activităţi, a fost preocupat de studii istorice, scriind *Istoricul războiului din 1877-1878* (culegerea de lecţii pe care Ştefan Fălcoianu le-a ţinut cursanţilor la Şcoala Superioară de Război, manuscris depus la Academia Română) şi *Amintiri din războiul ruso-româno-turc, Corespondenţa cu generalul Brialmont, privind fortificaţiile Bucureştiului* (manuscris). A mai scris o serie de cursuri de matematică, geometrie, geodezie, care s-au păstrat în manuscris, dar şi *Curs şi Tabele de logaritmi,* trimis Ministerului Cultelor şi Instrucţiunii Publice, *Curs de topografie şi geodezie,* tabele intitulate *Ecuaţiunea timpului,* tipărite în 1880.

→

Măştile exegetice ale lui Marin Preda

Florian COPCEA

Una dintre multiplele metode persuasive de (re)valorizare a personalităţii unui scriitor constă nu neapărat în recuperarea scriptural-ontologică a „biografemelor" intrate sau nu în circuitul public, ci în vectorizarea creaţiei sale în centrul reflecţiilor hermeneutice. În consecinţă, introducerea scriptorului în „vocile textului", fără a-l categorisi pe acesta din urmă, cum s-a canonizat ideea, drept „obiect", şi fără a-i dilua substaţialitatea discursului, înseamnă, sugera Eugen Simion, a fi conştient de prezenţa fiinţială, ireductibilă, a celui care „vorbeşte în operă". Cât de contradictorie este aporia provocată, nu-i aşa?, de travaliul demonstraţiei privind temeinicia aserţiuni barthesiene: „creatură de limbaj, scriitorul este întotdeauna prins în războiul ficţiunilor (al rostirilor)", trebuie luat în consideraţie, obligatoriu, în ce măsură eul auctorial este „fluidizat" în scriitură. Urmând sugestiile lui Roland Barthes, Eugen Simion mitizează pregnant relaţia *operă-autor:* „strălucirea operei nu ne vindecă de dorinţa de a şti ceva despre autorul care a scris-o". Aprofundat prin prisma analitică a fenomenologiei şi postulatelor ce le incumbă raţionamentul ecuaţiei respective, demersul hagiografului Stan V. Cristea de a recepta critic opera „«marelui singuratic» al literaturii române contemporane" în trilogia: *Marin Preda. Anii formării intelectuale.1929-1948 (2022); Marin Preda. Biobibliografia (2022); Marin Preda. Răsfrângeri în actualitate,* se dovedeşte a fi, din perspectiva heterodiegetică, o indispensabilă reevaluare a întregului univers epic al omului empatic „care scrie" şi „care trăieşte" mereu „obsedat de propria operă".

Ultima exegeză – *Marin Preda. Răsfrângeri în actualitate*, apărută în anul 2023 la Editura Aius din Craiova, care, deocamdată, înţelegem, închide cercul exploratoriu al cronografului Stan V. Cristea, îi accentuează intenţia, „sub impresia imediată a lecturii", de a descifra şi judeca dinamica actului axiologic pus în mişcare în câteva dintre exegezele ce i-au fost consacrate autorului *Moromeţilor.* Lucrarea, ajustând interpretarea la criteriile metodologice ce şi le-a asumat pentru a releva avatarurile „ideii de creaţie" a lui Marin Preda, creditează o (re)lectură pragmatică a unor studii-monografii. Stan V. Cristea, justificându-şi gestul temerar, recuperator, de a valoriza/actualiza „cronicile literare" despre cărţile care s-au scris de-a lungul timpului despre opera predistă, mărturiseşte că acestea „nu s-au constituit neapărat în refugii faţă de studiile care privesc istoria literară" (p. 6), ci au vizat, mai cu seamă, „menţinerea interesului pentru marele scriitor". În consecinţă, constructul *Marin Preda. Răsfrângeri în actualitate,* propune concis, dincolo de actul introducerii cititorului contingent faţă de rigorile teoretice ale comunicării în labirintul lumii acestuia, analize pertinente care potenţează/întemeiază semnificaţiile epistemice ale hermeneuticii, în general.

Cercetătorul, centrându-şi discursul pe volumul lui Marin Iancu, *Marin Preda, el însuşi. Reflecţii, opinii literare, confesiuni şi pilde morale* (Editura Editgraph, Buzău, 2019), constată că biograful amintit reuşeşte „să ne arate un alt Marin Preda decât cel pe care îl cunoşteam din proza sa scurtă şi din romane" (p. 19). Observaţia este comentată astfel de Stan V. Cristea: „Este un Marin Preda reflexiv şi confesiv deopotrivă, un Marin Preda care nu mai stă ascuns în spatele personajelor sale, ci se dezvăluie prin sinceritatea spiritului său, capabil să se exprime pe sine la lumina altor reflectoare decât în cazul creaţiei ficţionale. Este adevărat, în acest caz nu putem despărţi cu totul teritoriul ficţional de cel non-ficţional, cum nici opera sa literară nu poate fi despărţită de biografia sa, de vreme ce scriitorul a topit nenumărate secvenţe din propria-i biografie în pagini de proză, încât, cum mărturiseşte la un moment dat, nici scriitorul n-a mai ştiut ceea ce este ficţiune şi ceea ce este realitate trăită" (pp. 19-20). Interesant este că pe parcursul derulării raţionamentelor critice privind cartea lui Marin Iancu, Stan V. Cristea insertează, „într-o ordine care nu ţine neapărat de extensie, ci mai degrabă de ponderea ideatică în opera predistă" (pp. 21-22), reflecţii personale care completează, fără intenţie polemică, concluziile lui Marin Iancu, între acestea situându-se cele referitoare la „meditaţia asupra condiţiei scriitorului" (p. 23), invocată magistral în *Imposibila întoarcere* şi la vădita „gândire aforistică" (p. 25) care îl alătură pe Marin Preda marilor spirite ale lumii contemporane.

Stan V. Cristea, având o percepţie organică a imaginii „sub care a fost receptat Marin Preda" (p. 8), şi-a structurat demonstraţiile în direcţia identificării tuturor etapelor destinului texistenţial al *„Cel(ui) mai iubit dintre pământeni"*. Despre „monografia sentimentală" alcătuită de Marian Ciobanu – *Marin Preda şi ai săi* (Editura Muzeul Literaturii Române, Bucureşti, 2014), teoreticianul evidenţiază detaliile picante imortalizate de autor, dar îl şi amendează că „nu aduce foarte multe noutăţi, ba chiar strecoară în ultima parte câteva chestiuni care nu sunt deloc reale" (p. 26). El apreciază „incursiunea" documentară a lui Marian Ciobanu prin fascinantul spaţiu al *Moromeţilor,* unde acesta a „recunoscut" chipurile unor personaje introduse în oglinzile epice, retrovizoare, ale cărţilor scriitorului, dar sesizează şi unele semne de întrebare asupra „inadvertenţelor" biografice infiltrate în dialogul câtorva „intervievaţi" din Siliştea-Gumeşti.

O contribuţie substanţială la reconstituirea fidelă a biografiei şi implicit a mitului Marin Preda o reprezintă cartea nepotului acestuia, Sorin Preda, *Moromeţii. Ultimul capitol* (Editura Eikon, Cluj-Napoca, 2013), „alcătuită din eseuri, interviuri, evocări şi scrisori, însoţite, la final, de un grupaj de fotografii" (p. 33), care, glosează hermeneutul, aduce „unele lămuriri mai puţin ştiute" şi „destule clarificări despre unele aspecte în legătură cu care istoria literară n-a insistat îndeajuns". După modelul unui destul de complicat puzzle, Stan V. Cristea pune în prim-planul aserţiunilor sale despre „complexitatea ariei textelor" (p. 34) locutorul, într-un fel preluându-i/sporindu-i „vocea". Suntem astfel întorşi în timp, în istoricitatea vieţii literare româneşti contemporane, bântuită de complexe, vanităţi şi angoase, la alteritatea clipei şi a travaliului scriiturii, toate acestea oferind o perspectivă judicioasă asupra modului de existenţă al lui Marin Preda a cărui personalitate, cum pe bună dreptate presupune Eugen Simion în *Marin Preda. Portretului scriitorului îndrăgostit* (Editura Hoffman, Caracal, 2019, p. 9), va continua „să neliniştească mai multe generaţii de scriitori".

În contextul sugerat, Stan V. Cristea, neînvins de dificultăţile pe care le incumbă condensarea minuţioasă, în puţine pagini, a spectacolului ontologic ce-l descriu referinţele confraţilor asupra cărora îşi fixează fără echivoc interpretările, alternând cu dezinvoltură planurile epice/analitice spre a le motiva mecanismele funcţionale, urmăreşte, exegetic, persuadarea scepticilor. Rezumând, având conştiinţa iminenţei acestui demers taxonomic, el denunţă „însuşi sensul actului critic" (Serge Doubrovsky) şi se implică, depărtându-se de autorii textelor în care sunt diluate succint operele prediste, evitând conjuncturalul.

În viziunea lui Stan V. Cristea, canonicul Eugen Simion îşi concentrează cercetarea, în „cartea vorbită", *Marin Preda. Portretul scriitorului îndrăgostit,* asupra „elemente(lor) existenţiale şi literare" care transfigurează memorabil portretul autorului capodoperei *Moromeţii.* Luând drept punct de plecare în demersul său critic *Argumentul* volumului, pe care teoreticianul îl consideră intrat „mai degrabă într-un scenariu epic decât într-un scenariu critic", Stan V. Cristea, aderând la ideea vehiculată de acesta potrivit căreia „opera lui n-a ieşit din sensibilitatea estetică a timpului", stabileşte comprehensiv: „Tuşele, nuanţele de care se foloseşte criticul spre a realiza acest portret complex, articulate din portretul fizic, din portretul intelectual şi din portretul scriitoricesc, susţin o concluzie îndreptăţită, anume că «se verifică şi în cazul lui Marin Preda că istoria vieţii sale este, în fapt, istoria operei sale». Fără a fi concesiv cu «revizioniştii» lui Marin Preda care încă îi mai contestă şi îi minimalizează scrierile, Eugen Simion, punând «accent pe *ceea ce a trăit şi trăieşte*» acesta, speră că va veni o vreme în care «personalitatea complexă a lui Marin Preda va fi judecată mai drept», şi, pe un ton concesiv, îşi exprimă nedumerirea de ce criticii literari care ar putea să judece rece şi obiectiv preferă, în continuare, să tacă" (p. 50).

„Dilema" provocată de ostilitatea cu care era privit omul şi creatorul Marin Preda este dezvoltată de Stan V. Cristea şi în comentariile făcute la volumul coordonat de Eugen Simion, *Timpul n-a mai avut răbdare: Marin Preda* (reed. Editura Muzeul Literaturii Române, 2022), intens şi argumentativ susţinute cu citate: „Scriitorul a avut admiratori, dar şi mulţi duşmani, constată criticul, iar «Aceştia n-au avut în ei tăria spirituală de a se resemna în faţa adevărului estetic. Nu-l au, din păcate, nici azi».” Mai departe criticul se întreabă retoric: „Ce scriitor a fost mai mult şi mai incorect revizuit, după 1990, decât el? Cine a primit mai multe acuzaţii morale şi judecăţi critice mai drastice şi mai aberante decât el?" În fine, deşi admite că sunt multe de spus „despre posteritatea lui Preda", criticul nu se preocupă, acum, de această chestiune, abordând în schimb opinia despre „nomenclaturistul Preda" şi demontând acuzele prin apelul la documentele date la iveală de Ioana Diaconescu, în volumul *Marin Preda. Un portret în arhivele Securităţii* (2015).

→

Mai aflăm scris şi în Wikipedia: Ştefan Fălcoianu (6 iunie 1835- 22 ianuarie 1905) a fost general, matematician, inginer, istoric şi politician român, membru titular şi vicepreşedinte al Academiei Române. Domnitorul Alexandru Ioan Cuza l-a trimis în Franţa, pentru a urma cursurile şcolilor amintite mai sus.

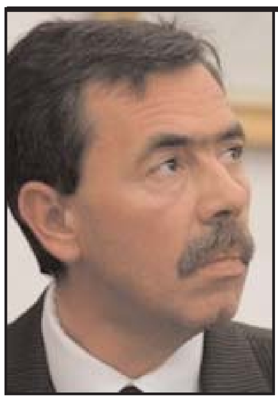
A îndeplinit numeroase funcţii de răspundere în cadrul armatei române: profesor la Şcoala Militară de Ofiţeri, ajutor al şefului Direcţiei Stabilimentelor de Artilerie, şef de stat-major al Diviziei 1 Militare Teritoriale. În ianuarie 1869 este pus în neactivitate de serviciu şi este numit secretar general al Ministerului Lucrărilor Publice, iar în perioada 5 mai 1876 – 5 aprilie 1877 este director general al Poştelor şi Telegrafului. În timpul Războiului de Independenţă de la 1877, revine în rândurile armatei şi îndeplineşte funcţia de director general al Administraţiei Centrale a Ministerului de Război, iar la data de 20 octombrie 1877 este numit şef al Statului-Major al Armatei Române de Operaţii. În anul 1883 este avansat la gradul de general de brigadă.

Ca şef al Marelui Stat-Major şi ministru de Război (1884-1886), a avut un rol semnificativ în perfecţionarea sistemului de apărare a României, în elaborarea şi aplicarea Legii asupra organizării comandamentelor militare (1882), în elaborarea şi aplicarea Legii asupra administraţiei militare (1883), înfiinţarea celor patru corpuri de armată în locul diviziilor militare teritoriale (1882-1884), demararea lucrărilor pentru Cetatea Bucureştilor şi a regiunii fortificate Focşani-Nămoloasa-Galati, înfiinţarea Consiliului Superior al Armatei (1878), înfiinţarea Comitetului Consultativ de Stat-Major. Sub mandatul său s-a adoptat Decretul de organizare a Marelui Stat-Major, pe baza normelor moderne, de tip prusian, şi a învăţămintelor din 1877-1878. Din 1894, Marele Stat-Major a devenit direcţie specială în cadrul Ministerului de Război subordonată direct ministrului. Printre preocupările sale se numără şi perfecţionarea instrucţiei şi a pregătirii de luptă. Astfel, au fost revizuite, după 1879, principalele acte regulamentare destinate forţelor terestre, şi anume Regulamentul de luptă al infanteriei.

Opera vieţii sale rămâne Şcoala Superioară de Război, astăzi Universitatea Naţională de Apărare, înfiinţată la 8 august 1889, unde el însuşi a oficiat. Este şi fondator al revistei *România Militară.* Ca senator, de mai multe ori a luat poziţie în problemele întăririi capacităţii defensive a României, combătând ideea cu privire la inutilitatea şi periculozitatea fortificaţiilor ce se executau pentru apărarea ţării la sfârşitul secolului al XIX-lea şi începutul secolului XX.

Fălcoianu şi Lahovary – graţie şi acestor matematicieni, România s-a înscris ca stat independent pe harta Europei. Istoria nu i-a uitat. Important, chiar vital este ca românii să nu-şi uite Istoria!

Cărţi şi autori

Jurnalul unui solitar

Marcel LUCACIU

Prozator de prim rang al literaturii române interbelice, Camil Petrescu s-a bucurat, relativ târziu, de aprecierile favorabile pe care le merita cu prisosinţă. Refuzând în mod categoric să adere la vreun clan literar şi considerând că talentele adevărate sunt individualităţi, autorul prodigioasei nuvele *Moartea pescăruşului* s-a izolat în mijlocul unei vieţi furtunoase, dând la iveală marile sale capodopere: în proză – *Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război* (1930) şi *Patul lui Procust* (1933), iar în teatru – *Jocul ielelor* (1918), *Act veneţian* (1919), *Suflete tari* (1922) şi *Danton* (1924-1925). Despre această izolare, despre această zbatere între pereţii de sticlă ai cotidianului mercantil vorbesc – cu o frustă sinceritate – *Notele zilnice* ale scriitorului care „vedea idei" şi visa – imperturbabil – la *Noocraţia necesară.*

Îngrijit şi prefaţat de regretatul Mircea Zaciu, jurnalul lui Camil Petrescu, *Note zilnice* (1927-1940), Editura Cartea Românească, Bucureşti, 1975, dezvăluie una dintre multele sale obsesii şi anume modul în care se reflectă propria-i personalitate în conştiinţa contemporanilor. Şi totuşi, nu avem de-a face cu un jurnal propriu-zis, întrucât semnatarul lucrării filosofice *Doctrina substanţei* nu înregistrează strict cronologic evenimentele (sunt mari pauze, în acest sens), ci se întoarce, cu predilecţie, la perioadele lui de criză. De altfel, scriitorul nu crede în utilitatea sau importanţa unui jurnal, dar simte nevoia unui solilocviu (ultra) lucid şi edificator: „Un jurnal e un lucru anost şi aproape fără sens. Totuşi, simt nevoia unei exteriorizări. O operă literară mi-ar lua timp şi mi-ar cere o sforţare de care astăzi nu mai sunt în stare."

Nu întâmplător, însemnările debutează pe 13 ianuarie 1927, anul în care scriitorul avea să împlinească 33 de ani, „vârsta fatală poeţilor", „vârsta la care se declară nebuniile sau sfârşesc aporiile sociale începute la 18 ani". Trecuseră, însă, abia două luni de la usturătorul eşec al dramei *Mioara;* un eşec în urma căruia scriitorul este contestat şi ironizat de confraţii literari. Ba mai mult, se declanşează o adevărată campanie de presă împotriva lui Camil Petrescu („un impostor!"), care porneşte şi el un război cu toată lumea. Singurătatea, starea materială precară şi infirmitatea de care suferă (o hipoacuzie acută, survenită pe front) îl aduc la disperare şi îl conduc spre sinucidere: „…niciodată, aproape nicio clipă, nu m-a părăsit gândul sinuciderii". Iubirea ar putea fi o salvare existenţială, dar idealul feminin zămislit de imaginaţia poetului din *Transcendentalia* este imposibil de transpus în cruda şi cenuşia realitate românească (fie ea şi interbelică!): „Ah, o femeie care să nu fie o ignobilă amantă spirituală, ci o frumoasă şi calmă tovarăşă senzuală! O bucurie matură de seceriş. Ah, o femeie care să fie atât de puţin frumoasă încât să nu se observe, să-ţi lase liniştea, atât de senzuală ca să-ţi calmeze nervii, atât de bună camaradă încât, cu averea ei, să poţi relua Etica, Estetica şi Sociologia în forme care au devenit obsedante. Fără îndoială, însă, că această întâlnire este irealizabilă, căci împotriva ei stau datele noastre sufleteşti şi materiale."

Uneori, fiind un anticalofil convins, autorul enunţă aceleaşi principii estetice pe care le regăsim şi în *Patul lui Procust.* Desigur, atunci când afirmă că arta n-ar avea nimic comun cu ortografia, autorul exagerează, premeditat, gândindu-se doar la senzaţia de autenticitate: „Domnule, habar n-ai, un scriitor nu trebuie să cunoască gramatica." Predomină melancolia nedefinită, rezerva permanentă sau chiar dispreţul faţă de contemporani: „Procurorul care, acuzând, ţine socoteală de impresia pe care o face acuzatul devine un impotent caraghios. Deci n-am nevoie de stima bunilor mei vecini de viaţă." Ori: „Superioritatea unui om n-a constat niciodată în a colecţiona omagiile mulţimii, ci în a suporta dispreţul ei." Pe parcursul mai multor pagini se face o întreagă teorie a „succesului" potrivit căreia succesul te-ar face „bun", insuccesul – „rău". Revin, obsesiv, notaţiile de genul: „Sunt dezgustat, descurajat, nesfârşit de obosit." Asemeni avangardiştilor, însăşi literatura ajunge să-i trezească un sentiment de repulsie: „Literatura a ajuns să mă dezguste până la îmbolnăvire, ca hrana cu cartofi fierţi când eram prizonier." Nu lipsesc nici reflecţiile pline de amărăciune: „Sărăcia îţi dă un suflet de sclav. E murdară." Acostat de tot soiul de indivizi care vor să-i afle părerea într-o anumită chestiune ori să-i ia, cu orice preţ, un interviu, prozatorul dovedeşte că are o „sensibilitate năzdrăvană" precum Ştefan Gheorghidiu şi devine, brusc, irascibil: „Ce? De ce nu mai scriu? De ce nu mai scot romane? Dar de câte ori trebuie să v-o spun? De câţiva ani am ajuns un fel de flaşnetă, tot repetând cuvintele. Ei bine, află că n-am să-ţi spun şi dumitale de ce nu mai scriu! Este pentru că e inutil! Ce-i aia… să scriu romane… nuvele… să scrie câţiva inşi de tine… şi-apoi? N-are niciun rost. Nu mă plictisi cu astfel de întrebări. Se ajunge la stupizenie cu această idee de… fecunditate. Scrii un roman, două, trei, ei şi? Ce, eu sunt Cezar Petrescu?" Pe lângă multele frustrări acumulate (imposibilitatea de a-şi plăti chiria, la un moment dat, dar şi aceea de a-şi găsi un serviciu public din cauza surzeniei sale etc.) se pot găsi în aceste însemnări şi unele naivităţi (de pildă, autorul se declară profund nemulţumit că nu i s-a cerut sfatul în problema războiului). Ele nu trebuie neapărat amendate, deoarece sunt, oarecum, inevitabile într-o confesiune pasională.

Departe de a fi rodul unui veleitarism exacerbat, scepticele (şi dezabuzatele) *Note zilnice* înfăţişează doar „o infimă parte din răfuielile cu contemporanii" şi se constituie într-o pledoarie *pro domo sua*, pe cât de autentică, pe atât de dramatică. E pledoaria unui prozator absolut remarcabil, capricios (precum luna aprilie, în care s-a născut!) şi incomod (ca orice intelectual veritabil).

(Urmare din pag. 15)

„Cred că experienţa românească m-a făcut o persoană mai bună, de la lucruri mărunte, precum mâncarea şi băuturile de aici, la interacţiunea cu oameni deosebiţi. Când mă gândesc la toate locurile din lume pe care le-am vizitat, aici este, cu siguranţă, cel preferat şi o spun cu toată sinceritatea. Înainte să vin în România eram foarte naivă, deşi călătorisem mult. Dar, având ocazia să pătrund adânc în cultura locului, am văzut că românii au trecut de-a lungul timpului prin experienţe grele, pe care eu nu le-am avut, aşa că am învăţat de la ei că trebuie să fii pregătit pentru orice, că lumea se schimbă continuu şi că oricând pot veni peste noi nenorociri şi încercări dificile. În ziarele din America nu citeşti despre freamătul lumii de aici, nici despre ceea ce se întâmplă în Moldova, întrucât aceste informaţii sunt nesemnificative pentru americani. Paginile ziarelor abia ajung ca să scriem despre noi... Aici am învăţat ceea ce nu se predă nici în şcoală, nici în altă parte. Înainte să ajung prima dată în România, când am acceptat bursa Fulbright, m-am întrebat unde este această ţară. Nu aveam idee, pentru că nu ştiam nimic despre ea..."

Fiind acum pensionară şi având mentalitatea omului trecut prin viaţă, care ajunge la acel nivel superior de înţelepciune, oaspetele de peste Ocean apreciază cel mai mult sinceritatea oamenilor şi valorile umane pe care le găseşte aici, în contrast cu unele aspecte ale culturii şi societăţii americane pe care le consideră mai superficiale şi mai lipsite de conexiuni umane autentice:

„Vii într-o ţară considerată înapoiată, subdezvoltată, săracă şi descoperi că are un volum imens de cultură şi tradiţii, de istorie şi de substanţă. Deşi un popor simplu, românii au mult mai mult decât avem noi, americanii, pentru că sunt apropiaţi unii de alţii. Sunt conectaţi bine între ei, au relaţii puternice de familie, au iubire. În America domină ştirile despre divorţuri şi oamenii sunt reci, superficiali, familiile sunt risipite. Voi, românii, aveţi mai mult decât noi, aveţi ceea ce găseşti adânc în suflet, aveţi identitate şi sentimentul de apartenenţă, de moştenire. Ar trebui ca toţi oamenii acestei ţări să vadă că au atât de multe de oferit şi să nu mai lase străinii să facă în locul lor afaceri şi să-i stăpânească. Asta le spun de fiecare dată studenţilor din România: încerc să le insuflu ideea că au multe de oferit, pentru că am auzit deseori români spunând că nu sunt suficient de buni. Ba da, sunt suficient de buni! Chiar sunt mai buni, pentru că au propriile lor lucruri, au ceea ce le trebuie ca să iasă în faţă!", a concluzionat Victoria.

De la aspectele foarte profunde, am orientat discuţia şi înspre lucruri ce ţin de cum se „simte", la nivel de divertisment, „visul românesc". O parte importantă a experienţei sale a fost şi descoperirea vinurilor româneşti, pe care le-a apreciat şi promovat cu entuziasm:

„Am petrecut Revelionul 2004-2005 aici, cu Mariana şi Olesia. Ele au avut energie toată noaptea. Ne-am întors acasă la 3 dimineaţa şi eu eram epuizată. Este uimitor câtă vitalitate au românii, fiind capabili de a petrece o noapte întreagă şi de a nu se îmbăta, chiar dacă gustă mereu din licorile aflate în pahare. Sunt oameni calzi, oricum, până şi limba sună prietenos. Gazdele de la hoteluri şi pensiuni sunt foarte amabile şi primitoare. Ciocolata caldă aici este foarte gustoasă, ca nicăieri în alte locuri unde am fost. Un alt lucru bun de tot este cafeaua: are un gust intens aşa cum doar în Brazilia, unde m-am născut eu, mai găsesc. Cât priveşte mâncarea, mămăliga este la putere! Aici am mâncat şi sarmale, pe care le asociez cu sărbătorile importante. Sunt atâtea feluri de mâncare, atâtea aperitive încât, când să ajungi la felul principal, deja eşti sătul... Îmi amintesc că, la vizita din Iaşi, în 2002, am fost întristată de faptul că nu am găsit suvenire: nici tricouri, nici magneţi. Nu ştiam ce să cumpăr ca amintire... Acum, se găsesc peste tot şi asta mă bucură nespus! Desigur, nu mă refer la cele care sunt produse în China. Am dus acasă şi din băuturile tradiţionale. Am luat contact cu vinurile româneşti şi, când am ajuns în SUA, în California, unde locuiesc, am căutat să promovez vinurile de aici şi chiar să creez o legătură prin care să se importe din România vin, care să se vândă acolo. O vreme a funcţionat această asociere..."

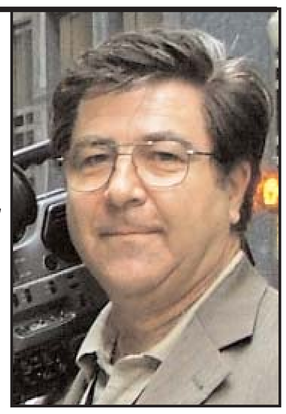
Încheiem aici povestea prieteniei dintre Victoria Seitz, Olesia Mihai şi Mariana Nicolae, care este un omagiu adus conexiunilor umane şi călătoriilor care ne deschid perspective noi asupra vieţii. Dincolo de limitele impuse de foaia de hârtie sau de interfaţa unui site, frumoasa relaţie va continua până când va îngădui Cel de Sus. A fost fascinant să aflăm cum, într-un oraş modest al României, două românce şi o americancă descoperă şi împărtăşesc bucuria prieteniei şi frumuseţea călătoriei... În ciuda diferenţelor culturale şi sociale, conexiunile umane şi descoperirile personale transcend graniţele şi ne oferă oportunitatea de a ne îmbogăţi sufletele şi de a îmbunătăţi înţelegerea lumii din jurul nostru.

Eugen Simion este deosebit de ferm: „Pe scurt, dosarele întocmite de Securitate dovedesc, în mod indiscutabil, că marele prozator n-a fost deloc un spirit comod pentru regimul totalitar şi că toţi adversarii săi, vechi şi noi, s-au înşelat în privinţa comportamentului său. Marin Preda n-a fost deloc un răsfăţat al regimului, a fost, dimpotrivă, un creator cu o conştiinţă morală solidă, un spirit – cum i-am zis odată – stabilizator şi, spre sfârşitul scurtei sale vieţi, devenise o veritabilă conştiinţă naţională într-o istorie grăbită, confuză şi brutală" (pp.115-116).

Actul hermeneutic/iniţiatic elaborat, în tehnica evantaiului, de Stan V. Cristea în volumul *Marin Preda. Răsfrângeri în actualitate* scoate în evidenţă faptul istoric că „Marin Preda este unul dintre clasicii literaturii contemporane, care, deşi are parte de o posteritate dificilă, nu va înceta să stârnească atenţia cititorilor şi a criticilor, determinând admiraţii şi controverse (sintagma *complexul Preda* îşi va păstra, cumva, pentru destulă vreme actualitatea), ceea ce înseamnă că opera sa nu va ajunge, totuşi, să fie uitată ori tratată cu indiferenţă" (p. 16) şi va deschide, cu siguranţă, nesfârşite căi de investigare a feţelor ascunse ale operei unui „gânditor profund original, unul dintre cei mai originali pe care i-a dat cultura română" (p. 14).

Mais non, mais non, mais, non! Pas de ça!

Nicolae MELINESCU

Pe la sfârşitul lui martie, cotidianul britanic *The Independent* a publicat, nu fără o notă de maliţiozitate, un articol, chipurile preluat de pe varianta electronică în arabă, care analiza scăderea popularităţii limbii franceze în câteva dintre ţările Sahelului, pilon nostalgic al influenţei Parisului în vestul Africii, la apogeul dominaţiei sale coloniale.

Tonul pizmaş al ziarului poate fi interpretat şi ca o replică întârziată la speranţele exprimate public de preşedintele Emmanuel Macron în 2020, când a respirat uşurat că Marea Britanie a ieşit din Uniunea Europeană şi, odată cu ea, şi limba engleză avea să se scufunde, foarte probabil, în apele Atlanticului, iar limba franceză nu putea decât să-i ia în mod firesc locul de principal instrument de comunicare în mediul politic şi diplomatic paneuropean. Soarta a hotărât să-l dezamăgească pe bunicul vitreg, pe cel pe care tot presa britanică îl numeşte din când în când, mai în glumă, mai în serios, Macroleon (trimitere transparentă la grandomania împăratului învins la Waterloo de ducele de Wellington.

The end of an era for the French language, sau „Sfârşitul unei ere pentru limba franceză" (https://www.independent.co.uk/news/world/africa/french-language-colonial-africa-b2486607.html, accesat 8 aprilie 2024), publicat în ediţia electronică din 28 martie 2024, a adus în prim-planul hegemoniei lingvistice un fenomen esenţialmente politic: reconsiderarea poziţiei autorităţilor independente din fosta Africă occidentală franceză faţă de vestigiile desuete ale dependenţei lor faţă de francezi. Mişcarea ţine şi de o manifestare identitară care ar trebui să definească statutul ţărilor din Sahel, privite ca un fel de grădină din spatele casei de către diplomaţia de la Quai d'Orsay. Pentru că, aşa cum explica Ecaterina Hlihor (*Politica lingvistică şi de securitate în societatea contemporană,* Editura Centrului tehnico-editorial al armatei, Bucureşti, 2017, p. 257): „Problema securităţii identităţii şi a modului cum trebuie construite politicile lingvistice nu este doar a europenilor…, ci este mai largă, deoarece mentalul colectiv actual este prins într-o contradicţie majoră, generată de mituri. Unul [dintre ele] s-a consacrat prin experienţa istorică a societăţii occidentale şi a fost construit pe o premisă care nu a fost niciodată demonstrată, şi anume, aceea că monolingvismul este de preferat într-o societate, pentru că este motorul dezvoltării economice şi al proprietăţii, iar acordarea de drepturi lingvistice minorităţilor ar ameninţa statul şi valorile sale."

Distanţarea evidentă analizată de cotidianul britanic este condiţionată, în primul rând, de schimbările de regim din Mali, Burkina Faso şi Niger, trei dintre ţările Sahelului francofon, care au fost preluate de conduceri militare cu ifose de independenţă absolută, gata, totuşi, să se alieze cu noi stăpâni şi să se lase seduse de braţele hidrei Kremlinului. Tooba Ali şi Celine Assaf au motivat titlul incitant pe parcursul articolului lor, pornind de la decizia juntei militare, care a preluat puterea în Burkina Faso după două lovituri de stat succesive în 2022. Căpitanul Ibrahim Traoré, noul preşedinte, a lansat un proiect legislativ de revizuire a constituţiei prin care să fie abolită limba franceză ca instrument universal de comunicare în mediul oficial şi administrativ. „O asemenea iniţiativă pune întrebarea dacă, nu cumva, asistăm la încheierea epocii de aur a acestei limbi în Sahelul african [sic!], după seria de lovituri militare care au subminat influenţa militară, diplomatică şi economică a Parisului" (https://www.independent.co.uk).

Dacă o excludere atât de brutală ar fi un gest singular, un moft de copil (căpitan) bosumflat, nu ar exista motive serioase de panică pe malurile Senei, pentru că dictatori de mucava au fost şi, din nefericire, vor mai fi în zonă. Dar Burkina Faso a dat tonul şi nu rămâne un caz izolat. În Mali, cu o populaţie de aproximativ douăzeci şi două de milioane de locuitori şi patru lovituri de stat din 2020 încoace, ambasadorul francez la Bamako a fost trimis acasă fără menajamente şi fără protocolul de rămas-bun în februarie 2022. În martie, acelaşi an, trupe maliene şi mercenari ruşi din comandourile Wagner au declanşat o campanie împotriva rebelilor tuaregi din nord-vest, dar au executat şi trei sute de localnici din centrul ţării, acuzaţi fără dovezi că ar fi simpatizat cu separatiştii. Forţele franceze (aproximativ trei mii de militari) şi-au retras în grabă unităţile, armamentul şi echipamentul de campanie şi au pus capăt Operaţiunii Barkhane, lansată în 2012 cu scopul declarat, dar eşuat, de eliminare a insurgenţei islamice. În iunie anul trecut, preşedintele interimar, colonel Assimi Goita (n. 1983), a dat un edict prin care a anulat statutul francezei de limbă naţională. Decizia nu a avut numai un caracter simbolic, ci a fost, ca şi în cazul Burkina Faso, o lovitură cu efect dublu, care a sabotat relaţiile cu Franţa, dar şi statutul şi funcţionalitatea francofoniei ca megafon de adunare pentru Africa de vest (mai puţin Nigeria, Sierra Leone şi Liberia, ţări anglofone).

Cele aproximativ opt decenii de dominaţie colonială au instaurat franceza ca mobil al coagulării etnice în comunităţi mai mari, viitoare naţiuni. După independenţă, limba colonială, devenită naţională, a păstrat capacitatea de comunicare între autorităţile centrale şi cele din teritoriu, indiferent de apartenenţa tribală, şi a deschis o cale de acces spre organisme regionale şi spre Organizaţia Naţiunilor Unite şi agenţiile sale specializate (agricultură, sănătate, învăţământ, dezvoltare), unde franceza rămâne una dintre limbile de circulaţie mondială. Capacitatea unificatoare a acesteia a început să se diminueze odată cu penetrarea chinezească în ţările Sahelului, dat fiindcă noii oameni de afaceri preferau şi vorbeau un fel de engleză sumară.

Aparent, funcţionarea unei limbi naţionale, fie ea şi de import, impusă cu forţa, a adus şi o caracteristică identitară pentru noile state independente cu o mare diversitate etnică. Cu o populaţie de aproximativ douăzeci şi trei de milioane de locuitori, Burkina Faso are nouă grupuri etnice care vorbesc mooré, bissa, dyala şi fula. Aceasta din urmă se regăseşte şi în Niger, alături de buduma, goumanchéma, hausa-kanuri, zama-songhai, tamasheg-tassawaq şi tebu. În Mali, nouă grupuri etnice alcătuiesc populaţia de aproximativ douăzeci şi două de milioane de locuitori. Ei vorbesc treisprezece limbi naţionale: bambara, bogo, bozo, dogan, fula (ca şi în ţările vecine), hassaniya, kassonge, maninke, minyanka, senafo, songhai, soniki şi tamasheq. Într-o asemenea diversitate, franceza a creat o punte comunicaţională şi nu numai. Aşa cum remarca Gheorghe Moldoveanu (apud Ecaterina Hlihor, *op. cit.*, p. 256): „Limba franceză este atât întruchiparea istoriei şi a civilizaţiei Franţei, cât şi principalul vehicul de promovare a culturii şi a valorilor franceze în lume".

Franceza nu şi-a început aventura africană în regiunea de vest a continentului, ci tocmai la extremitatea sa sudică. În secolul al XVII-lea, adepţii învăţăturilor teologului francez Jean Calvin (1509 – 1564), hughenoţii, au fugit din calea persecuţiilor catolice şi s-au stabilit alături de fermierii de origine olandeză în Colonia Capului (Bunei Speranţe). Au fost primiţi cu înţelegere, s-au adaptat noilor condiţii de trai şi s-au integrat, împrumutând câte ceva din limbile locale zulu şi xhosha. Compania Olandeză pentru India Răsăriteană le-a oferit hughenoţilor facilităţi ca să se stabilească în zona mănoasă, cei mai mulţi dintre ei fiind agricultori pricepuţi. Ceea ce a facilitat asimilarea lor a fost şi noua confesiune calvinistă. Caracterul ei nonconformist a încurajat primirea lor în Biserica Reformată Olandeză. Una dintre manevrele de evitare a izolării familiilor noilor sosiţi a fost şi repartizarea fermelor lor printre cele ale olandezilor, creându-se astfel un spirit de unitate şi întovărăşire. (Herman Giliomee & Bernard Mbenga, *New History of South Africa,* Tafellberg Publishers, Cape Town, 2007, p. 291)

În zilele noastre, cincisprezece la sută dintre sudafricanii albi descind din tradiţia locală franceză. După aplicarea oficială a teoriei segregaţioniste a dezvoltării separate a raselor, cunoscută drept apartheid, în 1948, limba de sorginte olandeză, afrikaans, a fost promovată la rang de limbă oficială, urmată de engleză, iar franceza a fost predată ca limbă străină numai în şcolile pentru albi.

Împărţirea Africii (*scramble for Africa,* engl. orig.) sub satârul lui Bismarck în 1885, a deschis oficial campania de francizare a vestului continentului, plasarea teritoriilor ocupate sub comandă militară şi i-a transferat toată regiunea la vest de Gabon unui guvernator francez instalat în Senegal. Acest comisar politic şi administrativ îi raporta direct Ministerului afacerilor de peste mări. În 1904, întreaga regiune a fost botezată Africa Franceză de Vest. Beban Sammy Chumbow şi Augustin Simo Bobda au explicat astfel introducerea masivă a limbii lui Molière: „Politica limbii franceze în Africa occidentală în perioada colonială a fost de asimilare, elitism şi de reprimare a limbilor locale. Stăpânii locali de după independenţă au continuat aceeaşi politică şi a fost nevoie de mult timp şi de foarte multă presiune din partea tuturor pentru revigorarea acestor limbi. În zilele noastre, folosirea francezei în Africa de Vest cunoaşte o mare diversitate în funcţie de ţara analizată, de localizarea ei, de religia predominantă. Supremaţia francezei este susţinută şi de o întârziere în promovarea limbilor locale alternative în administraţie şi creşterea în consecinţă a ratei analfabetismului în cunoaşterea francezei. Se face simţită o ameninţare care provine dintr-o atitudine graduală pozitivă faţă de dialectele locale şi din prezenţa tot mai persistentă a englezei în această subregiune." (degryter.com/document/doi/10.1515/ijsf.2000.141.39/pdf, accesat 8 aprilie 2024)

În prezent, franceza africană este vorbită de o sută şaizeci şi şapte de milioane de oameni, adică cincizeci şi unu la sută din totalul global de treizeci şi patru de ţări africane, cu varietăţile cele mai răspândite – *créole* şi *petit nègre*. Gabriel Mannessy ("Le français d'Afrique noire, française créole ou créole français?", *Langue Français*, 37 (1), 1998, p. 91 – 105) consideră că variaţiile locale sunt consecinţe ale amestecării cu limbile locale şi depind de statutul social al utilizatorilor, de profesiunea lor şi de nivelul lor cultural. Cei mai mulţi vorbitori de franceză se află în Republica Democrată Congo (adusă de belgieni), 39,5 la sută dintr-o populaţie de aproximativ optzeci şi şapte de milioane de oameni, şi cei mai puţini, raportat la populaţie, în Benin, 3,9 la sută din aproape paisprezece milioane de locuitori.

Sustragerea unor populaţii numeroase din zona de influenţă franceză nu poate fi descrisă ca o formă de emancipare a identităţii noilor naţiuni atâta timp cât nu este vorba de un proces cadenţat, susţinut din punct de vedere antropologic, social sau cultural şi este mai mult o manifestare ambiţioasă a unor militari populişti care caută să se legitimeze în faţa oamenilor de rând după ce au ajuns la conducere prin forţă. Analistul politic nigerian Nyossa Djimaro (https://www.independent.co.uk) are, însă, o explicaţie diferită: „Decizia din Burkina Faso sau din Mali reprezintă sfârşitul unei perioade pe parcursul căreia limba franceză i-a slujit doar Franţei, care şi-a fixat adânc influenţa în Sahel. Franţa şi-a impus propria limbă în colonii şi de aceea cred că decizia de a o abandona este benefică şi revoluţionară. Asemenea măsuri vor fi adoptate şi în alte ţări cum ar fi Niger, ţara care se află într-o armonie completă cu Ouagadougou şi Bamako."

Pesimişti sau exclusivişti, apărătorii folosirii limbii franceze în Africa beneficiază de o modestă consolare. Dată fiind răspândirea geografică actuală, ea rămâne în cel mai rău caz a doua limbă de circulaţie sau ca alternativă la limbile locale. Rezistenţa sa va fi pusă la încercare de pătrunderea în Sahel a intereselor chinezilor şi ale ruşilor şi de ascendenţa evidentă a limbii engleze.

La pas prin satul global

Franţa sub jar de maci
Jurnal de Montmorillon (VII)

Paula ROMANESCU

Sâmbătă, 10 iunie 2006. Sub un soare fierbinte precum arzândele patimi omeneşti, oficialii Salonului de Carte au revenit (fericiţi că s-a încheiat „bâlciul"!), s-au întrecut în discursuri, strângeri de mână, au mai trecut în pas săltăreţ pe la fiecare stand, pas ce le devenea din ce în ce mai grăbit pe măsură ce se apropiau de cortul cu protocolul, vădind o „sete" încă nepotolită (de carte?!), urmaţi şi de *promeneurii* deloc solitari din piaţa unde odinioară aveau loc execuţiile publice, şi ele urmărite cu sufletul la gură de mulţime, cu un entuziasm numai bun să dea vieţii miez de bucurie şi, chefului de după, savoare…

Viii cu viii!

Seara, dineu împărătesc oferit de Primărie participanţilor „vinovaţi" că se mai (pre)ocupă şi cu scrisul.

Locul bairamului – Catedrala Saint-Laurent, intrată în al nouălea secol de existenţă, edificiu în care după Cel de Al Doilea Război Mondial nu s-au mai oficiat deloc ceremonii religioase.

În navă, sub bolţile arcuite, tronau *mese lunge* încărcate de roade pământeşti între care, la loc de cinste, vinul sfânt cel mereu dezlegător de adevăruri – de Poitou, Charante, Bordeaux, platouri cu brânză, fructe, bucate de tot felul.

Din înalt, de acolo unde în bisericile ortodoxe Pantocratorul ne priveşte, ne „lumina" o imensă corolă de floare a soarelui de culoarea cerului senin, cu seminţele în chip de oameni cu braţele împreunate ca pentru rugăciune.

Reflectoare savant plasate făceau să se prelingă prin vitralii umbre mişcătoare de îngeri îndrăgostiţi poate de viaţa de muritor, dornici să ia parte la cina cea de ne-taină de aici, botezată în apele nu întotdeauna limpezi ale cuvântului scris (neapărat cu un nume însemnat pe-o carte!), dar mereu străluminate de raţiunea eliberată din chingile minciunii de vinul bun ca un nai curgător.

Ca să ne fie ospăţul ticnit, până la ora de începere a… atacului, am fost invitaţi să vizităm *Octogonul* – capelă romană din secolul al IV-lea, singura „supravieţuitoare" dintr-un fost cimitir roman de care s-a ales praful şi peste care iarba milostivă a prins să crească unduindu-se a mângâiere la trecerea vântului, când paşii bătrânilor din azilul construit astăzi în apropiere sunt tot mai ezitanţi, de parcă ar implora în românească rugă acelaşi *Opreşte, Doamne, ceasornicul cu care ne măsori destrămarea!...*

Or fi auzit şi ei vreodată de Blaga al nostru?

O ghiduţă tinerică, îmbrăcată la limita de avarie, descuie cu o imensă cheie de fier uşa *Octogonului* şi, cu gesturi sacerdotale de stăpână peste imperiul de umbre, ne invită ceremonios să păşim ca, odată intraţi, să ne şi ureze plină de curtoazie „Bun-venit!"

Ferească Sfântul! Te pomeneşti că fetişcana asta ne-o face uitaţi înăuntru!

Drept e că răcoarea locului era o adevărată binefacere pentru trupul nostru tăbăcit de soarele de peste zi, dar nici sunet stins de dulce corn nu se auzea *îndulcind cu dor de moarte sufletul nostru* chiar *nemângâiet* de aerul solemn şi rece de aici…

Câteva trepte pentru urcarea cărora ar fi trebuit să ai paşi de uriaş (şi am dovedit că puteam avea!) duceau spre un planşeu de piatră care delimita vechiul osuar al celor răpuşi de ciumă, lepră, războaie ori de rugul „purificator" al celor care vor fi „beneficiat" de serviciile Inchiziţiei.

Mai era şi o sală austeră unde făceau ultimul popas cei care se adăugau lumii de umbre în aşteptarea marii Învieri.

Devenit muzeu (uf!), *Octogonul* reprezintă în prezent pentru oraşul Montmorillon ceea ce este pentru Bucureştii noştri Ateneul Român.

Simbol adică!

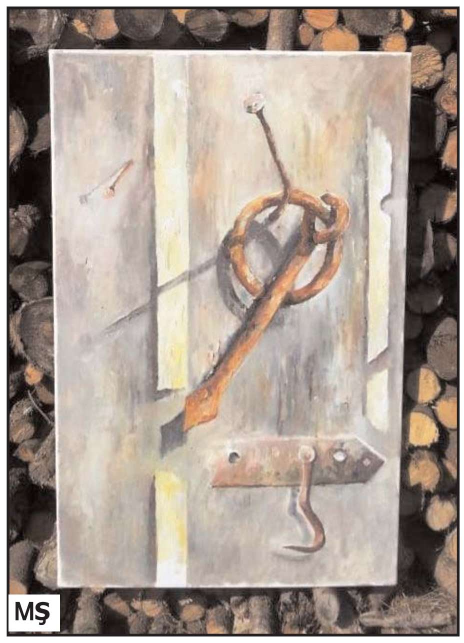
Honni soit qui mal y pense!

În *Octogonul-Muzeu* a avut loc atunci sub ochii noştri şi ceremonialul... de premiere a unei foarte bogate în ani poete locale, premiu care se constituia dintr-o diplomă unicat, personalizată, un plic dotat cu un cec a cărui valoare transferată în hârtii verzi n-ar fi încăput în fanta îngustă a puşculiţei mele moştenite de la părinţi (ca să nu uit probabil că am de apărat *sărăcia, şi nevoile, şi neamul*…), precum şi un tablou semnat de un pictor al regiunii *poitvineze*, intitulat (cum altfel!) *Peisaj cu Octogon.*

I s-a urat omagiatei să aibă parte de… meritata odihnă după truda de o viaţă pe altarul scrisului…

De ce m-o fi îmboldit un păcătos de gând să pufnesc în râs? N-am făcut-o doar pentru că o severă auto-admonestare m-a tras de urechi la timp…

Ce „meritată odihnă" să-i urezi unei bătrâne care a fost purtată ca pentru o sadică repetiţie generală într-un scaun cu rotile pe treptele înalte ale acestei „locaţii" – termen prizat foarte de purtătorii de palavre de trei parale şi multe euro-milioane şterpelite din lada de zestre a anonimilor truditori de pre tot pământul (dar cu precădere de pe al nostru!) – care însemna de fapt ultimul popas!...

Nu-mi era deloc agreabil să adăst nici pe planşeul rece rău, nici în sala de… aşteptare, aşa că am luat-o binişor pe scări la vale, gata să sar, cu tot riscul de a mă scrânti (la glezne!) şi câte două trepte odată numai să mă văd mai repede sub cerul larg deschis ca un clopot siniliu.

Bate ora mult aşteptată în turnul înalt al Catedralei Saint-Laurent!

Ceata grăbită a însetaţilor (nicicum de carte, necum de moarte!) năvăleşte în această foarte rabelaisană Mănăstire Thélème, purtând în suflet şi în gând sfântul îndemn *Fais ce que voudra!,* deşi cu siguranţă multora le mai rămăsese un oarece control al jarului dorinţelor…

Răsunau deja hohote de râs, clinchete de pahare, soarele în asfinţit rivaliza cu lumina reflectoarelor din interior, în faţa altarului oficiau preoţi (manechine!) aşezaţi cu spatele la enoriaşii atei (foarte vii!) care se împărtăşeau voioşi din vinul rubiniu, îngânau în legea lor rugi mute unui Dumnezeu mut şi El de-o veşnicie.

Francezii care au cu Preamilostivul o relaţie specială sinonimă cu indiferenţa gen „Nu mă amestec în legile Tale, nu Te amesteca în legea mea!", nu păreau a se sinchisi de faptul că participau la o agapă laică în chiar casa Domnului.

Dar ce alta făceau prin „epoca de aur" a „comunismului biruitor" din România „cei mai devotaţi fii ai partidului unic" când se adăpau (cu duh?!) în chiolhanuri pantagruelice şi dezmăţ sardanapalic cu preotesele amorului pe genunchi (întru slava partidului, desigur!) pe la Mănăstirea Sfânta Ana de la Orşova, lăcaş sfânt ctitorit de Pamfil Şeicaru şi ridicat din banii proprii ai omului de presă imparţială faţă de marii timpului! E drept că funcţiona pe atunci legea zglobie „şantajul şi etajul", echivalentă cu cea de astăzi tradusă în şi mai succinta formulă „parandărăt".

Pamfil Şeicaru, în semn de mulţumire adusă Cerului că s-a îndurat să-l lase în viaţă după ce fusese îngropat de viu de suflul unei bombe în Cel Mare Război, Întâiul Mondial, şi-a jurat că va ridica o biserică pe pământul mamei sale Ana!

Şi-a ţinut jurământul.

Înapoi la „oile noastre" de la această nouă Thélème!

Aici mesele sunt „înnobilate" cu platouri de lemn pe care tronează brânza franţuzească cea multisortimentată de care francezii sunt atât de mândri.

Vinul, fructele, salatele fac şi ele faţă cu brio.

Afară, pe lângă zidurile de piatră ale incintei, sunt rumeniţi în frigări-ţepuşe miei fragezi.

În vremea asta, *Mielul Sfânt* din cea mai înaltă boltă a catedralei priveşte inocent (?) şi îngăduitor la mulţimea devoratorilor hămesiţi, înconjurat de aureola azurie formată din imaginile cuvântătoarelor mute şi ele, cu braţele împreunate (pentru rugă sau a neputinţă?).

Între zidurile răcoroase – fierbinte monologul-dialogul-conversaţia celor prezenţi, totul datorând vinului savoare de înţelepciune şi eşantioane de adevăr care altfel ne-ar (mi-ar) fi rămas poate necunoscute...

Aud, vai!, o frântură din conversaţia a doi comeseni francezi:

– Eu n-am fost niciodată prin România. Aud că românii sunt foarte ospitalieri, că li se pare foarte normal să te invite în casa lor şi să-ţi ofere o masă pe cinste… Cum crezi că e cel mai potrivit să li se răspundă generozităţii lor?

– Ei sunt onoraţi să te aibă oaspete. Pentru ei un francez care le trece pragul e un prinţ care le înnobilează mărunta lor existenţă. Eu am fost de mai multe ori prin România, dar nu le-am oferit niciodată nimic celor cu care am intrat în relaţie, ca nu cumva să-şi închipuie ei că Franţa e o vacă de muls. Celălalt i-a făcut semn să vorbească mai încet fiindcă eu…

L-am privit drept în ochi pe „boul" – vacă stearpă. El a ridicat paharul surâzând nătâng în direcţia mea. Continuam să-l privesc dispreţuitor, ca pe o gânganie de rigolă până când şi-a plecat ochii şi a pus paharul pe masă. Îi pierise zâmbetul. Adina nu auzise vorbele lui, dar, surprinzându-mi împietrirea chipului, a vrut să ştie dacă nu mi-e rău. Îmi era! Am rugat-o să mă însoţească afară, la aer. Ajunse în faţa catedralei, sub cer, mi-am regăsit cuvintele. I-am spus şi ei ce auzisem.

– Mă duc să-i trag idiotului un dos de palmă peste ochi, a fost reacţia ei.

– Lasă-l în plata Domnului!

– Crezi că şi domnul S. o fi gândind ca acesta?

– Mai bine să nu ştim…

Ne întoarcem în catedrala–restaurant. E bine. Răcoare, bună dispoziţie, şi totuşi…

Duminică, 11 iunie 2006. Piaţa centrală a oraşului Montmorillon şi-a recăpătat aspectul obişnuit.

Corturile cu cărţi au fost strânse. Mă mângâi cu gândul că poate undeva, cândva, sub ochii unui cititor francez vor înflori şi versurile mele în graiul lui.

Vanitas vanitatis!

Facem o ultimă călătorie pe drumurile Franţei înainte de întoarcerea acasă.

Trecem prin Lussac – locul unde se înalţă printre arbori proteguitori castelul în care s-a născut Madame de Montespan, una dintre favoritele Regelui-Soare, „detronată" de văduva poetului Scarron, Madame de Maintenon, cea care fusese angajată la curtea cu lighioane regale să se ocupe cu grijă mare chiar de educaţia celor opt copii (opt!) avuţi de Montespană cu Regele cel Absolut.

Astfel, din prea marea-i grijă de odraslele bastarde, cenuşa marchiză bigotă a ajuns să cucerească şi inima de acum nezburdalnică a bătrânului monarh lângă care avea să rămână până la... apusul *Ensoleillatului.*

Culmea culmilor în materie de surpriză pentru lumea de la curte a constituit-o faptul că după moartea legiuitei consoarte regale, Maria-Tereza, Ludovicul cu numărul 14 nu cu Montespanca avea să se recăsătorească, ci cu văduva Scarron-ului… Nu-i greu de înţeles furia şi stupoarea orgolioasei genitoare de prunci nu întru totul regali, ea – mamă destoinică şi grăsună categorie grea…

Ultima „nevastă" a „Absolutului Monarh" l-a învăţat pe acesta cum se şi moare la modul absolut, împăcat cu Dumnezeu.

Că Dumnezeu îl va fi iertat sau nu pentru păcatele lui, asta nu ni s-a confirmat.

→

Expoziţia *Brâncuşi: Surse româneşti şi perspective universale*

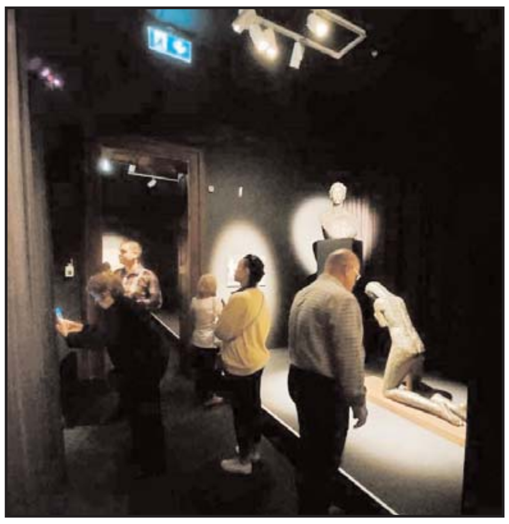

Sorin BULIGA

În perioada 30 septembrie 2023 – 28 ianuarie 2024, a avut loc, la Muzeul Naţional de Artă Timişoara, expoziţia „Brâncuşi: surse româneşti şi perspective universale” (curator – Doina Lemny), care a prezentat publicului, român şi străin, opere de Constantin Brâncuşi, împrumutate de la Muzeul Naţional de Artă Modernă, Centre Pompidou din Paris, Galeriile de artă Tate din Londra, Fundaţia Guggenheim, Muzeul Naţional de Artă din Bucureşti şi Muzeul de Artă din Craiova, precum şi din colecţii particulare. Considerată cea mai importantă expoziţie din ultima jumătate de secol din România, ea a fost finanţată de Consiliul Judeţean Timiş şi co-organizată de Muzeul Naţional de Artă Timişoara, Fundaţia Art Encounters şi Institutul Francez din România (filiala Timişoara).

Concomitent cu expoziţia, a fost lansat şi catalogul bilingv al acesteia, *Brâncuşi – surse româneşti şi perspective universale* (coordonat de Doina Lemny şi publicat de Editura Art Encounters), la vernisajul din 30 septembrie 2023. Ulterior, acesta a fost prezentat şi în cadrul Târgului de carte Gaudeamus Bucureşti (la 25 noiembrie 2023).

În săli au fost expuse sculpturi brâncuşiene, fotografii (majoritatea înrămate), multe executate de artist, documente, scrisori, articole din ziare. Au fost folosite şi panouri explicative bilingve. Fragmente din filme realizate de Brâncuşi au fost rulate pe monitoare speciale, atrăgând, mai ales, tinerii, curioşi dacă acestea display-uri aveau ecrane interactive (ceea ce nu era cazul, dar ar putea fi o sugestie atractivă pentru o viitoare expoziţie). Din catalog aflăm că au fost expuse, în totalitate, 100 de piese.

Publicul a avut ocazia să (re)descopere opere esenţiale din creaţia brâncuşiană, executate în lemn, ghips, piatră, marmură, bronz (cu socluri de piatră), din cele două muzee româneşti, din Bucureşti şi Craiova (*Sărutul* din 1907, *Orgoliu, Domnişoara Pogany, Rugăciune, Supliciu, Somnul, Danaidă, Bustul lui Petre Stănescu*), de la Colegiul Naţional „Carol I” din Craiova (*Ecorşeul*), de la Centrul Pompidou (*Coloana fără sfârşit III, Pasăre în văzduh, Tors de tânăr, Nou născut II, Piatră de hotar, Muza adormită, O muză*), de la Galeriile de artă Tate (*Măiastra, Peştele, Danaidă*), de la Fundaţia Guggenheim din Veneţia (*Pasăre în văzduh*) şi din colecţii particulare (*Narcis, Baroneasa R.F., Cap de copil adormit, Supliciu III, Repaus, Pasărea de aur*).

Mai multe fotografii realizate de artist (imprimări pe gelatină-argint) reprezintă autoportrete (singur, uneori alături de căţeluşa Polaire sau lucrând noaptea în atelier), portrete ale unor persoane cunoscute (pictorul Nicolae Dărăscu, doctorul Zaharie Samfirescu, Victoria Vaschide, Eileen Lane în costum românesc) şi necunoscute (portar, proprietar de restaurant, ospătar), sculpturi (bustul generalului Carol Davila, *Danaida, Timiditate, Sărutul, Domnişoara Pogany II, Narcis, Orgoliu, Peştele, Pasărea de aur, Pasărea în văzduh, Coloana fără sfârşit* de la Târgu Jiu), vederi din atelier cu diverse lucrări (*Fântâna lui Narcis, Cap de copil, Ecorşeul,* machetă pentru *Poarta Sărutului*) şi peisaje (un apus de soare pe malul Jiului).

Desenele brâncuşiene sunt executate în cerneală pe hârtie (cu friza *Sărutului,* de pildă), creion pe hârtie (un bust de femeie ca studiu pentru *Domnişoara Pogany, Tânără în costum românesc*) şi tuş pe hârtie (*Nud feminin*). Un desen în tempera şi guaşă pe hârtie reprezintă un cap de femeie (posibil al doamnei Merţianu).

Sunt expuse, de asemenea, şi diverse scrisori (de la Tristan Tzara), cărţi poştale (semnate de mai multe persoane: Ilarie Voronca, Ion Vinea ş.a.), articole din ziare (*The American, Warren PA Times, New York Mirror, New York American,* din 1927, legate de dezbaterea dacă *Pasărea* brâncuşiană, ajunsă în portul New York şi devenită subiect al unei lupte judiciare, este artă sau „obiect industrial”) de la Biblioteca Kandinsky din Paris. Există şi un mesaj (scris cu cerneală pe hârtie) al lui Brâncuşi către Duchamp, privind protestul contra biroului vamal american, din 1926.

Creaţiile aparţin unor etape diferite ale traseului artistic al lui Constantin Brâncuşi, considerat creatorul sculpturii moderne (care refuza să fie încadrat în vreun curent artistic), datorită contribuţiei sale revoluţionare la înnoirea limbajului şi a viziunii plastice în sculptură. Sunt prezente atât lucrări din perioada sa românească, influenţate de stilul academic al Şcolii de Arte Frumoase din Bucureşti, cât şi sculpturi ce ţin de arta modernă (prin care încerca să reprezinte esenţa fiinţelor, lucrurilor şi a fenomenelor), multe realizate, însă, prin metoda arhaică a cioplirii directe, ce denotă influenţa primitivismului („Eu, cu noul meu, vin din ceva care este foarte vechi”, spunea artistul). Acest caracter ambivalent, modern şi arhaic totodată, caracterizează multe dintre creaţiile sale, creând o atmosferă de mister în jurul lor, amplificată, în expoziţie de semiîntunericul din sălile muzeului.

Spoturile au pus în evidenţă, într-un mod aparte (cumva, spectacular), operele brâncuşiene, mai ales pe cele realizate în bronz, pe care se pot observa suprafeţe de concentrare luminoasă ce par că îşi schimbă poziţia odată cu deplasarea privitorului. Se ştie, de altfel, că Brâncuşi îşi fotografia singur operele (siluete esenţializate, ce evocă, adesea, dimensiunea transcendentă), pentru a surprinde şi astfel de luminozităţi de pe suprafaţa lor, prin care încerca să sugereze spiritul captiv în materie.

Vizionând, în mai multe rânduri, această expoziţie, am observat prezenţa unui public foarte numeros, din toate categoriile de vârstă, atât în săli, cât şi în faţa muzeului, ce-şi aştepta cuminte rândul să intre, uneori în cozi de câteva zeci de metri. De asemenea, am notat prezenţa a numeroşi vizitatori străini, veniţi din toate colţurile lumii în Capitala Europeană a Culturii, mulţi dintre ei afirmând că au sosit în România în mod expres pentru acest eveniment (într-una din vizitele mele, aveam în rândul din faţa mea doar străini).

Este semnificativ pentru succesul evenimentului şi faptul că, spre final, se făcea următorul anunţ: „Toate cele 21.850 de bilete online de pe site-ul expoziţiei Brâncuşi sunt *sold-out* până la finalul expoziţiei, pe data de 28 ianuarie 2024. Mulţumim pentru această entuziastă primire a lui Brâncuşi înapoi acasă!” Statistic vorbind, aceasta a „adunat peste 130.000 de vizitatori şi numai organizarea ei a costat peste 1,2 milioane de euro. Expoziţia, care a durat 4 luni, a adus venituri ce depăşesc 1,3 milioane de euro, dintre care 900.000 de euro au fost încasaţi numai pe bilete” (transmitea News.ro).

Nu au lipsit nici unele păreri critice la adresa expoziţiei (venite inclusiv din partea unor artişti importanţi din ţară), cele mai multe vizând lipsa de lumină. O iluminare adecvată, aşa cum a fost în cazul altor expoziţii Brâncuşi din lume, zic aceştia, ar fi permis o vizualizare în amănunt şi în întregime a lucrărilor (câteva persoane mai în vârstă sau cu vederea mai slabă spuneau că au întâmpinat şi ele dificultăţi în privinţa unei bune observări a operelor). De asemenea, au fost voci (aparţinând şi unor brâncuşiologi) care s-au plâns de numărul relativ mic de lucrări expuse, în condiţiile în care o mare parte a operelor poate fi văzută şi în muzeele din România.

→

Şi uite-aşa ne întoarcem din veacul al XXI-lea înapoi spre alte veacuri care ne-au tot pregătit venirea. *La Bataille de Poitiers* – locul însemnat cu numărul 732 pe una din cele mai de preţ file de istorie a Franţei. Era în amurg. Amurg de taină, pogorâtor peste lume.

În plin câmp, pe drumul neted ca oglinda, mărginit de maci ca nenumărate mici candele vegetale prefigurând veşnicia – maşina amfitrionului nostru frânează deodată. Suntem invitate să coborâm.

Nu prea înţelegem de ce, dar după ce păşim alături de drumul care se făcea una cu orizontul, încep să răsune deodată acordurile *Carminei Burana* de Carl Orff, peste care se înălţau strigăte depărtate de luptă.

O voce baritonală prinde să povestească despre faimoasa bătălie din anul 732, când Charles Martel i-a înfruntat şi i-a învins pe musulmanii veniţi (şi pe aici?! şi pe atunci?!) câtă frunză, câtă iarbă…

Paşii noştri declanşaseră mecanismul din subteran al „scenei” – lecţie de istorie, ingenioasă realizare tehnică de sunet şi lumini.

Ascultăm povestea pe măsură ce trecem prin faţa unor diorame care prezintă scene de bătălie, hărţi, legende. Cică invadatorii, năvălind pe solul francez în urmă cu 1274 de ani (atât se împlineau când am ajuns noi!) *cum veniră se făcură* (şi pe acolo!) *toţi o apă şi-un pământ…*

Făceam şi noi parte din poveste de acum.

După ce am parcurs tot „teatrul de operaţiuni”, o voce (din care timp? cu care tâlc?) ne-a spus pentru încheiere: *Un sâmbure de caisă din cele aduse de arabi* (ca aceştia să nu uite gustul fructelor de acasă), *a făcut să crească pe pământul nostru primul cais… Acum avem livezi întregi.*

Ceea ce dovedeşte că un sâmbure este cu mult mai durabil decât orice victorie însemnată cu moarte pe câmpul de luptă…

Ieşim din „platoul” bătăliei. Luminile se sting, zgomotul luptei se stinge şi el, muzica de asemenea. Pe cer, turme mărunte de nori vineţii. Vântul serii unduieşte prin ierbile înalte de pe marginea drumului şi suflă în flacăra candelelor de maci, aprinzându-le… Care fir de iarbă îşi mai aduce aminte de războinicul care va fi fost în acel an 732?!

De la aparatul de radio din maşină se revarsă acordurile *Recviemului* de Mozart…Să fie întâmplătoare programarea – din ceruri? de pre pământ? – a acestei muzici ca un memento de taină: *că-n vreme, la capăt, ne-aşteaptă/ nu moartea, ci altă poveste!*

Nu mai am nimic de spus.

Ba da: Mâine ne întoarcem acasă. Acasă!

(Sfârşit)

Ars longa...

(Urmare din pag. 32)

Pasul de la această situaţie spre plăsmuirea efectivă a unui volum ce va „reprezenta” nu întâmplător, ci prin intenţie, l-a constituit probabil primul graffito aplicat unui volum deja modelat de eroziune, cu scopul de a accentua o percepţie ce, de data aceasta, nu exista datorită jocului întâmplării, ci prin prisma unei evidente intenţii. Monoliţi de mici dimensiuni cum ar fi *Venus din Tan-Tan* (Fig. 1) sau *Venus din Berekhat Ram* (Fig. 2), cu o vechime impresionantă, ce oscilează, în opinia specialiştilor, între 230000 şi 500000 de ani, sunt exemple mai mult decât grăitoare pentru situaţia descrisă mai sus. Din perspectiva artistului, diatriba istoricilor cu privire la natura acestor forme – fie ele rezultatul complet al eroziunii naturale sau reieşind din combinaţia dintre aceasta şi intervenţia umană – are mai puţină importanţă aici, întrucât obiectul cercetării îl reprezintă evidenţierea acelor circumstanţe în care *tridimensionalitatea unui univers preexistent sensibilităţii de tip artistic a condus la apariţia primelor reprezentări figurative.* Din moment ce au fost produse, din împletirea fericitelor întâlniri între capriciile naturii şi intervenţia umană asupra unor anume obiecte, dezvoltarea tehnologiilor de prelucrare a pietrei a condus la o naturală evoluţie spre ceea ce va urma să devină tridimensionalitatea conştientă, de tip *ronde bosse.* Fisurile prezente pe blocurile din aceste materiale, fie calcar (uşor prelucrabil, *Venus din Berekhat Ram*) sau cuarţit (deosebit de dur, imposibil de prelucrat în urmă cu 230000 de ani), ca să nu mai vorbim de *Venus din Tan-Tan*, estimată ca datând acum 500000 de ani, sunt desene ale căror linii pot cu uşurinţă sugera atât ochiului primitiv, cât şi celui contemporan o schemă compoziţională care, dacă ne reîntoarcem la observaţia lui Gombrich (*Artă şi iluzie,* 1973), conform căreia percepem în primul rând ceea ce cunoaştem, poate fi uşor suprapusă profilului uman, în acelaşi fel în care suprapunem piciorul pe propria amprentă şi ne identificăm cu aceasta. În consecinţă, atât ochiul proaspăt al preistoriei, cât şi ochiul aşa-zis „versat” al contemporanului pot fi victima aceleiaşi iluzii. Înainte de a dezbate această problemă mai îndeaproape, ne vom opri pentru câteva rânduri asupra problematicii fisurilor, întrucât acestea constituie cheia de lectură a exact acestor desene, ce induc posibilitatea unei percepţii figurative propriu-zise.

Va trebui să înaintăm considerabil în timp pentru a înţelege importanţa acordată fisurilor de pietrarii de dinaintea erei noastre. Tehnicile de excavare a pietrelor, până la revoluţia industrială, nu au cunoscut decât modificări legate de utilizarea metalelor (bronz, mai apoi fier). Din aceste metale s-au confecţionat unelte tot mai rezistente, cu ajutorul cărora materialul era prelucrat. Însă extracţia se baza pe identificarea unor crăpături naturale în masa stâncoasă, pentru a uşura astfel munca. Crăpăturile ce caracterizează orice formaţiune stâncoasă, odată ce desenul acestora convenea dimensiunilor blocului ce se dorea extras, erau lărgite cu unelte specifice ale căror proprietăţi produc dilatări la contactul cu factorii externi. Obeliscul neterminat de la Aswan, precum şi întreaga carieră în care zace, demonstrează acest lucru. Tot aşa, în carierele de marmură de la Carrara s-a ţinut cont de aceste crăpături-desene până la sfârşitul secolului al XVIII-lea, când apariţia firului elicoidal a schimbat radical tehnica de exploatare a marmurei şi, mai ales, cantitatea extrasă. În chip concret, fisura era lărgită, în cazul granitului de Aswan, prin calcinare şi, ulterior, prin dilatare, iar în cazul marmurei de Carrara prin cioplire şi dilatare. Am insistat asupra tehnicilor de extracţie în intenţia de a sublinia importanţa fisurilor în prelucrarea pietrei, atunci când uneltele şi tehnica nu permiteau mari libertăţi. La Carrara, *scultori* sau *cavatori* acordau fisurilor o atenţie specială, întrucât prezenţa acestora putea să le uşureze sau să le compromită munca. Importanţa fisurilor este şi mai

1

2

evidentă în cazul obiectului cunoscut sub numele de *Venus din Tan-Tan*. Faptul cel mai relevant îl reprezintă duritatea excepţională a cuarţitului, motiv pentru care teoria intervenţiei umane asupra volumului cade.

Teoretic, exista posibilitatea de a zgâria cuarţitul cu ajutorul unor minerale superioare pe scara durităţii, cum ar fi topazul, corindonul sau diamantul. În ce măsură *homo erectus* va fi avut la dispoziţie asemenea materiale rămâne o enigmă a cărei dezlegare o lăsăm pe seama arheologilor şi a istoricilor. Sugestia antropomorfică a figurinei descoperite la Tan-Tan derivă nu din relief, ci din desenul fisurilor prezente pe volum, a căror origine este indubitabil naturală. În cazul lui *Venus din Berekhat Ram* e de notat absenţa fisurilor din volum, sugestia antropomorfică derivând mai degrabă din perspectiva unui relief care, printr-o alternanţă de volume pozitive şi negative, induce sugestia unei reprezentări figurative. În acest caz, însă, teoria intervenţiei umane asupra materialului, tuf vulcanic, este mult mai verosimilă din punct de vedere tehnologic, dacă considerăm duritatea inferioară a acestui material, ce putea fi prelucrat şi cu ajutorul altor pietre mai dure.

După cum am mai afirmat, scopul nostru nu este acela de a demonstra prezenţa sau absenţa intervenţiei umane asupra acestor pietre. Mai important ni se pare să stabilim dacă aceste sculpturi *avant la lettre* au fost reţinute ca atare de către ochiul omului preistoric, fiind învestite cu sens religios, deşi, repetăm, intervenţia mâinii asupra acestor obiecte nici nu era necesară pentru ca ele să devină sculpturi. Aceasta câtă vreme, cum spuneam anterior, momentul în care comunităţile protoistorice au avut intuiţia de a poziţiona, de exemplu, în interiorul comunităţii, monoliţi, adică pietre a căror formă naturală îngăduia accidentale apropieri antropomorfice sau zoomorfice cu universul cunoscut, se constituia într-un demers creativ primordial, de tip sculptural. Umanitatea a intrat deci în contact cu un gen de *readymade* al naturii, în virtutea unei practici ce urma să se consolideze ulterior şi a cărei dezvoltare avea nevoie de o scânteie intuitiv generatoare de sens şi, bineînţeles, de o tehnologie adecvată. Ori arta, după cum bine ştim, implică tocmai efortul de a decontextualiza imaginea, pentru a o propune unor lecturi particularizate şi simbolice. Prezenţa unor urme de pigmenţi pe *Venus din Tan-Tan*, vine în sprijinul aceleiaşi teorii. Aceste fericite accidente ale unei naturi în continuă transformare au indus şamanului artist aceeaşi percepţie ca şi a artistului contemporan, iar procedeul prin care un fragment fisurat de cuarţit a fost ridicat la rangul de artefact l-a reprezentat pictura, prin pata de culoare ce se mula pe desenul sugestiv al fisurilor, întocmai cum se va întâmpla ulterior în Altamira şi la Lascaux, când picturile vor fi realizate pe forme naturale de relief. Situl arheologic din Tan-Tan, în care a fost găsit acest prim artefact sculptural, conţine şi alte obiecte specifice aceluiaşi stadiu de dezvoltare a omului preistoric, fapt care, împreună cu prezenţa pigmenţilor pe suprafaţa cuarţitului, face posibilă constatarea conform căreia obiectul produs de natură a fost reţinut ca simbol de către *homo erectus,* fiind introdus în sânul societăţii şi transformat în obiect de cult religios. În cazul figurinei de la Berekhat Ram, mai ales după descoperirea unui al doilea exemplar, specialiştii au admis chiar fără reţineri intervenţia umană, deşi nu trebuie să trecem cu vederea nici faptul că demersul artistic s-a bazat tot pe o formă modelată în prealabil de eroziune.

Să supunem însă atenţiei, în încheiere, un ultim exemplu de *readymade* al naturii. Este vorba de *piatra de la Makapansgat.* În cazul acesteia, condiţia de manuport se impune, fiind acceptată aproape în unanimitate, deşi obiectul este atribuit australopitecului african, rămânând aproape imposibil de demonstrat cum s-a produs intervenţia sa asupra respectivei pietre, în urmă cu aproape trei milioane de ani. Aceasta în condiţiile în care mulţi antropologi nu acceptă dezvoltarea aptitudinii de a simboliza nici măcar la nivelul lui *homo erectus.* Este însă vorba de o opinie ce denotă un pesimism pe care o viziune obiectivă a acestei problematici, cum este aceea la care subscriem, o poate accepta cu dificultate. Rămânem astfel la părerea că este foarte posibil ca piatra să reprezinte un prim exemplu de asumare a unui produs al realităţii ca obiect cu semnificaţie simbolică, atâta vreme cât linia şi punctul, plinul şi golul există şi în natură, realitate care, prin complexitatea fenomenologică a manifestărilor sale, a pus humanoidul istoric în situaţia de a-şi intui propria structură reprodusă într-unul din accidentele naturii. Silogismele primitive, fără de care supravieţuirea acestuia ar fi fost imposibilă, au determinat omul primitiv să facă legătura dintre structura compoziţională a unei amprente, respectiv piatra de la Makapansgat, şi sosia acesteia: propria imagine.

Spre comparaţie, menţionez că în cadrul expoziţiei anterioare, dedicate lui Constantin Brâncuşi (vernisată la 1 octombrie 2019, la Palatul de Arte Frumoase BOZAR din Bruxelles şi realizată cu sprijinul Institutului Cultural Român), care a deschis Festivalul Internaţional de Arte EUROPALIA, au fost expuse aproximativ două sute de lucrări. Aşa cum observa un scriitor, care a fost prezent la EUROPALIA, în „cealaltă expoziţie majoră dedicată lui Brâncuşi, a fost lumină, a fost spaţiu, a fost bucuria privirii libere, nedirijate de spoturi” (vezi M. Banica, în *Observator cultural,* 17.11.2023).

În cadrul expoziţiei retrospective din acest an (perioada 27 martie – 1 iulie), de la Centrul Pompidou din Paris, dedicate lui Constantin Brâncuşi (în viziunea curatorială a Arianei Coulondre şi în parteneriat instituţional cu Institutul Cultural Român şi Ambasada României în Republica Franceză), vor fi reunite aproape 200 de sculpturi, fotografii, desene, filme, documente de arhivă, precum şi elemente de mobilier din atelierul parizian al artistului. Proiectul este realizat cu sprijinul mai multor muzee internaţionale, nu numai din Europa (inclusiv din România – MNAR şi Muzeul de Artă din Craiova), care deţin lucrări brâncuşiene, dar şi din SUA: MoMA, Guggenheim Museum, Philadelphia Museum of Art, The Art Institute of Chicago şi Dallas Museum.

Doina Lemny, în interviurile pe care le-a dat, a explicat viziunea sa privind realizarea expoziţiei de la Timişoara. În ceea ce priveşte modul ales pentru iluminarea operelor, ea consideră că s-a inspirat chiar de la Brâncuşi: „Am dorit prin aceasta să dirijăm privirea vizitatorului spre fiecare operă, pentru ca vizitatorul să nu fie perturbat de alte mişcări şi să se poată concentra. De altminteri, am preluat această metodă chiar de la Brâncuşi, care, atunci când îşi fotografia lucrările, prefera noaptea, le ilumina cu o lampă, cu un reflector sau chiar cu o lumânare. În felul acesta, le punea în valoare, obligând privirea să meargă dincolo de aparenţă, să caute misterul în fiecare formă. [...] Dacă nu am fi urmat această cale sugerată chiar de Brâncuşi, operele s-ar fi prezentat ca într-o galerie în care fiecare ar fi recunoscut o lucrare sau două, bucuros că o vede în realitate, dar n-ar fi trăit nicio emoţie. Am dorit ca această expoziţie să creeze emoţii, să transporte imaginaţia şi să invite vizitatorul la reflecţie, la meditaţie” (vezi Anda Cocea, în *Dilema veche*, 30 nov. 2023).

Având în vedere controversele pe marginea acestui subiect, vom lăsa libertate vizitatorilor să se pronunţe cum ar fi fost mai bine: cu mai multă sau cu mai puţină lumină în expoziţie.

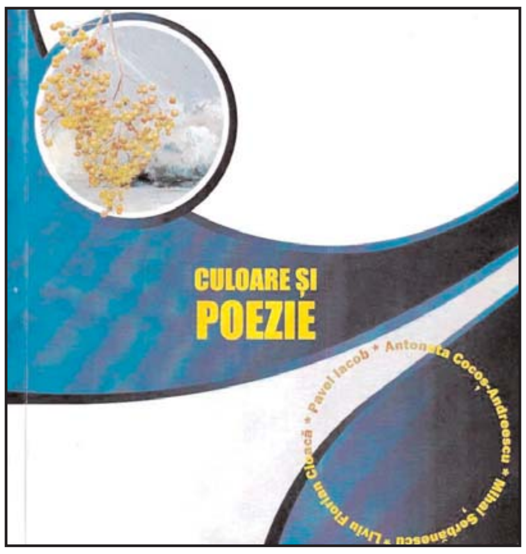
Personal, am găsit remarcabilă organizarea acestui eveniment de anvergură, care mi-a dat din nou prilejul de a viziona în mod direct operele lui Brâncuşi, sesizând nemijlocit senzaţiile de puritate, nobleţe, frumuseţe şi de elevaţie intelectuală şi spirituală pe care acestea le degajă.

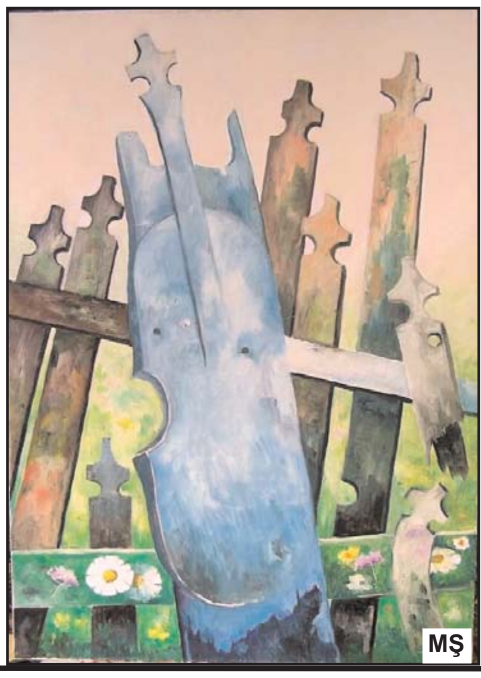
Ars longa...

Culoare şi poezie la Câmpulung

NCA

Albumul *Culoare şi poezie,* tipărit la Editura Sui Generis, Câmpulung, 2023, de Liviu Florian Cioacă (LFC), Pavel Iacob, Antoneta Cocoş-Andreescu (ACA), Mihai Şerbănescu (MŞ) – iniţialele din paranteze identifică autorul picturilor care apar de-a lungul revistei – are două Prefeţe, una intitulată *La început* şi semnată „Irina şi Jon”, referitoare la componenta poetică a volumului, şi o a doua, cu titlul „Culoarea poeziei sub lupa unui daltonist”, semnată de scriitorul Sorin Durdun, pe care o reproducem în continuare.

MŞ

Când mi-a trimis editorul Marius Bascacov opul celor patru, un poet şi trei artişti ai penelului, să scriu câteva rânduri despre creaţia lor, primul gând a fost cum să vorbesc eu despre culori, fie ele poetice sau de natură plastică, când eu sunt daltonist. M-a mai liniştit ideea că şi alţi artişti de calibru ale căror opere sunt celebre au suferit de acelaşi beteşug. Astfel, mi-am luat inima în dinţi şi am purces la treabă.

Pavel Iacob este un poet care încearcă din răsputeri, şi bine face, să rupă bariera dintre modernism şi postmodernism. Strădania lui cu siguranţă va duce la rezultate notabile, cu o singură condiţie: să nu treacă moda. În rest, poezia lui nu are niciun cusur stilistic, dacă rămâne doar în zona experimentalismului.

Nety Cocoş-Andreescu, Mihai Şerbănescu şi Liviu Florian Cioacă, artişti plastici cu vechi state pe tărâmul creaţiei, vin să aducă un aport de substanţă artistică, dând greutate versurilor poetului Pavel Iacob. Ce a fost în mintea lor, este greu de anticipat, dar cum se spune: fiecare pasăre pe limba ei piere! Acum, privind doar latura artistică a cărţii, adică tablourile, nici cei trei pictori nu se depărtează de ceea ce se cheamă un manierism autohton cu iz de postmodernism global. Privitorul care distinge combinaţia coloristică se poate bucura din plin de frumuseţea peisajelor, de graţiozitatea naturii statice, ori de expresivitatea portretelor care, într-o manieră impresionistă, expresionistă şi chiar suprarealistă, reuşesc să declanşeze o multitudine de stări sufleteşti.

LCF

Găselniţa este una inspirată, nu nouă, au mai fost şi altele, dar la o scară mai mică. Aşadar, ca să nu o lungesc, dacă luăm în calcul cartea ca obiect de artă, apariţia editorială este una demnă de luat în seamă şi de apreciat. De rest se va ocupa posteritatea... Am zis!

Eroziunea ca demers sculptoric

George Dan ISTRATE

O cale de apariţie a reprezentărilor artistice elaborate în cheie tridimensională, odată ce acceptăm ceea ce numim „prospeţimea analitică a privirii artistului primitiv”, se întemeiază pe un dat al naturii: fenomenul eroziunii şi efectele sale asupra formelor naturale. Pentru a ne convinge de importanţa sa, este destul să aruncăm o privire asupra unor anumite forme de relief, pentru a accepta ideea de sculptură *avant la lettre,* unde misterul creaţiei se ascunde în model şi în chipul în care se articulează referinţa. Cu o insesizabilă frecvenţă, fenomenul eroziunii produce forme pe care ochiul le suprapune unor morfologii pe care le verifică la nivelul percepţiei subiective. Dacă avem în vedere observaţia lui Tristan Tzara, conform căreia arta aşa-zis primitivă era, la începuturile timpului, rugăciune, putem să acceptăm ideea existenţei istorice a imaginii artistului şaman care, în delirul provocat de ierburile halucinogene, „descărca” asupra elementelor realităţii tot alte şi alte semnificaţii, până la obscura identificare a acestora cu divinitatea însăşi.

Exigenţa şamanică de a identifica şi evidenţia epifanii indispensabile ritualurilor a dus la formarea primelor percepţii de tip sculptural. Volumele erodate ale unei inexplicabile geografii s-au suprapus pe structurile unor forme ce constituiau ambientul existenţial al copilăriei umanităţii. Iluzia şi halucinaţia s-au contopit, iar percepţia a dobândit astfel conştiinţa unei forme ce reprezenta conţinuturi circumscrise în volumetria unei geografii ce impresiona prin vastitate, inedit şi mai ales prin semnificaţia atribuită.

Necesitatea comunităţilor primitive de a crea un epicentru venerativ în însuşi sânul acestora a pus şamanul artist în uimitoarea şi demiurgica ipostază de a resemantiza, în plan mental, obiecte aparţinând de fapt naturii, pentru a le poziţiona în centrul activităţilor al căror mentor era. Momentul în care comunităţile protoistorice au simţit necesitatea de a poziţiona, în interiorul comunităţii, monoliţi a căror formă naturală era în stare să producă, accidental, sugestii antropomorfice sau zoomorfice, se constituie într-un demers creativ primordial, de tip sculptoric. Tendinţa sculptorului modern de a căuta un bloc de piatră care să corespundă cu forma pe care intenţionează a o ciopli îşi are originile în chiar capacitatea primitivă de a identifica expresii întâmplător reprezentative ale naturii. Aceasta întrucât este vorba de o formă naturală asupra căreia umanitatea şi-a descărcat, la modul intuitiv, dorinţa de a simboliza realitatea.

(Continuare la pag. 31)

Semnează în acest număr